

T.C
GIDA TARIM VE
HAYVANCILIK BAKANLIĞI

AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

AB UZMANLIK TEZİ

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK
BİRLİĞİ ALANI'NA TARIMSAL
ÜRÜNLERİN DÂHİL EDİLMESİNİN
HUKUKİ REJİMİ VE MUHTEMEL
ETKİLERİ

AB UZMAN YARDIMCISI

UFUK ALKAN

DANIŞMAN

SENEM ODAMAN KÖSE

AB UZMANI

ANKARA EYLÜL-2015

T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ
ALANI'NA TARIMSAL ÜRÜNLERİN DÂHİL
EDİLMESİNİN HUKUKİ REJİMİ VE MUHTEMEL
ETKİLERİ

AB UZMANLIK TEZİ

UFUK ALKAN
AB UZMAN YARDIMCISI

DANIŞMAN
SENEM ODAMAN KÖSE
AB UZMANI

Ankara – Eylül 2015

T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

EK-4

AB Uzman Yardımcısı Ufuk ALKAN tarafından hazırlanan “*Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Alanı’na Tarımsal Ürünlerin Dâhil Edilmesinin Hukuki Rejimi ve Muhtemel Etkileri*” adlı tez çalışması aşağıdaki Tez Değerlendirme ve Yeterlik Sınav Komisyonu tarafından oy çokluğu ile Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü AB Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye : Dr. Haldun DEMİREL
Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı V.

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Dr. Nevzat BİRİŞİK
Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Dr. İbrahim ÖZCAN
Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Selda COŞKUN
Unvanı : AB Uzmanı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 26 / 09 / 2015

Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından kabul edilen bu tezin AB Uzmanlık Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Çınar BAHÇECİ
Komisyon Başkanı
Genel Müdür V.

ÖZET

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ ALANI'NA TARIMSAL ÜRÜNLERİN DÂHİL EDİLMESİNİN HUKUKİ REJİMİ VE MUHTEMEL ETKİLERİ

Ufuk ALKAN

Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi

Eylül 2015, 127 sayfa

Bu tez çalışmasında, Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Alanı'na tarımsal ürünlerin dâhil edilmesinin hukuki rejimi ve muhtemel etkileri ele alınmaktadır. Tezin temel argümanı tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin düşen fiyatlar yüzünden tüketici refahını artırabileceği ancak artan ithalat karşısında azalan üretim neticesinde üretici refahında önemli kayıplara yol açabileceği şeklindedir. Tezde öne sürülen diğer bir argüman ise ülkemiz ve AB arasındaki ticareti olumsuz etkileyen birtakım teknik engeller ve sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin yerine getirilememesinin üretici refahındaki düşüşü artıracağı şeklindedir. Bu çerçevede, ilk olarak, tezin teorik ve kavramsal çerçevesi sunulmaktadır. Ayrıca, ortaklık hukukunda tarım ürünlerinin serbest dolaşımı konusu açıklanmaktadır. Daha sonra, Gümrük Birliği döneminde Türkiye-Avrupa Birliği tarımsal ticari ilişkileri değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, ülkemizin Ortak Tarım Politikası'na uyumu tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin hukuki rejimi açısından ortaya koyulmaktadır. Takip eden bölümde, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin muhtemel etkileri tahıllar, bazı bitkisel ürünler, meyve, sebze ve et ve süt ürünleri için değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, süreç içerisinde karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar için politika önerileri geliştirilmektedir. Böylelikle, tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi değerlendirilirken önce ülkemiz ile Avrupa Birliği arasındaki tarımsal ticareti olumsuz etkileyen sorunların giderilmesi ve verimliliği düşük olan sektörlerde üretim yapan ülkemiz üreticilerinin daha verimli sektörlere yönlendirilmesi ya da tarımsal destekler, kırsal kalkınma yatırımları, projeler ve araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile verimlilik artışı sağlanmasının gerekli olduğu sonucuna varılmaktadır. Aksi takdirde, gıdada ithalata bağımlılığın artması ülkemiz gıda güvenliğini olumsuz etkileyebilecek bir gelişme olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Birliği, Ortak Tarım Politikası, Türkiye-AB İlişkileri

ABSTRACT

LEGAL REGIME AND PROBABLE EFFECTS OF INCLUDING AGRICULTURAL PRODUCTS IN TURKEY-EUROPEAN UNION CUSTOMS UNION AREA

Ufuk ALKAN

European Union Expertise Thesis

September 2015, 127 pages

In this thesis, the legal regime and probable effects of including agricultural products in Turkey-European Union Customs Union Area are evaluated. The main argument of the thesis is that including agricultural products in the Customs Union may increase consumers' surplus because of decreasing prices but increased imports may result in less production and therefore significant losses in producers' surplus. Another argument put forward in the thesis is that losses in producers' surplus may be exacerbated because of some technical barriers to the trade between Turkey and the European Union and nonfulfillment of sanitary and phytosanitary criteria. In this regard, firstly, theoretical and conceptual framework of the thesis is presented. Also, free circulation of agricultural products in association law is explained. Then, Turkey-European Union agricultural trade in the Customs Union period is explored. In the same vein, Turkey's alignment with Common Agricultural Policy is highlighted with reference to the legal regime of including agricultural products in Turkey-European Union Customs Union. Afterwards, the probable effects of extending Customs Union to agricultural products are assessed separately for cereals, other plant products, fruits, vegetables and meat and dairy products. Thus, it is concluded that before agricultural products are included in the Customs Union, problems which currently affect negatively agricultural trade between Turkey and the European Union must be resolved and domestic producers engaged in production in less productive sectors must be directed to more productive ones or increases in productivity must be achieved through agricultural supports, rural development investments, projects and agricultural research and development activities. Otherwise, increased dependence on food imports may negatively affect food security in Turkey.

Keywords: Customs Union, Common Agricultural Policy, Turkey-EU Relations

ÖNSÖZ

Bilgisi, desteği ve önerileri ile çalışmama değerli katkılar sunan danışmanım AB Uzmanı Sayın Senem ODAMAN KÖSE'ye,

Tez çalışmam sırasında bilgi ve desteklerini benden esirgemeyen çok değerli çalışma arkadaşlarıma,

Hayatım boyunca yanımda olan sevgili aileme en derin duygularıyla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
II. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ ORTAKLIK İLİŞKİSİ.....	13
2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Hukuku	15
2.1.1. Ortaklığın Dönemleri.....	17
2.1.1.1. Hazırlık Dönemi	18
2.1.1.2. Geçiş Dönemi	19
2.1.1.3. Son Dönem	22
2.1.2. Ortaklığın Kurumları	23
2.1.2.1. Ortaklık Konseyi	24
2.1.2.2. Ortaklık Komitesi	25
2.1.2.3. Karma Parlamento Komisyonu	25
2.1.2.4. Gümrük İşbirliği Komitesi	26
2.1.2.5. Gümrük Birliği Ortak Komitesi.....	26
2.1.3. Ortaklık Hukukunda Tarım Ürünlerinin Serbest Dolaşımı	26
III. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ DÖNEMİ.....	29
3.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye-Avrupa Birliği Ticaretine Etkileri	31
3.2. Gümrük Birliği Döneminde Türkiye-Avrupa Birliği Tarımsal Ticari İlişkileri	34
3.2.1. Serbest Ticaret Anlaşmalarının Tarımsal Ticaretimize Etkisi.....	43
3.3. Katılım Müzakereleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na Uyum	56
3.4. Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi	60
3.4.1. Ortaklık İlişkisinden Kaynaklanan Sorunlar	60
3.4.2. Uluslararası Gelişmeler	63
IV. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TARIM ÜRÜNLERİNE GENİŞLETİLMESİNİN MUHTEMEL ETKİLERİ	67
4.1. Literatür Araştırması.....	68
4.2. Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörü Karşılaştırması.....	71
4.3. Sektörel Etkiler	75
4.3.1.1. Tahıllar	78
4.3.1.2. Diğer Bitkisel Ürünler	82
4.3.1.3. Meyve ve Sebze.....	86
4.3.1.4. Et ve Süt Ürünleri	99
4.4. Muhtemel Sorunlar	104
4.4.1. Avrupa Birliği Ortak Gümrük Tarifesine Uyum: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	105
4.4.2. Ticari Sorunlar.....	106

SONUÇ VE ÖNERİ	109
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ	125
KİŞİSEL BİLGİLER	125
ETİK BEYAN	126

TABLolar LİSTESİ

Tablo II.1 Hazırlık Döneminde AB'nin Ülkemiz Tarım Ürünlerine Uyguladığı Kontenjan ve Gümrük Vergileri.....	18
Tablo II.2 Sanayi Ürünlerinde Uygulanan Gümrük Vergisi İndirimleri (%).....	20
Tablo III.1 Türkiye'nin Uyguladığı Karşılaştırmalı Gümrük Vergisi Oranları	30
Tablo III.2 Yıllar İçerisinde Türkiye'nin AB ile Ticareti ve AB'nin Ticaretimizdeki Payı (Milyon ABD Doları, %).....	32
Tablo III.3 2014 Yılı Tarımsal İhracatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları).....	37
Tablo III.4 2014 Yılı Tarımsal İthalatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)	38
Tablo III.5 2014 Yılı AB'ye Tarımsal İhracatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)...	38
Tablo III.6 2014 Yılı AB'den Tarımsal İthalatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları) .	39
Tablo III.7 AB'nin Türkiye'nin Tarımsal Ticaretindeki Payı (Milyon ABD Doları)	40
Tablo III.8 Tarımsal İhracatımızda İlk Beş Ekonomi ve İhracatımızdaki Payları	41
Tablo III.9 Tarımsal İthalatımızda İlk 5 Ekonomi ve İthalatımızdaki Payları	41
Tablo III.10 2014 Yılı STA Ülkelerine Tarımsal İhracatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları).....	45
Tablo III.11 2014 Yılı STA Ülkelerinden Tarımsal İthalatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)	45
Tablo III.12 Türkiye-EFTA Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)	47
Tablo III.13 Türkiye-İsrail Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	47
Tablo III.14 Türkiye-Makedonya Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)	48
Tablo III.15 Türkiye-Bosna-Hersek Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)	48
Tablo III.16 Türkiye-Tunus Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)	49
Tablo III.17 Türkiye-Fas Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	49
Tablo III.18 Türkiye-Suriye Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	50
Tablo III.19 Türkiye-Filistin Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	50
Tablo III.20 Türkiye-Mısır Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)	51
Tablo III.21 Türkiye-Arnavutluk Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	51
Tablo III.22 Türkiye-Gürcistan Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	52
Tablo III.23 Türkiye-Karadağ Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	52
Tablo III.24 Türkiye-Sırbistan Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	53
Tablo III.25 Türkiye-Şili Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	53
Tablo III.26 Türkiye-Ürdün Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	54
Tablo III.27 Türkiye-Güney Kore Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)	54
Tablo III.28 Türkiye-Mauritius Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları).....	55
Tablo IV.1 Türkiye ve AB'de Tarım Sektörü	72
Tablo IV.2 Türkiye ve AB'de Üretici Destekleri	73
Tablo IV.3 Türkiye'de Tarımsal Ticaretin GSYİH ve Tarımsal GSYİH Payı (Milyon ABD Doları).....	74
Tablo IV.4 Yıllar İçerisinde Tarımsal İhracatımızda İlk 5 Ürün ve Toplam Tarımsal İhracat Payları.....	76
Tablo IV.5 Yıllar İçerisinde Tarımsal İthalatımızda İlk 5 Ürün ve Toplam Tarımsal İthalat Payları.....	77
Tablo IV.6 Tahıl Piyasa Verisi	79
Tablo IV.7 Türkiye ve AB'de Tahılda Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton).....	79

Tablo IV.8 Bitkisel Ürünler Piyasa Verisi.....	82
Tablo IV.9 Bitkisel Ürünler Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)	83
Tablo IV.10 Meyve Piyasa Verisi	87
Tablo IV.11 Meyvede Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)	89
Tablo IV.12 Sebze Piyasa Verisi.....	96
Tablo IV.13 Sebze Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton).....	97
Tablo IV.14 Et Piyasa Verisi.....	99
Tablo IV.15 Et Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton).....	100
Tablo IV.16 Yumurta, Süt ve Tereyağı Piyasa Verisi.....	102
Tablo IV.17 Yumurta ve Süt Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton).....	102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil III-1 Yıllar İçerisinde Türkiye-AB Ticareti (Milyon ABD Doları)	33
Şekil III-2 Türkiye'nin Ticaretinde AB'nin Yıllar İçerisindeki Payı, (%)	34
Şekil III-3 Yıllar İçerisinde AB-Türkiye Tarımsal Ticareti, (Milyon ABD Doları)	40

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATS	Avrupa Tek Senedi
BSE	Sığırların Süngerimsi Beyin Hastalığı (<i>Bovine Spongiform Encephalopathy</i>)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
EBA	Silahlar Hariç Her Şey (<i>Everything But Arms</i>)
ECU	Avrupa Para Birimi (<i>European Currency Unit</i>)
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği (<i>European Free Trade Association</i>)
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik
EU TARIC	Avrupa Birliği Entegre Tarifeleri (<i>Le Tarif Intégré des Communautés Européennes</i>)
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (<i>European Atomic Energy Community</i>)
FADN	Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (<i>Farm Accountancy Data Network</i>)
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü (<i>Food and Agriculture Organization</i>)
FVO	Gıda ve Veterinerlik Ofisi (<i>Food and Veterinary Office</i>)
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>)
GBOK	Gümrük Birliği Ortak Komitesi
GİK	Gümrük İşbirliği Komitesi
GSP	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (<i>Generalized System of Preferences</i>)
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
HS	Harmonize Sistem

IACS	Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (<i>Integrated Administration and Control System</i>)
IPARD	Kırsal Kalkınma Katılım Öncesi Yardım Aracı (<i>Instrument for Pre-Accession Assistance in Rural Development</i>)
KDV	Katma Değer Vergisi
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KPK	Karma Parlamento Komisyonu
LPIS	Arazi Parsel Tanımlama Sistemi (<i>Land Parcel Identification System</i>)
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı (<i>Mercado Común del Sur</i>)
MFN	En Çok Kayırılan Ülke (<i>Most Favoured Nation</i>)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
ODAÜ	Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OIE	Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (<i>Office International des Epizooties</i>)
OKK	Ortaklık Konseyi Kararı
OTİP	Ortak Ticaret Politikası
OTP	Ortak Tarım Politikası
RASFF	Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi (<i>Rapid Alert System for Food and Feed</i>)
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TPP	Trans-Pasifik Ortaklığı (<i>Trans-Pacific Partnership</i>)
TPSEP	Trans-Pasifik Stratejik Ekonomik Ortaklık Anlaşması (<i>Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement</i>)
TTIP	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (<i>Transatlantic Trade and Investment Partnership</i>)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UÇKS	Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi

UNCTAD Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (*United Nations
Conference on Trade and Development*)

YDK Yüksek Düzeyli Komite

GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki Gümrük Birliği Alanı'nın hem uluslararası tarımsal ticaretin liberalizasyonuna yönelik gelişmeler hem de ortaklık ilişkisinin mevcut birtakım aksak yönleri yüzünden güncellenmesi ülkemiz ve AB yetkililerince bir süredir dile getirilmektedir. 12 Mayıs 2015 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından yapılan açıklamada ülkemiz ile AB arasında Gümrük Birliği'nin modernizasyonuna yönelik müzakerelerin başlayacağı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015). Bunun yanında, Avrupa Komisyonu'nun isteği üzerine Gümrük Birliği'nin tarım ürünleri de dâhil olmak üzere farklı sektörlere genişletilmesinin ülkemiz ve AB ekonomisine muhtemel etkilerini değerlendiren bir rapor Dünya Bankası tarafından 28 Mart 2014 tarihinde yayımlanmıştır. Ayrıca, AB'nin Gümrük Birliği'nin güncellenmesi hakkındaki etki analizinin 2016 yılı sonunda yayımlanması ve akabinde müzakerelere başlanması beklenmektedir.

Günümüzde yalnızca sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payını kapsayan Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi AB ile ülkemiz arasındaki tarımsal ticarete uygulanan gümrük vergilerinin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ülkemiz gümrük vergilerinden daha düşük düzeyli AB Ortak Gümrük Tarifesi'nin (OGT) uygulanması anlamına gelecektir. Ayrıca, ülkemizce AB Ortak Tarım Politikası'na (OTP) belirli ölçüde uyum sağlanması gerekecektir. Ancak, tam üye olana kadar ülkemiz AB OTP kapsamındaki tarımsal desteklerden yararlanamayacaktır. Bu çerçevede, bu tezin amacı Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesinin hukuki rejimi ve muhtemel etkilerini değerlendirmektir. Tezin temel argümanı tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin düşen fiyatlar yüzünden tüketici refahını artırabileceği ancak artan ithalat karşısında azalan üretim neticesinde üretici refahında önemli kayıplara yol açabileceği şeklindedir. Tezde öne sürülen diğer bir argüman ise ülkemiz ve AB arasındaki ticareti olumsuz etkileyen birtakım teknik engeller ve sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin yerine getirilememesinin üretici refahındaki düşüşü artıracakı şeklindedir.

Dünya Bankası tarafından hazırlanan raporda AB'nin sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin ülkemizce karşılandığı varsayılmış ve muhtemel refah kazançları bu varsayımına göre hesaplanmıştır (Dünya Bankası, 2014: 66). Rapor'da Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiği takdirde artan rekabet karşısında ülkemizde tarım ürünleri tüketici fiyatlarının genellikle düşeceği ve ülkemiz için 843 milyon ABD Doları kadar bir refah artışı söz konusu olacağı öngörülmektedir (Dünya Bankası, 2014: 125). Bu tez çalışmasında ise Dünya Bankası'nın raporunda ülkemizce uyum sağlandığı varsayılan sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin AB ile ticaretimize olumsuz etkilerine özellikle yer verilmektedir. Böylece, Dünya Bankası tarafından öngörülen refah kazançlarının ülkemiz açısından daha az olabileceği ifade edilmektedir.

Bilindiği üzere gümrük birliklerinin serbest ticaret bölgelerinden temel farkı taraflar arasında malların serbest dolaşımının yanı sıra üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin kabul edilmesidir. Ancak, AB bazı az gelişmiş ülkelere bu ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GSP) çerçevesinde ya diğer üçüncü ülkelere uyguladığından daha düşük düzeyli gümrük vergisi uygulamakta ya da gümrük vergisinden muafiyet sağlamaktadır. Tarım ürünleri Gümrük Birliği'ne dâhil edildiğinde ülkemiz de AB GSP'ye uyum sağlayacağından bu ülkelere ithalat artışı söz konusu olabilecektir. Bu yüzden, bu tez çalışmasında bu konuya özellikle dikkat çekilmektedir.

Bununla birlikte, Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gerekli kılan birtakım uluslararası gelişmelerden bahsetmek mümkündür. 2001 yılında müzakerelerine başlanan Doha Kalkınma Turu'nda beklenen ilerlemenin kaydedilememesi yüzünden AB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTIP) ve Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) gibi iki ya da çok taraflı anlaşmalar yoluyla ticaretin liberalizasyonunu sağlamaya ve sağlık ve bitki sağlığı, ticarete teknik engeller ya da fikri mülkiyet hakları gibi konularda mevcut DTÖ kurallarının ilerisinde düzenlemeler getirmeye çalışmaktadır. Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ülkemizin TTIP ile getirilecek DTÖ kurallarının da ilerisine geçen yeni standartlara uyumunu kolaylaştıracaktır. Çünkü Gümrük Birliği'nin söz konusu sektörlerle genişletilmesi için ilgili AB mevzuatına uyum sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, ülkemiz ile ABD gibi tarımda güçlü büyük bir ekonomi arasında yalnızca sanayi malı ticaretini değil, tarım,

hizmetler ve kamu alımlarında da liberalleşmeyi öngören ayrı bir Serbest Ticaret Anlaşması (STA) müzakere edilmesi söz konusu olabileceğinden anılan yeni standartlara ülkemizce uyum sağlanması önemlidir.

Ülkemiz ile AB arasındaki ortaklık ilişkisinin mevcut aksak yönlerinden birisi ülkemizin AB Ortak Ticaret Politikası'na (OTiP) uyum sağlaması gereğine rağmen ticarete ilişkin konularda karar alma süreçlerine herhangi bir şekilde dâhil edilmemesidir. Dolayısıyla, ülkemizce AB'nin imzaladığı STA'lara ve diğer ticaret politikalarına tek taraflı olarak uyum sağlanmaktadır. 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda (OKK) düzenlenen ve AB'nin Gümrük Birliği'ni ilgilendiren konularda yeni bir mevzuat taslağı oluşturduğunda gayri resmi olarak ülkemiz yetkililerine danışmasını öngören danışma prosedürünün işletilememesi bu olumsuzluğa zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ile birlikte danışma prosedürüne işlerlik kazandırılabilmesi mümkün olacaktır. Bunun yanında, Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesi ülkemizce OTP'ye de uyum sağlanmasını gerektirdiğinden böyle bir gelişme katılım müzakereleri kapsamındaki mevzuat uyumumuzu kolaylaştıracaktır.

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ilk kez Dünya Bankası'nın hazırladığı rapor ile gündeme gelen bir gelişme değildir. Nitekim 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nda ortaklık ilişkisinin tarım ürünlerini de kapsamı öngörülmüştür (Ankara Anlaşması, Madde 11.1). Konuya ilişkin detaylar ise 1970 yılında imzalanan Katma Protokol'de belirlenmiştir. Katma Protokol'e göre Türkiye'nin tarım ürünlerinin serbest dolaşımını mümkün kılmak için 22 yıl içerisinde OTP'ye uyumunu artırması gerekmektedir (Katma Protokol, Madde 33.1). 22 yıllık dönemin sonunda Ortaklık Konseyi ülkemizin OTP'ye yeterince uyum sağladığına kanaat getirdiği takdirde tarım ürünlerinde de serbest dolaşım söz konusu olacaktır (Katma Protokol, Madde 34.1). Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık sürenin tamamlanmasının ardından 1/95 sayılı OKK'da Türkiye'nin OTP'ye uyum sağlamak için ek süreye ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir (1/95 sayılı OKK, Madde 24.2). Aynı kararda, Türkiye'nin OTP'ye uyum sağladığı takdirde birincil tarım ürünlerinin de serbest dolaşımdan yararlanabileceği hususu tekrar edilmiştir (1/95 sayılı OKK, Madde 27). 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Avrupa Konseyi'nde de Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi ve genişletilmesi gereğinden bahsedilmiştir (Avrupa Konseyi, 2002: Par. 20)

Yukarıdaki hususlar dikkate alındığında bu tezin önemi i) Türkiye'nin OTP'ye uyumunun Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin hukuki bir önkoşulu olup olmadığının incelenmesi ve ii) böyle bir gelişmenin ülkemiz ekonomisine muhtemel etkilerinin sektörel olarak değerlendirilmesidir. Bu çerçevede, tezin temel araştırma soruları şunlardır:

- Türkiye-AB ortaklık hukukunda tarım ürünlerinin serbest dolaşımı konusu nasıl düzenlenmiştir?
- Gümrük Birliği döneminde Türkiye-AB tarımsal ticari ilişkileri nasıl bir seyir izlemiştir?
- Tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi için ülkemizce OTP'nin uyum sağlanması gereken unsurları nelerdir?
- Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gerekli kılan ortaklık ilişkisinin aksak yönleri ve uluslararası gelişmeler nelerdir?
- Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin muhtemel etkileri nelerdir?

Birinci bölümde, tezin teorik ve kavramsal çerçevesi sunulmaktadır. Ekonomik entegrasyon modelleri ve özellikle gümrük birlikleri, ulusal ekonomilere etkileri açısından değerlendirilmektedir. Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nı sıradan bir ortaklık ilişkisinden ayıran ve onun daha derin bir entegrasyon modeline işaret eden özelliklerine değinilmektedir. Tarım ürünlerini de kapsayacak bir gümrük birliği modelinin temel özelliklerinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde, Türkiye-AB ortaklık hukuku açıklanmaktadır. Ortaklık ilişkisinin tarihçesi temel belgelere atıfla anlatılmaktadır. Bu kapsamda, Gümrük Birliği'nin hayata geçirilmesini kolaylaştıran ortaklığın üç dönemi detaylı bir şekilde incelenmektedir. Hazırlık ve geçiş döneminde AB'nin ülkemize tanıdığı tarımsal tavizlerden bahsedilmektedir. Daha sonra ortaklığın kurumları ele alınmaktadır. Tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi kararının Ortaklık Konseyi'nce alınacağına dikkat çekilmektedir. Son olarak, ortaklık hukukunda tarım ürünlerinin serbest dolaşımı konusu

özellikle Ankara Anlaşması, Katma Protokol, 1/95 sayılı OKK ve 1998 tarihli Türkiye için Avrupa Stratejisi gibi resmi belgelere atıfla açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde, Gümrük Birliği döneminde Türkiye-AB ilişkileri ele alınmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle Gümrük Birliği'nin ülkemiz ile AB arasındaki ticarete etkileri değerlendirilmektedir. Gümrük Birliği'nin sanayi ürünleri ticaretine etkilerinden tarım ürünleri ticaretine etkileri tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda, AB'nin yıllar içerisinde ülkemiz genel ve tarımsal ticaretindeki payı karşılaştırılmaktadır. Daha sonra, ortaklık hukuku uyarınca imzalanan STA'ların tarımsal ticaretimize etkileri yürürlükte bulunan 17 STA açısından değerlendirilmektedir¹. Bunun akabinde, ülkemizin OTP'ye uyumu tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin hukuki rejimi açısından açıklanmaktadır. Son olarak, Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gerekli kılan ortaklık ilişkisinin aksak yönleri ve uluslararası gelişmelerden bahsedilmektedir.

Dördüncü bölümde, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin muhtemel etkileri ele alınmaktadır. Öncelikle, ülkemiz ve AB tarım sektörüne ilişkin temel göstergeler karşılaştırılmaktadır. Daha sonra, konu ile ilgili daha önce yapılan bilimsel çalışmalara yer verilmektedir. Bunun akabinde, tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin muhtemel etkileri tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, öncelikle yöntem hakkında bilgi verilmekte ve daha sonra muhtemel etkiler tahıllar, bazı bitkisel ürünler, meyve, sebze ve et ve süt ürünleri için değerlendirilmektedir. Süreç içerisinde karşılaşılabilecek sorunlardan bahsedilmektedir. Ticari sorunlar bahsinde ülkemizden AB'ye tarımsal ihracatta karşılaşılan sorunlara özellikle yer verilmektedir. Son olarak, Gümrük Birliği'nin genişletilmesi müzakere edilirken dikkate alınması gereken hususlar için politika önerileri oluşturulmaktadır.

Tez çalışmasında Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin düşen fiyatlar yüzünden tüketici refahını artırabileceği ancak artan ithalat karşısında azalan üretim neticesinde üretici refahında önemli kayıplara yol açabileceği sonucuna varılmaktadır. Bu yüzden, tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi değerlendirilirken önce ülkemiz ile AB arasındaki tarımsal ticareti olumsuz etkileyen

¹ Malezya STA 1 Ağustos 2015 tarihinde yürürlüğe girdiği için değerlendirmenin dışında bırakılmıştır.

sorunların giderilmesi ve verimliliği düşük olan sektörlerde üretim yapan ülkemiz üreticilerinin daha verimli sektörlere yönlendirilmesi gibi önerilerde bulunmaktadır.

I. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İktisadi nitelikli bölgesel bütünleşme hareketleri 1950'lerden itibaren artış göstermiştir. Çünkü devletler serbest ticareti refahlarını artıracak önemli bir araç olarak görmeye başlamıştır. Ülke ekonomilerine daha fazla pazara giriş imkânı tanıyarak ticaretten elde edilen kazançları artıran bölgesel bütünleşme en az iki ayrı ekonomi arasındaki ticari engellerin kaldırılması ve aralarında belirli düzeyde işbirliği ve eşgüdüm unsurlarının tesis edilmesi anlamına gelmektedir (El-Agraa, 1999: 1). Devletler arasındaki işbirliği ve eşgüdüm düzeyi tesis edilen bölgesel bütünleşme türüne göre farklılık göstermektedir.

Bu çerçevede, öne çıkan beş çeşit bölgesel bütünleşme türü bulunmaktadır: i) ekonomik işbirliği; ii) serbest ticaret bölgesi; iii) gümrük birliği; iv) ortak pazar ve v) ekonomik birlik. Ekonomik işbirliği belirli mallara yönelik tarife indirimlerinden oluşmaktadır. En esnek bölgesel bütünleşme modelidir. Serbest ticaret bölgelerinde üye devletler birbirlerine karşı gümrük tarifeleri gibi ticari engelleri kaldırırken üçüncü ülkelere karşı kendi ticaret politikalarını devam ettirmektedirler. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) bunun örneklerinden birisidir (El-Agraa, 1999: 1). Gümrük birliklerinde ise taraflar birbirlerine karşı ticari engelleri kaldırmalarının yanı sıra üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi şeklinde ortak ticaret politikası uygulamaktadır. Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı günümüzdeki örneklerinden birisidir. AB'nin ayrıca 1991 yılından itibaren Andorra, 1992 yılından itibaren de San Marino ile Gümrük Birliği bulunmaktadır. Bunun yanında, dünyanın diğer bölgelerinde Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) 1991 yılında, Avrasya Ekonomik Birliği de 2010 yılında gümrük birlikleri olarak tesis edilmiştir. Ortak pazarlarda ise gümrük birliğinin yanı sıra üretim faktörlerinin de – sermaye, emek, teknoloji ve firma- üye ülkeler arasında serbest dolaşımı söz konusudur (El-Agraa, 1999: 1). AB Ortak Pazarı 1986 yılında Avrupa Tek Senedi'nin (ATS) imzalanmasının ardından 1992 yılında kurulmuştur. Ekonomik birliklerde ise para politikaları ve mali politikalar ortaktır. Dolayısıyla, üye devletler parasal ve mali konuları tek bir elden yönetecek ortak bir kurum tesis etmektedir (El-Agraa, 1999: 1). AB'de Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) 1992 yılında Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 1999 yılında kurulmuştur.

Bölgesel bütünleşmeler En Çok Kayrılan Ülke (MFN)² kuralının istisnası olmalarına rağmen DTÖ bölgesel bütünleşmeye izin vermektedir. Tek şartı bölgesel bütünleşmenin üçüncü ülkelere karşı bütünleşme tesis edilmeden önceki duruma göre daha dışlayıcı olmaması ve bütünleşmenin tarafları arasındaki ticari engellerin hemen hemen bütün ticaret için kaldırılmasıdır (GATT, Madde 24).

Gümrük birlikleri veya serbest ticaret bölgeleri gibi bölgesel bütünleşmeler mukayeseli üstünlük kuralı³ çerçevesinde uzmanlaşmanın artması ile birlikte üretimde verimlilik artışına yol açmaktadır (El-Agraa, 1999: 4). Firmalar arasındaki artan rekabet sayesinde de verimlilik artışı yaşanabilmektedir çünkü rekabetin yol açtığı teknolojik ilerleme üretim faktörlerinin miktar ve kalitesinin artmasına neden olmaktadır (El-Agraa, 1999: 5). Ayrıca, pazara giriş imkânlarının artması sayesinde oluşan ölçek ekonomileri⁴ ile birlikte üretim düzeyi artmakta ve pazarın büyüklüğünün artması uluslararası pazarlık pozisyonunu iyileştirmektedir (El-Agraa, 1999: 5). Ancak, bu getiriler rekabet koşullarının tam olması halinde beklenebilir (El-Agraa, 1999: 5). Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı gibi çok sayıda aksak yönü bulunan ve iki ekonomi arasında derin bir bütünleşme öngören bir ortaklık ilişkisinde muhtemel refah kazançlarını olumsuz etkileyen çok sayıda unsur bulunmaktadır. Bu konuya 3.4.1. Bölüm’de değinilecektir.

Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı sıradan bir ortaklık ilişkisi değildir. Çünkü Viner’e göre bir gümrük birliği üç unsurdan oluşmaktadır: i) üye ülkeler arasındaki gümrük tarifelerinin tamamen kaldırılması; ii) üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi belirlenmesi ve iii) gümrük gelirlerinin üyeler arasında paylaşılması (Viner, 1950: 5). Benzer şekilde Robson gümrük birliğini şu şekilde tanımlamıştır:

² MFN kuralına göre bir üye devlet herhangi bir devlete tanıdığı gümrük vergisi indirimi gibi ticari tavizleri diğer DTÖ üye devletlerine de genişletmek zorundadır. MFN kuralının üç istisnası bulunmaktadır. 1986 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 24. maddesine göre serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük birlikleri MFN kuralına bir istisna teşkil etmektedir (GATT, Madde 24). MFN kuralının diğer bir istisnası GATT 25.5. maddede düzenlenmektedir. Bu maddeye göre iktisadi sorunları yüzünden diğer bir ülkeye tek taraflı tavizler veren bir ülke bu tavizlerini diğer ülkelere genişletmek zorunda değildir (GATT, Madde 25.5). Üçüncü bir istisna da gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere tek taraflı ve genel tavizler verebilmesidir (Dartan, 2002: 320). Bunun önemli örneklerinden birisi 4.4.1. Bölüm’de ele alınan GSP’dir.

³ David Ricardo tarafından geliştirilen mukayeseli üstünlükler teorisine göre ülkeler serbest ticaret koşullarında en fazla rekabetçi oldukları ürünün ihracatını artırırken daha az rekabetçi oldukları ürünün ithalatına yönelmektedir. Böylelikle, daha önce iç pazarda üretimi yapılan ürün serbest ticaret koşulları oluştuktan sonra ticari ortaktan ithalat yoluyla temin edilmektedir. Bu da ithalatı yapılan ürünün üretiminde kullanılan faktörlerin daha rekabetçi olunan sektörlerle kaydırılmasını ve bu sektörlerdeki ihracatın artmasını kolaylaştırmaktadır (Ricardo, 1821).

⁴ Bir işletmenin kapasitesi arttıkça azalan sabit maliyetleri sebebiyle verimliliğinin artması ölçek ekonomisi anlamına gelmektedir.

üye ülkeler arasında dış ticarete konu olan mal ve hizmetler üzerindeki vergi ve miktar kısıtlamalarının karşılıklı olarak kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulaması şeklinde bir ekonomik bütünleşme süreci (Robson, 1993: 13).

Türkiye ise bunlara ilaveten gümrük prosedürlerini AB'nin prosedürleri ile uyumlaştırmış, AB'nin fikri mülkiyet hakları, sağlık ve bitki sağlığı ve rekabet kuralları ile ilgili teknik mevzuatını kabul etmiş, üçüncü ülkelere karşı AB ile aynı menş kurallarını uygulamış, anti-dumping ve telafi edici önlemler konularında yeni mevzuat oluşturmuştur. Tüm bunlar Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın derin bir bütünleşmeye işaret ettiğini göstermektedir (Jackson, 2007: 20).

Viner'e göre serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük birliklerinin hem ticaret yaratıcı hem de ticaret saptırıcı etkileri vardır (Viner, 1950). Ticaret yaratılması her zaman refahı artırırken ticaret saptırıcı olumsuz olmasına rağmen refaha etkisi net üretim ve tüketim etkisine bağlı olarak değişmektedir (Hartler ve Laird, 1999: 149). Üretim ve tüketim etkisi gümrük birliği ile birlikte gümrük vergilerinin kaldırılmasının iç pazardaki göreceli fiyatları değiştirmesinden kaynaklanmaktadır (Lipsey, 1957: 40). Lipsey bir gümrük birliğinin üretim ve tüketim etkisini şu örnekle açıklamaktadır:

Dünya üç ülkeden oluşmaktadır: A, B ve C... A, halkı yalnızca iki ürün tüketen küçük bir ülkedir, buğday ve giyim. A buğday üretiminde uzmanlaşmıştır ve giyimini uluslararası ticaret [ithalat] ile temin etmektedir... C ülkesi giyimi B ülkesinden daha ucuza sattığından ülke-dışlayıcı bir tarife olmadığı durumlarda A, C ile ticaret yapacak ve giyim karşılığında buğday ihracatı yapacaktır. A'nın ithalatına gümrük tarifesi uyguladığı ancak bu tarifenin yerli giyim endüstrisini korumaya yeterli olmadığını varsayıyoruz. Bu durumda, giyimi C'den satın almaktadır. A ülkesi B ülkesi ile bir gümrük birliği tesis ettiğinde B giyim tedarikçisi olarak C'nin yerine geçmektedir. B, C'ye göre daha yüksek maliyette üretim yapmaktadır fakat gümrük tarifesiz fiyatı C'nin gümrük tarifeli fiyatından daha ucuzdur. Bu yüzden, gümrük birliği A'nın ticaretini C'den B'ye saptırmaktadır (Lipsey, 1957: 41).

Görüldüğü gibi düşük fiyatlı ithalat yerli üretimin yerine geçtiğinde ticaret yaratıcı etkiden bahsedilir iken ithalatın yapıldığı en ucuz ikinci kaynak olan gümrük birliği ortağına geçildiğinde ticaret saptırıcı etkiden bahsedilmektedir. Ticaret yaratıcı etkide yerli pahalı üretimin daha etkin ortak ülke lehine yer değiştirmesi ile bu üretimde kullanılan üretim faktörleri daha etkin üretim alanlarında kullanılabilir hale gelmektedir (Halıcıoğlu, 1996/1997: 284). Yerli pahalı üretimin ucuz üretim yapan ülkeden yapılan ithalat ile ikame edilmesi ülke halkının daha ucuza daha fazla tüketmesine olanak vermektedir (Halıcıoğlu, 1996/1997: 285). Gümrük Birliği sonrası toplumsal refahtaki net değişme ticaret yaratıcı etki ile ticaret saptırıcı etki arasındaki farka eşittir.

Ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkinin yanı sıra OGT'nin gümrük birliği öncesine göre daha düşük belirlenmesi gümrük birliği dışında kalan ülkeler lehine de ticaret yaratıcı bir etkiye sebep olmaktadır (Yannopoulos, 1990: 249). Türkiye örneğinde de sanayi ürünlerinde gümrük tarifeleri Gümrük Birliği öncesi duruma göre daha düşük belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, Gümrük Birliği tesis edilmeden önce Türkiye'nin gümrük tarifeleri AB OGT'den daha yüksekti. Ancak, AB OGT'ye uyum sağlanması ile birlikte Türkiye'nin üçüncü ülkelere sanayi ürünlerinde uyguladığı gümrük tarifeleri düşmüştür. Eğer gümrük tarifeleri Gümrük Birliği öncesine göre daha yüksek belirlenseydi Gümrük Birliği dışında kalan ülkeler ile ticaretimiz azalacaktı (Yannopoulos, 1990: 249). Benzer bir durum tarım ürünleri için de söz konusudur. Çünkü Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile bu ürünlere uygulanan gümrük vergileri AB'ye karşı sıfırlanır iken üçüncü ülkelere karşı ülkemiz gümrük tarifelerinden daha düşük olan AB OGT kabul edilecektir.

Gümrük tarifelerinin eskiye oranla düşük belirlenmesinin yanı sıra bir gümrük birliğinin refah artırıcı etkisi birlik üyelerinin ortaklık ilişkisi tesis edilmeden önceki ticaret hacmi, üyeler arasındaki ticari engellerin ne kadar çok kaldırıldığı ve engellerin kaldırıldığı ürünlerin ithalat talep esnekliklerine de bağlıdır (Hartler ve Laird, 1999: 150). Gümrük birliği kurulmadan önce önemli miktarda ticaret yapan ülkelerin ticareti gümrük tarifelerinin kaldırılması üzerine daha da artmaktadır. Bunun yanında, ithalatı yapılan bir ürünün fiyatındaki değişimin ithalat talebine etkisi ticaretin ne kadar artacağını belirleyen unsurlardan birisidir. Bazı ürünlerin fiyatı düşse dahi ithalatı artmayabilir iken ithalat talep esnekliği yüksek olan bir malın ithalat talebi fiyattaki bir birim değişime karşılık daha fazla artabilmektedir.

Ayrıca, komşu ülkelerin gümrük birliklerinden daha fazla kazanç sağlayacakları düşünülmektedir (Balassa, 1971: 90). Çünkü coğrafi yakınlık ticareti kolaylaştırmaktadır. Buna ilaveten, gümrük birlikleri çok sayıda üyeleri bulunduğu -daha fazla pazara giriş söz konusu olacağından- taraflar açısından ticaret yaratıcı etkiye neden olmaktadır (Jackson, 2007: 3-8). Bunun yanında, üyelerin üretim maliyetleri arasında farklılıklar varsa dünya ortalamasına yakın mukayeseli üstünlüğe sahip üyeler gümrük birliğinden daha fazla kazanç sağlayabilmektedir çünkü üyelerin ithalatı üretim maliyeti düşük olan üyeye yönelmektedir (Jackson, 2007: 3-8). Son olarak, gümrük birliği tesis edilmeden önce

ticaret Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) küçük bir oranı ise yani, tüketilen malların çoğunluğu iç pazarda üretiliyorsa gümrük birliği tesis edildikten sonra üretici fiyatları yüksek olan sektörlerde üretimden ithalata kayış olabilecektir (Jackson, 2007: 3-8).

Türkiye Gümrük Birliği'nin refah artırıcı olması için yukarıda bahsi geçen kriterlerin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Türkiye Gümrük Birliği sürecinde gümrük vergileri ve ithalat kotaları gibi çok sayıda ticari engeli kaldırmıştır. Ayrıca, Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı çok sayıda ulusal ekonomiden oluştuğundan pazara giriş olanakları oldukça fazladır. Bilindiği üzere, AB ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler Gümrük Birliği öncesinde de oldukça yoğundu. Örneğin, 1968 yılında Türkiye ihracatının %45,4'lük kısmını (226 milyon ABD Doları) AB ile yapmıştır (TÜSİAD, 2003: 77). Aynı yıl AB'nin toplam ithalatımızdaki yeri 393 milyon ABD Doları ile %51,4'tür (TÜSİAD, 2003: 77). Gümrük Birliği kurulduktan sonra 1998 yılında AB'ye ihracatımız 13.498 milyon ABD Doları ile toplam ihracatımızın yarısı olmuştur (TÜSİAD, 2003: 77). Aynı yıl AB'den ithalatımız ise 24.075 milyon ABD Doları ile toplam ithalatımızın %52,4'ü olmuştur (TÜSİAD, 2003: 77).

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin de birtakım ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri olacaktır. Günümüzde ülkemizdeki bazı tarımsal ürünlerde üretici fiyatları AB'deki üretici fiyatlarından daha yüksektir. Ancak, yerli üreticiler çoğu kez yüksek gümrük vergileri ile ithalata karşı uluslararası taahhütlerimiz ile uyumlu bir şekilde korunmaktadır. Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesi ile özellikle üretici fiyatlarının yüksek olduğu ürünlerde ithalatımız artış gösterebilecektir. Benzer bir durum, Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı tesis edildikten sonra sanayi ürünlerinde yaşanmıştır. İthalatın artması sanayi ürünlerinde ülkemizdeki üretici fiyatlarının azalmasına neden olmuştur. Çünkü artan ithalat karşısında yerli üreticilerimiz rekabetçiliklerini artırmak ve üretimlerine devam edebilmek için hem üretim maliyetlerini düşürmüş hem de uluslararası standartlara uyumunu artırmıştır. Benzer bir durumun tarım ürünlerinde de yaşanması söz konusu olabilecektir. Diğer bir deyişle, artan ithalatın neden olduğu daha fazla rekabet karşısında üretim maliyetlerini azaltabilen ve uluslararası standartlara uyum sağlayabilen sektörler süreçten kazançlı çıkacak iken yeni koşullara uyum sağlayamayan sektörlerde üretim miktarı azalacaktır. Dolayısıyla, üretici refahında önemli kayıplar yaşanması muhtemeldir.

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin ülkemiz tarım sektörüne muhtemel etkilerini değerlendirmek için yukarıdaki açıklamalar ve Grethe'nin 2003 yılında yaptığı çalışmanın yöntemi esas alınarak Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Gıda Dengesi Dosyaları'ndaki⁵ üretim, arz ve ticaret verileri ile FAO'daki üretici fiyatları AB ve Türkiye için karşılaştırılacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin 31 Aralık 2014 tarihli 29222 sayılı ikinci mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan İthalat Rejimi Kararı'nda yer alan gümrük vergisi oranları ve Avrupa Toplulukları Entegre Tarifeleri'ndeki (EU TARIC) AB gümrük vergisi oranları mukayese edilecektir.

Eğer ülkemizdeki üretici fiyatı AB üretici fiyatından üretim azlığı veya yüksek gümrük vergisi gibi nedenler yüzünden daha fazla ise Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesi ile birlikte ülkemiz tüketici fiyatlarının düşebileceği, ülkemizde söz konusu mala yönelik talebin artabileceği ve üretimin azalabileceği ifade edilecektir. Ayrıca, üretim içerisinde iç piyasaya arz edilmek üzere ayrılan pay fazla ise ve üretici fiyatları AB ortalamasından yüksek ise ithalatın artabileceği varsayılacaktır. Ülkemizdeki üretici fiyatı tarımsal destekler ya da üretim fazlalığı gibi nedenler yüzünden düşük ise ve üreticiler buna rağmen yüksek gümrük vergileri ile korunuyorsa Gümrük Birliği'nin genişletilmesi sonrasında tüketici fiyatlarının artması söz konusu olabilecektir.

Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesinin hukuki rejimini açıklamak için ise ortaklık hukukunda tarım ürünlerinin serbest dolaşımı konusu incelenecektir. Bu çerçevede, Ankara Anlaşması, Katma Protokol, 1/95 sayılı OKK ve Türkiye için Avrupa Stratejisi gibi belgelerde konunun ne şekilde hükme bağlandığı değerlendirilecektir. Ayrıca, ortaklık kurumlarının süreç içerisindeki rolüne değinilecektir.

⁵ Gıda Dengesi Dosyaları bir ülkede belirli bir dönemdeki gıda arzına ilişkin detaylı bilgi vermektedir. Bu çerçevede, her bir gıda maddesi için üretim ve arz miktarları karşılaştırılmaktadır. Bir ülkedeki üretim, ithalat ve stok miktarı toplam arz miktarını verir iken üretilen miktarın ne kadarının ihracat, yem, tohum, birincil gıda, işlenmiş gıda ve gıda-dışı amaçlı kullanıldığı ve stoklama ya da sevkiyat sırasında kaybedildiği kullanım miktarını göstermektedir (FAO, 2001: 2-3). Gıda Dengesi Dosyaları hakkında detaylı bilgi için lütfen bkz.: FAO, 2001.

II. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ ORTAKLIK İLİŞKİSİ

Günümüzde AB, Türkiye'nin tam üye olmadığı halde en fazla bütünleştiği kurumdur (Kramer, 1996: 203). 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte başlayan ortaklık ilişkisi ve 3 Ekim 2005 tarihinden itibaren devam eden katılım müzakereleri sayesinde ülkemiz mevzuatı AB müktesabata ile önemli ölçüde uyumlaştırılmıştır. Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın 6 Mart 1995 tarihinde tesis edilmesi ile birlikte Türkiye'nin AB ile ekonomik bütünleşmesi daha da derinleşmiştir. Çünkü ortaklık ilişkisi gereğince ülkemizin Gümrük Birliği'ni ilgilendiren konularda AB mevzuatına uyum sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, yalnızca sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payını kapsayan Gümrük Birliği'ne ilerde tarım, hizmetler ve kamu alımlarının da dâhil edilmesi ülkemiz ile AB arasındaki bütünleşmeyi artıracaktır. Diğer bir deyişle, Gümrük Birliği'nin genişletilmesi başta OTB olmak üzere AB'nin ilgili mevzuatına uyum sağlanması anlamına gelmektedir.

Bunun yanında, ülkemizin ortaklık ilişkisi kapsamında AB mevzuatına uyum sağlaması katılım müzakereleri açısından da olumlu bir gelişmedir. Örneğin, AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin 11 Aralık 2006 tarihinde almış olduğu karar çerçevesinde Ek Protokol'ün tam olarak uygulanması şartına bağlı olarak müzakerelere açılmayan fasıllardan birisi olan Gümrük Birliği faslında ortaklık ilişkisi sayesinde mevzuat uyumumuz ileri durumdadır⁶. Bu yüzden, Gümrük Birliği faslında katılım müzakereleri başladığı takdirde önemli bir sorunla karşılaşılması beklenmemektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013). Gümrük Birliği'nin tarım dâhil diğer sektörlerle genişletilmesi de benzer bir etkiye sahip olacak ve AB ile aramızdaki mevzuat uyumunu artırarak tam üyeliği kolaylaştıracaktır. Türkiye'nin AB ile ilişkisi bugünkü birçok tam üyenin aksine oldukça eskiye dayanmaktadır.

⁶ Türkiye, Gümrük Birliği Alanı'nın AB'nin 2004 yılındaki genişlemesinden sonra yeni üye devletlere genişletilmesine ilişkin kararına 29 Temmuz 2005 tarihinde eklediği deklarasyon ile Gümrük Birliği'nin Kıbrıs Rum Kesimi'ne genişletilmesinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımak anlamına gelmediğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2005: Par. 4). AB de 21 Eylül 2005 tarihinde yayımladığı karşı deklarasyonda Türkiye'nin AB'ye katılmadan önce tüm üye devletleri tanıması gerektiğinden bahsetmiştir (AB Bakanlar Konseyi, 2005: Par. 5). AB, konu ile ilgili 2006 yılında yeniden bir değerlendirmede bulunmaya karar vermiştir. Böylelikle, AB Bakanlar Konseyi 11 Aralık 2006 tarihinde Türkiye, Gümrük Birliği'ni tüm üye devletlere tamamen uygulayınca kadar sekiz fasılda müzakereleri askıya almaya ve diğer fasılları kapatmamaya karar vermiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa kıtasında barışı tesis etmek amacıyla 1955 yılında toplanan Messina Konferansı'nın ardından Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) altı kurucu üyesi- Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg- Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu⁷(AET) kuran Antlaşmayı -Roma Antlaşması- 25 Mart 1957 tarihinde imzalamıştır. Ekonomik bütünleşme ile birlikte devletler arasındaki işbirliği ve karşılıklı bağımlılık düzeyini artırmak ve böylece çatışmaların önüne geçmek istenmiştir. Avrupa'daki birçok siyasi, iktisadi ve savunma nitelikli kurumun üyesi olan Türkiye⁸ ekonomik bir girişimden siyasi bir birliğe ilerlemesi beklenen Avrupa bütünleşmesinin dışında kalmak istememiştir (Kabaalioğlu, 1998: 110). Ayrıca, Yunanistan'ın da 15 Temmuz 1959 tarihinde ortaklık başvurusunda bulunması Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Çünkü Yunanistan'ın AB ile ortaklık ilişkisini Türkiye ile ikili sorunlarını kendi isteği doğrultusunda çözmek amaçlı kullanmasından çekinilmiştir (Eralp, 1997: 91; Arıkan, 2006: 53). Bunun yanında, Sovyetler Birliği'nden algılanan ideolojik tehdit karşısında Batı ile ilişkileri güçlendirmeye önem verilmiştir (Arıkan, 2006: 54). Ekonomik beklentiler de Türkiye'yi AB ile ortaklık kurma düşüncesine yaklaştırmıştır. AB pazarına tercihli giriş ve üye devletlerden doğrudan sermaye yatırımı beklentisi Türkiye'nin önem verdiği hususlar olmuştur (Müftüler-Baç, 2001: 25-26). İşçilerin serbest dolaşımı da hayata geçirilseydi Türkiye için önemli bir kazanım olacaktı.

Aynı dönemde Batı da Türkiye ile ortaklık kurmayı önemsemiştir. Soğuk Savaş yıllarında AB devletleri Sovyetler Birliği'nden algıladıkları stratejik tehdit ile mücadele için önemli bir müttefik olarak gördükleri Türkiye'yi Batı'ya bağlamaya önem vermişlerdir. Çünkü ülkemiz hem Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya yayılmasını önleyecek bir kalkan hem de Orta Doğu'ya uzanan bir köprü olarak görülmüştür (Arıkan, 2006: 54). Bu yüzden, Türkiye'nin AB ile ilişkileri yalnızca iktisadi faktörler değil siyasi

⁷Bu çalışmada, gerekli görülmedikçe AET, Avrupa Topluluğu (AT) ve AB için sadece AB ifadesi kullanılmaktadır. Bilindiği üzere AET 1957 yılında Roma Antlaşması; Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) 25 Mart 1957 tarihinde EURATOM Antlaşması ve AKÇT 18 Nisan 1951 tarihinde Paris Antlaşması ile kurulmuştur. Bu üç topluluğa birden Avrupa Toplulukları denilmektedir. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile birlikte AB için tesis edilen üç sütunlu yapıda birinci sütunda AT bulunmaktadır. Bu yapıda, yalnızca AT'nin hukuki kişiliği vardır. Böylelikle, o tarihten itibaren AET, AKÇT ve EURATOM için AT ifadesi kullanılmıştır. 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan Lizbon Antlaşması ise (AB Antlaşması ve AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olmak üzere iki ayrı belgeden oluşmaktadır) sütunlu yapıyı kaldırmış ve AB'ye hukuki kişilik tanımıştır. Dolayısıyla, o tarihten itibaren AT yerine AB ifadesi kullanılmaktadır.

⁸Örneğin, 1949 yılında Avrupa Konseyi, 1952 yılında Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve 1960 yılında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD) üye olunmuştur.

ve stratejik faktörler tarafından da şekillendirilmiştir. Ancak, AB ile en fazla iktisadi alanda bütünleşme sağlanmıştır. Nitekim ülkemiz ticaretinin yarısı AB ile yapılmaktadır.

Bu bölümde Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin tarihsel süreci ele alınacaktır. Türkiye'nin 1959 yılında ortaklık başvurusunda bulunmasından Gümrük Birliği'nin tesis edilmesine kadarki süreç Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'ün ilgili hükümleri ve ortaklık ilişkisi çerçevesinde tesis edilen kurumlar üzerinden anlatılacaktır. Ayrıca, ortaklık hukukunda tarım ürünlerinin serbest dolaşımının nasıl düzenlendiği aktarılacaktır.

2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Hukuku

Türkiye 31 Temmuz 1959 tarihinde AB'ye ortaklık başvurusunda bulunmuştur. O dönemde birçok Avrupa devleti Avrupa projesinin dışında kalmayı tercih etmiş ve hatta EFTA⁹ gibi rakip kurumlar kurmuştur. Türkiye ise daha önce bahsedilen nedenlerden Avrupa bütünleşmesine dâhil olmak istemiştir.

Türkiye'nin EFTA yerine Avrupa bütünleşmesini tercih etmesinden oldukça memnun olan AB yetkilileri 28 Eylül 1959 tarihinde Türkiye ile ortaklık müzakerelerine başlamıştır (Kabaalioğlu, 1998: 111). Ülkemiz ile AB arasında Ankara Anlaşması imzalanana kadar üç tur görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki 28 Eylül 1959-21 Ekim 1960 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu görüşmelerde Türkiye ortaklığın 12-24 yıl içerisinde tamamlanacak bir gümrük birliği temelinde kurulmasını, Birlik organlarında temsil edilmeyi ve kendisine 200 milyon ABD Doları yardım yapılmasını talep etmiştir (Karluk, 1996: 394). Türkiye ayrıca hazırlık döneminden kısa bir süre sonra Gümrük Birliği'ne otomatik geçiş ve tam üyelik için tarih istemiştir (Arıkan, 2006: 56). Birlik ise tam üyelikten önce karar alma mekanizmalarına katılmanın mümkün olmadığını ve 24 yıllık sürenin kısaltılmasını talep etmiştir (Karluk, 1996: 394).

İkinci tur görüşmeler 10-22 Nisan 1961 tarihlerinde yapılmıştır. Bu görüşmelerde Türkiye ortaklığın gümrük birliği üzerine kurulması isteğini yinelemiştir. Birlik ise

⁹ EFTA, 3 Mayıs 1960 tarihinde AB'ye alternatif olarak İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Portekiz ve Avusturya tarafından kurulmuştur. Günümüzde İsviçre, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn üyesi iken diğer üyeler zaman içerisinde AB'ye katılmıştır.

tarımsal tavizler ve mali yardımdan oluşan bir ekonomik işbirliğini tercih ettiğini belirtmiştir (Karluk, 1996: 394; Arıkan, 1996: 56).

Üçüncü tur görüşmeler 18-22 Haziran 1962 ve 20 Haziran 1963 tarihleri arasında yapılmıştır. Son görüşmelerde Türkiye ile Birlik arasında üç dönemli bir ortaklık ilişkisi kurulmasına karar verilmiştir (Karluk, 1996: 395). Ayrıca, Türkiye'ye 175 milyon Avrupa Para Birimi (ECU) değerinde bir mali yardım yapılması kararlaştırılmıştır (Karluk, 1996: 395).

Müzakerelerin tamamlanmasının ardından Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. Ankara Anlaşması 23 Aralık 1963 tarihli AB Bakanları Konseyi Kararı ile kabul edilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), üye devlet parlamentoları ve GATT tarafından onaylandıktan¹⁰ sonra 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir (Kabaalioğlu, 1998: 112).

Ankara Anlaşması AB'nin imzaladığı en eski ortaklık anlaşmalarından birisidir. Anlaşma ile i) ortaklık ilişkisinin amacı; ii) Gümrük Birliği'nin esasları; iii) tarım; iv) malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı; v) ulaştırma ve rekabet mevzuatı ile ekonomi ve ticaret politikalarının uyumlaştırılması; vi) ortaklık organları; vii) Türkiye'nin tam üyelik imkânları ve viii) ortaklık ilişkisinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

Ankara Anlaşması, Roma Antlaşması 238. madde kapsamında imzalanan bir ortaklık anlaşmasıdır. AB hukukuna göre ortaklık anlaşmaları Birlik'e üyelikten daha az ticaret anlaşmasından ise daha fazla bir şey ifade etmektedir (Lasok, 1992: 14). Dolayısıyla, Ankara Anlaşması sıradan bir işbirliği ya da ticaret anlaşması değildir. Türkiye'yi AB'ye katılıma hazırlayan bir ortaklık anlaşmasıdır (Kabaalioğlu, 1998: 113). Nitekim Ankara Anlaşması ve Roma Antlaşması arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Roma Antlaşması'na göre Avrupa bütünleşmesi gümrük birliği esasına dayanmaktadır (Roma Antlaşması, Madde 9). Ankara Anlaşması'nda da Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin gümrük birliği esasına dayanacağı ifade edilmektedir (Ankara Anlaşması, Madde 5). Bunun yanında, her iki Anlaşma da gümrük birliğine geçiş için 12 ve 22 yıllık süreler

¹⁰ Ortaklık Anlaşmaları MFN kuralının bir istisnası olduklarından GATT tarafından onaylanmaktadır.

öngörmüştür. Son olarak, hem Ankara Anlaşması hem de Roma Antlaşması ekonomik bütünleşme hedefine malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı, ulusal mevzuatın uyumlaştırılması, ticari tavizler ve mali yardım üzerinden ulaşmaya çalışmaktadır (Saraçoğlu, 1992: 50).

Ayrıca, Ankara Anlaşması'nın giriş kısmında "...Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurma..." ifadesine yer verilmiştir. Roma Antlaşması'nın girişinde de benzer bir ifade kullanılmıştır. Buna ilaveten, Ankara Anlaşması'nın amacı şu şekilde belirtilmiştir:

...Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmek... (Ankara Anlaşması, Madde 2.1).

Gümrük Birliği öncelikle yukarıdaki amacı gerçekleştirmek için kurulmuştur. Anlaşma'da ayrıca Türkiye gerekli şartları karşıladıktan sonra tam üyelik konusunun değerlendirilebileceği belirtilmektedir. Nitekim Ankara Anlaşması'na göre:

Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler (Ankara Anlaşması, Madde 28).

Görüldüğü gibi Ankara Anlaşması'na göre AB mevzuatından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olduğunda Türkiye'nin tam üyeliği söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla, Gümrük Birliği de AB ile ulusal mevzuatımız arasındaki uyumu artırdığından Birlik'e katılımımızı kolaylaştıracaktır.

2.1.1. Ortaklığın Dönemleri

Ankara Anlaşması'nda ülkemiz ekonomisini Gümrük Birliği sürecine hazırlamak için üç dönem öngörülmüştür. Bu dönemler i) hazırlık dönemi; ii) geçiş dönemi ve iii) son dönemdir (Ankara Anlaşması, Madde 2.3).

Hazırlık döneminde Türkiye'nin AB'nin yardımı ile geçiş dönemi ve son dönemde üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilmek üzere ekonomisini güçlendirmesi öngörülmüştür (Ankara Anlaşması, Madde 3.1). Hazırlık döneminin 5 ila 10 yıl arasında

sürmesi planlanmıştır. Geçiş döneminde ise tarafların Gümrük Birliği'ni hayata geçirmek üzere ekonomi politikalarını gittikçe uyumlaştırması ve ortak tedbirler alması gerekmiştir (Ankara Anlaşması, Madde 4). Böylelikle, zaman içerisinde Türkiye ve AB arasındaki ticaret; gümrük vergilerinden, eş etkili resim ve vergilerden, miktar kısıtlamalarından ve benzer etkili tedbirlerden arındırılmıştır. Son döneme 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın tesis edilmesi ile girilmiştir.

2.1.1.1. Hazırlık Dönemi

Hazırlık dönemi Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihinden Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1973 tarihine kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde AB, Türkiye ekonomisi ile Birlik ekonomisi arasındaki farklılıkları gidermek için birtakım ticari tavizler vermiş ve ülkemize birinci mali protokol kapsamında 175 milyon ECU mali yardım yapmıştır (Karluk, 1996: 410). Hazırlık dönemi ile ülkemiz ekonomisini geçiş dönemi ve son dönemde üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilecek kadar güçlendirmek amaçlanmıştır (Ankara Anlaşması, Madde 3.1).

AB'nin ülkemize tavizleri tek taraflı tarife kotaları şeklinde olmuştur. Böylece, tütün için 12.500 ton, kuru üzüm için 30.000 ton, kuru incir için 13.00 ton ve fındık için 17.000 ton tarife kotası Aralık 1964'ten tanınmıştır (Karluk, 1996: 411). Tarife kotaları sayesinde tanınan kota miktarı kadar ihracatımız AB'ye gümrüksüz giriş yapmıştır. Kotayı aşan miktar için ise gümrük vergisi uygulanmıştır.

Tablo II.1 Hazırlık Döneminde AB'nin Ülkemiz Tarım Ürünlerine Uyguladığı Kontenjan ve Gümrük Vergileri

Ürün	AB'nin Gümrük Vergisi %	Türkiye'ye Uygulanan Gümrük Vergisi	Yıllık Kontenjanlar 1965-1970 (ton)	Yıllık İhracat 1965-1970 (ton)	1971 yılı AB'ye İhracatımız (bin dolar)
Tütün	26	Muaf	12.500-17.615	9.519-23.745	27.424
Fındık	4	2,5	17.000-18.700	29.337-42.845	41.692
Kuru üzüm	6	Muaf	30.000-38.570	25.570-25.075	12.698
Kuru incir	10	4,7	13.000-18.900	12.802-18.700	5.860

Kaynak: Karluk,1974: 11

Bu ürünler o dönemde Türkiye'nin AB'ye toplam ihracatının %40'ına karşılık gelmektedir (Baysan, 1984: 15). Ayrıca, 1967 yılında 1/67 sayılı OKK uyarınca el dokuma

halıları, taze meyveler, taze balık, kabuklu deniz hayvanları, yumuşakçalar, taze üzüm, limon, portakal, bazı şarap ve tekstil ürünleri için ilave tarife kotaları tanınmıştır (1/67 sayılı OKK, Madde 1-7). Hazırlık dönemi görece sorunsuz geçmiştir. Türkiye, geçiş dönemini başlatmak için Mayıs 1967’de AB’ye başvuruda bulunmuştur (Eralp, 1997: 92).

2.1.1.2. Geçiş Dönemi

Türkiye’nin Mayıs 1967’deki başvurusu üzerine geçiş döneminin koşulları ve süresini belirlemek üzere AB ile yeniden müzakerelere başlanmış ve 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002). Katma Protokol’ün ticari hükümlerinin AB açısından daha erken yürürlüğe girmesi için 21 Temmuz 1971 tarihinde imzalanan Geçici Protokol 1 Eylül 1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Karluk, 1996: 408). Dolayısıyla, Katma Protokol AB açısından fiili olarak 1971 yılında Türkiye açısından ise GATT, üye devlet parlamentoları ve ülkemizce onaylandıktan sonra 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Geçiş döneminin amacı “karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası temelinde Gümrük Birliği’nin gelişen bir şekilde yerleşmesini sağlamak ve Türkiye ve AB’nin ekonomi politikaları arasındaki uyumu artırmaktır” (Ankara Anlaşması, Madde 4). Bilindiği gibi, hazırlık döneminde ülkemizin üstlendiği herhangi bir yükümlülük bulunmamaktadır. Dolayısıyla, geçiş döneminde ülkemiz de birtakım yükümlülükler üstlenmiştir.

Geçiş döneminde Türkiye rekabetçi olduğu ürünlerde 12 yılda ve rekabetçi olmadığı ürünlerde 22 yılda AB’ye karşı gümrük vergilerini ve eş etkili resim ve vergileri kaldırmayı taahhüt etmiştir (Katma Protokol, Madde 10-11). İndirimlerin 23 Kasım 1970 tarihinde geçerli olan gümrük vergileri üzerinden yapılmasına karar verilmiştir (Karluk, 1996: 412). Miktar kısıtlamaları ve eş etkili diğer tedbirlerin ise 22 yıl içerisinde kaldırılması hükmüne bağlanmıştır (Katma Protokol, Madde 25). Benzer şekilde, Türkiye’nin AB OGT’ye ürünlerin hassasiyetine göre 12 ve 22 yıllık sürelerde uyum sağlaması gerekmiştir (Katma Protokol, Madde 17-18). AB OGT’ye uyumun takvime bağlanmasının nedeni Türkiye ve AB’nin gümrük tarifeleri arasındaki farklılıktır. O dönemde AB OGT ortalaması %7 iken Türkiye’nin gümrük vergisi oranları ortalaması %40-50 dolaylarındadır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

Tablo II.2 Sanayi Ürünlerinde Uygulanan Gümrük Vergisi İndirimleri (%)

Tarih	12 yıllık liste		22 yıllık liste	
	İndirim %	Toplam	İndirim %	Toplam
1973	10	10	5	5
1976	10	20	5	10
1988	10	30	10	20
1989	10	40	10	30
1990	10	50	10	40
1991	10	60	10	50
1992	10	70	10	60
1993	10	80	10	70
1994	10	90	10	80
1995	10	100	20	100

Kaynak: Jackson, 2007: 19

Türkiye, 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde gümrük vergileri 12 yılda kaldırılacak ürünlerde %10'arlık (toplam %20), 22 yıllık listedeki ürünlerde ise %5'erlik (toplam %10) gümrük vergisi indirimi yapmıştır. Ocak 1978'de gerçekleştirilmesi öngörülen indirimler ise ilişkilerde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle askıya alınmıştır.

AB de Türkiye'ye karşı gümrük vergilerini sanayi ürünlerinde Geçici Protokol'ün yürürlüğe girdiği 1 Eylül 1971 tarihinde dört istisna dışında kaldırmıştır (Katma Protokol, Madde 9 ve 24). Bu dört ürün bazı petrol ürünleri, perakende satışa arz edilmeyen pamuk ipliği, diğer işlenmiş pamuklu dokumalar ve yün veya ince hayvan kılından yapılan makine dokuma halılarıdır (Katma Protokol, Ek-1 ve Ek-2). Ancak, bu dört üründen petrol ürünleri için 200.000 tonluk bir tarife kontenjanı açılmıştır (Karluk, 1996: 412). Diğer üç maddede ise gümrük vergileri 12 yıllık dönemde %25'erlik dilimler halinde sıfırlanmıştır (Karluk, 1996: 412). Gümrük vergileri ve eş etkili resim veya vergilerin yanı sıra AB, Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye'den ithalata uyguladığı tüm miktar kısıtlamalarını ipek böceği ve ham ipek dışında kaldırmıştır (Katma Protokol, Madde 24). Ayrıca, Katma Protokol ile birlikte imzalanan ikinci mali protokol ile Türkiye'ye 220 milyon ECU'luk bir mali yardım yapılmıştır¹¹.

Geçiş döneminde 1/80 sayılı OKK ile ülkemize birtakım ilave tarımsal tavizler tanınmıştır. Böylece, 1987 yılına kadar tedrici olarak gerçekleştirilen tarife indirimleri ile

¹¹1/95 sayılı OKK imzalanana kadar Türkiye ve AB arasında dört tane mali protokol imzalanmıştır. 1977 yılında imzalanan üçüncü mali protokol ile ülkemize toplam 310 milyon ECU'luk bir mali daha yardım yapılmıştır. 1981 yılında imzalanan 600 milyon ECU'luk dördüncü mali protokol ise Yunanistan veto ettiği için yürürlüğe girmemiştir.

ülkemize fındıkta 25.000 ton, kayısı pulpunda 90.000 ton ve domates salçasında 16.500 ton gümrük vergisinden muaf tarife kotaları sağlanmıştır (1/80 sayılı OKK, Madde 3). Patates, taze fasulye, soğan, kereviz, patlıcan, kabak, balkabağı, üzüm, fındık, erik ve kavun ve karpuzda ise gümrük vergileri kaldırılmıştır (1/80 sayılı OKK, Madde 3).

Katma Protokol'ün imzalanmasının ardından Türkiye-AB ilişkileri inişli çıkışlı olmuştur. 1975 yılında kabul edilen AB'nin Akdeniz politikası kapsamında Türkiye ile benzer üretim yapısına sahip Akdeniz ve Kuzey Afrika ülkelerine ülkemize verilenlere benzer tarımsal tavizler tanınmıştır. Bu da ülkemiz tavizlerinin aşınmasına yol açmıştır. Ayrıca, AB OGT'nin giderek düşmesi ülkemizin üçüncü ülkelerden ithalatının artmasına yol açmıştır. (Arıkan, 2006: 61-62). Bunun yanında, GSP kapsamında gelişmekte olan ülkelere tekstil ve işlenmiş tarım ürünlerinde Türkiye'ye verilen tavizlerin önemini azaltan tavizler verilmiştir (Arıkan, 2006: 62). AB'nin İngiltere, Danimarka ve İrlanda'ya genişlemesi ve Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e genişleyeceğinin gündeme gelmesi de Türkiye ile ilişkileri olumsuz etkilemiştir (Arıkan, 2006 62). Özellikle benzer üretim yapısına sahip olduğumuz Akdeniz ülkelerine genişlemek ülkemize tanınan tarımsal tavizleri olumsuz etkilemiştir. Akdeniz ülkelerinin yanı sıra İngiltere'nin AB'ye katılımı Birlik ile İngiltere'nin kolonyal ilişkilerinin olduğu ülkelerin ilişkisini artırmıştır (Arıkan, 2006: 62). 1973 yılındaki petrol krizi de AB'nin Türkiye'den ithalatını azaltmış ve AB, ekonomisinin kötüye gidişi karşısında Türkiye'den misafir işçi alımını durdurmuştur (Arıkan, 2006: 62). Bu olumsuzlukların sonucunda Türkiye Katma Protokol'ün 60. maddesi¹² doğrultusunda 25 Aralık 1976 tarihinde tek taraflı bir karar alarak tüm yükümlülüklerini dondurmıştır (Karluk, 1996: 395). Bu çerçevede, ülkemizin 1978 yılında yapması öngörülen gümrük vergisi indirimleri hayata geçirilememiştir.

Türkiye 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren ekonomik liberalizasyona yönelmiş ve AB ile ticareti bu dönemden sonra hızla artmıştır. AB'ye tam üyeliğin ekonomik liberalizasyon sürecini olumlu etkileyeceğine inanılmıştır. Ancak, 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri darbenin ardından AB ile ilişkiler sekteye uğramıştır. Sivil yönetimin yeniden tesis edilmesinin ardından Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik

¹²Söz konusu maddede şu ifade kullanılmaktadır: “Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli korunma tedbirlerini alabilir”.

başvurusunda bulunmuştur. Ayrıca, 1986 tarihli ATS'de öngörülen iç pazarın tamamlanması ve Birlik'in derinleştirilmesi sürecinin ileride üye olmayı zorlaştıracağı düşüncesi Türkiye'yi tam üyelik başvurusunda bulunmaya yöneltmiştir (Arıkan, 2006: 65).

Türkiye, AKÇT'yi kuran Antlaşma'nın 98. maddesine göre AKÇT'ye, AET'yi kuran Antlaşma'nın 237. maddesine göre AET'ye ve EURATOM'u kuran Antlaşma'nın 205. maddesine göre EURATOM'a tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak, Avrupa Komisyonu 18 Aralık 1989 tarihli görüşünde Türkiye'nin tam üyeliğe hazır olmadığını ifade etmiştir (Avrupa Komisyonu, 1989: Par. 13). Komisyon'un görüşü 5 Şubat 1990 tarihinde üye devletler tarafından onaylanmıştır. Komisyon, kararında Türkiye ile mevcut ortaklık ilişkisini derinleştirmeyi önermiştir (Avrupa Komisyonu, 1989: Par. 13). Ayrıca, Yunanistan, İspanya ve Portekiz üyeliklerini henüz yeni sindiren ve 1970'lerdeki ekonomik durgunluk sürecini yeni yeni atlatmaya başlayan AB, 1986 yılında kabul ettiği ATS ile birlikte 1992 yılına kadar genişleme yerine ortak pazarı hayata geçirmek ve karar alma süreçlerini işlevselleştirmek amaçlarına odaklanmıştır (Kramer, 1996: 209).

1990 yılında Türkiye ile ilişkilerden sorumlu Komisyoner Abel Matutes'in adını taşıyan Matutes Paketi yayımlanmıştır. Bu pakette öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanması, ülkemiz politikalarının OTP de dâhil olmak üzere ortak politikalara uyumunun artırılması öngörülmüştür (Kramer, 1996: 210). Paketin esas amacı ülkemiz ile AB arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak ve Türkiye'yi AB'nin iktisadi ve siyasi yapısı ile daha fazla bütünleştirmektir (Kramer, 1996: 210). Dolayısıyla, Matutes Paketi tam üyelik yerine ortaklık ilişkisinin ilerletilmesini hedeflemiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, 1995 yılına kadar Gümrük Birliği'ni tamamlamak üzere yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

2.1.1.3. Son Dönem

Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın 1/95 sayılı OKK ile 6 Mart 1995 tarihinde tesis edilmesiyle ortaklık ilişkisinin son dönemi başlamıştır. Ayrıca, AKÇT kapsamındaki ürünler için Aralık 1995'te bir STA imzalanmıştır. Bu anlaşma ile söz konusu ürünlerde gümrük vergilerinin üç yıl içerisinde sıfırlanmasına karar verilmiştir. Böylece, 1999 yılı itibariyle AKÇT ürünlerinde gümrük vergileri AB'ye karşı sıfırlanmıştır (Togan, 2000: 5).

Ankara Anlaşması'nda son dönemin süresi belirlenmemiştir. Bunun yerine, son dönemin süresini taraflar Anlaşma'nın 28. maddesine göre kendileri belirleyecektir.

Gümrük Birliği sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payını kapsamaktadır (1/95 sayılı OKK, Madde 2). Diğer bir deyişle, birincil tarım ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinin tarım payı Gümrük Birliği'ne dâhil değildir. Dolayısıyla, AB veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan sanayi malları menşelerine bakılmaksızın Gümrük Birliği'ne tabidir (1/95 sayılı OKK, Madde 3).

Daha önce de belirtildiği gibi ortaklık ilişkisi Türkiye ve AB arasında derin bir bütünleşmeyi öngörmektedir. Örneğin, 1/95 sayılı OKK'ya göre Türkiye AB mevzuatının Gümrük Birliği'ni ilgilendiren kısımları ile kendi ulusal mevzuatını uyumlaştırmalıdır (1/95 sayılı OKK, Madde 54). Bu çerçevede, Türkiye'nin uyum sağlaması gereken düzenlemeler şunlar olmuştur: i) sanayi ürünlerindeki gümrük vergileri ile eş etkili resim ve vergilerin 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla kaldırılması; ii) AKÇT'nin alanına giren 142 kömür ve çelik ürünü vergi ve resimlerin 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla kaldırılması; iii) üçüncü ülkelerden sanayi ürünü ve işlenmiş tarım ürünleri sanayi payı ithalatına yönelik olarak AB OGT'nin 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla kabul edilmesi; iv) AB'nin üçüncü ülkelerle tercihli ticaret anlaşmalarına 2001 yılına kadar uyum sağlanması; v) AB ile sanayi ürünleri ticaretinde uygulanan miktar kısıtlamalarının 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla kaldırılması; vi) AB OTiP ve rekabet kurallarına 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla uyum sağlanması ve son olarak vii) fikri, sinai ve ticari mülkiyet haklarının yeterli düzeyde korunması (Hartler ve Laird, 1999: 147).

2.1.2. Ortaklığın Kurumları

Son dönem Türkiye, AB'ye tam üye olana kadar devam edecektir. Ortaklık ilişkisinin düzgün bir şekilde ilerlemesini teminen ortaklık kurumları tesis edilmiştir.

AB ve Türkiye arasındaki ortaklık ilişkisinde sürekliliği sağlamak ve sorunların çözümüne uygun zemin yaratmak için karar alma organı olarak Ortaklık Konseyi, danışma organı olarak Karma Parlamento Komisyonu (KPK), teknik düzeyde Ortaklık Komitesi ve Gümrük İşbirliği Komitesi (GİK) kurulmuştur (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002). Ayrıca, Ortaklık Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmak ve Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişini

sağlamak üzere görüş bildirmekle görevli Gümrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK) tesis edilmiştir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

2.1.2.1. Ortaklık Konseyi

Ankara Anlaşması'na göre taraflar ortaklık rejiminin uygulanması ve güçlendirilmesi için yine Anlaşma'da belirtilen görevlere göre faaliyet gösterecek bir Ortaklık Konseyi çerçevesinde biraraya gelecektir (Ankara Anlaşması, Madde 6). Konsey, Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi ve ortaklığın düzgün bir şekilde ilerlemesi için ülkemiz ekonomi politikalarının AB'nin ekonomi politikaları ile uyumlaştırılmasını sağlamak ve Anlaşma hükümlerinin uygulama koşul ve sürelerini tespit etmek üzere kurulmuştur¹³ (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

Ortaklığın temel karar alma organı olan Ortaklık Konseyi üye devletlerin hükümet temsilcileri ve Avrupa Komisyonu ile Türk hükümeti temsilcilerinden oluşmaktadır (Ankara Anlaşması, Madde 23). Kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Türkiye'nin ve AB'nin birer oyu vardır. Ayrıca, Konsey taraflara Anlaşma'nın uygulanması ile ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır (Ankara Anlaşması, Madde 22.1). Konsey en az altı ayda bir Bakanlar düzeyinde toplanmaktadır. Ayrıca, bu oturumlar dışında Konsey üyelerinin temsilcileri düzeyinde biraraya gelmektedir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

Taraflar, Anlaşma'nın uygulanması ve yorumlanması ile ilgili olarak Türkiye'yi, AB'yi ya da herhangi bir üye devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyi'ne taşıyabilmektedir. Konsey, söz konusu anlaşmazlığı karar yolu ile çözebileceği gibi Avrupa Birliği Adalet Divanı'na (ABAD) veya mevcut herhangi bir yargı merciine götürmeye de karar verebilmektedir.

¹³ Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararların hukuki niteliği tartışmalıdır. Bu konuda lütfen bkz. Başlar (2004); Toluner (1995/96). Ancak, genel görüşe göre OKK'lar 1982 Anayasası'nın 90.3. maddesinde düzenlenen uygulama anlaşmaları şeklinde yorumlanmalı ve değerlendirilmelidir (Başlar, 2004: 168). OKK'ların mutabakat zaptları gibi uygun bulma kanunu gerektirmediğine ya da anlaşmalar gibi uygun bulma kanunu gerektirdiğine Bakanlar Kurulu her durumda tek tek karar vermelidir (Başlar, 2004: 168).

2.1.2.2. Ortaklık Komitesi

Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardımcı olacak ve özellikle Anlaşma'nın iyi bir şekilde uygulanması için gerekli işbirliğini sağlayacak bir komiteyi kurma yetkisine sahiptir (Ankara Anlaşması, Madde 24.3). Nitekim 1964 yılındaki Ortaklık Konseyi toplantısı ile Ortaklık Komitesi, 1965 yılındaki toplantı ile de KPK kurulmuştur.

3/64 sayılı OKK ile kurulan Ortaklık Komitesi bakanlar düzeyinde genellikle altı ayda bir toplanmaktadır (3/64 sayılı OKK, Madde 1). Komite'nin görevi Ortaklık Konseyi'nin gündemini belirlemek ve Konsey'in vereceği talimatlara uygun olarak, ortaklık ilişkisiyle ilgili teknik sorunlar üzerinde inceleme yapmaktır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

Ayrıca, katılım ortaklığının öncelikleri ve mevzuatın uyumlaştırılması konularındaki gelişmeleri izlemek amacıyla 3/2000 sayılı OKK ile Ortaklık Komitesi kapsamında sekiz adet alt komite kurulmuştur: Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi, İç Pazar ve Rekabet Alt Komitesi, Ticaret, Sanayi ve AKÇT Ürünleri Alt Komitesi, Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistik Alt Komitesi, Yenilenme Alt Komitesi, Ulaştırma, Çevre ve Enerji Alt Komitesi, Bölgesel Gelişme, İstihdam ve Sosyal Politika Alt Komitesi ve Gümrük, Vergilendirme, Uyuşturucu Trafiki ve Kara Para Aklama Alt Komitesi (3/2000 sayılı OKK, Ek). Alt komiteler, her toplantıdan sonra Ortaklık Komitesi'ne rapor sunmaktadır.

2.1.2.3. Karma Parlamento Komisyonu

1/65 sayılı OKK ile kurulan KPK ortaklığın demokratik denetim organıdır (1/65 sayılı OKK, Madde 1). TBMM ve Avrupa Parlamentosu'nun eşit sayıdaki 25'er milletvekilinden oluşmaktadır. Yılda iki kez toplanan Komisyon'un görevi Ortaklık Konseyi tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarını incelemektir.

Ayrıca KPK, TBMM ve Avrupa Parlamentosu tarafından verilen yetki kapsamında farklı meseleleri değerlendirmektedir. TBMM ve Avrupa Parlamentosu'na tavsiye kararları sunmaktadır (AB Bakanlığı, 2011).

2.1.2.4. Gümrük İşbirliği Komitesi

GİK, 2/69 sayılı OKK ile kurulmuştur (2/69 sayılı OKK, Madde 1). Gümrük Birliği sürecine girilene kadar GİK, gümrüklerle ilgili teknik hususları ele alarak Ortaklık Konseyi'ne yardımcı olan bir platform iken Gümrük Birliği'nin tesis edilmesinden sonra görev alanı çerçevesinde karşılaşılan teknik sorunların ele alındığı ve bu sorunlara çözümler arandığı bir platform haline gelmiştir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

GİK'in görevi Ankara Anlaşması'nın gümrükle ilgili hükümlerinin doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla taraflar arasında idari işbirliğini artırmak ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisine iletebileceği her türlü diğer görevi yerine getirmektir (AB Bakanlığı, 2011). GİK üye devlet gümrük uzmanları, Avrupa Komisyonu'nun gümrük sorunları ile ilgilenen çalışanları ve ülkemiz gümrük uzmanlarından oluşmaktadır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2002).

2.1.2.5. Gümrük Birliği Ortak Komitesi

GBOK, 1/95 sayılı OKK ile kurulmuştur (1/95 sayılı OKK, Madde 10). Gümrük Birliği'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlarda (OTİP, rekabet politikası, gümrük mevzuatı vb.) ülkemiz mevzuatının AB mevzuatıyla sürekli uyumu ilkesini hayata geçirmeyi kolaylaştıracak bir danışma prosedürü oluşturmak amacıyla tesis edilmiştir (AB Bakanlığı, 2011).

GBOK, Ortaklık Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişini sağlamak amacıyla görüş bildirmektedir (1/95 sayılı OKK, Madde 52.1). Taraflar, Gümrük Birliği'nin işleyişi ile ilgili karşılaştıkları sorunlara GBOK toplantılarında çözüm aramaktadır.

2.1.3. Ortaklık Hukukunda Tarım Ürünlerinin Serbest Dolaşımı

Ankara Anlaşması'nda ortaklık ilişkisinin tarım ürünlerini de kapsamı öngörülmüştür (Ankara Anlaşması, Madde 11.1). Konuya ilişkin detaylar ise Katma Protokol'de belirlenmiştir. Katma Protokol'e göre Türkiye'nin tarım ürünlerinin serbest dolaşımını teminen 22 yıl içerisinde OTP'ye uyumunu artırması gerekmektedir (Katma

Protokol, Madde 33.1). Aynı dönemde AB'nin de OTP'nin gelişimi sırasında ülkemiz tarımının çıkarlarını göz önünde bulunduracağı hükme bağlanmıştır (Katma Protokol, Madde 33.2). 22 yıllık dönemin sonunda Ortaklık Konseyi ülkemizin OTP'ye yeterince uyum sağladığına kanaat getirdiği takdirde tarım ürünlerinde de serbest dolaşıma geçilmesi öngörülmüştür (Katma Protokol, Madde 34.1). Türkiye-AB Ortaklık Konseyi söz konusu kararı alıncaya kadar ise tarım ürünlerinde tercihli bir rejimin uygulanmasına karar verilmiştir (Katma Protokol, Madde 35.1).

Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık sürenin tamamlanmasının ardından 1/95 sayılı OKK'da Türkiye'nin OTP'ye uyum sağlamak için ek süreye ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir (1/95 sayılı OKK, Madde 24.2). Aynı kararda, Türkiye'nin OTP'ye uyum sağladığı takdirde birincil tarım ürünlerinin de serbest dolaşımdan yararlanabileceği hususu tekrar edilmiştir (1/95 sayılı OKK, Madde 27). Tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanana kadar taraflar tarımsal ürünlerdeki tercihli rejimi genişleterek sürdürmeye devam edecektir (1/95 sayılı OKK, Madde 26). Dolayısıyla, 1/80 sayılı OKK ile ülkemize tanınan tarımsal tavizler 1/97 sayılı OKK'da işlenmiş tarım ürünleri, 1/98 sayılı OKK'da ise birincil tarım ürünleri için genişletilmiştir.

Ayrıca, Katma Protokol ve 1/95 sayılı OKK'da yer alan tarım ile ilgili hükümlere Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) öncelikler başlığında atıfta bulunulmuştur (AB Bakanlar Konseyi, 2008). Bunun yanında, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Mart 1998 tarihli Türkiye için Avrupa Stratejisi'nde de birincil tarım ürünlerinin serbest dolaşımı için ülkemizin OTP'ye uyum sağlaması gerektiğinden bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998: 3). Strateji'de Türkiye'nin kendi tarımsal özelliklerini de dikkate alarak OTP mevzuatını iç hukukuna aktarması gerektiği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998: 3). Strateji'ye göre AB ve Türkiye'nin şu üç adımı izlemesi gerekmektedir: i) Avrupa Komisyonu'nun Türkiye yetkililerine ortak pazar düzenlemeleri hakkındaki temel yasal düzenlemeler ve sağlık kuralları ile idari araç ve kurumlar hakkında bilgi vermesi ve Türkiye'nin AB'ye kendi tarım politikasını açıklaması; ii) OTP ve ülkemiz tarımının daha detaylı bir şekilde tartışılması ve iii) OTP ve ülkemiz tarım sektörü arasındaki farklılıkların ortaya koyularak Türkiye'nin OTP'ye uyum sağlamak üzere bir çalışma programı hazırlaması (Avrupa Komisyonu, 1998: 3). Ayrıca, Strateji'de Türkiye'nin OTP'ye

uyumunu sağlamak üzere AB'den mali ve teknik yardım alması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998: 3).

Strateji'de belirtilen üç adım 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerinin başlamasının ardından AB tarafından 5-8 Aralık 2006 tarihlerinde yapılan tanıtıcı tarama ve ülkemiz tarafından 23-26 Aralık 2006 tarihlerinde yapılan ayrıntılı taramada yerine getirilmiştir. Tarama sonu raporu 13 Ekim 2006 tarihinde hazırlanmış ve ülkemizin uyum sağlaması gereken mevzuat ve kurumsal yapı belirlenmiştir. Ayrıca, açılış kriterleri 24 Şubat 2007 tarihinde oluşturulmuştur. Bununla birlikte, Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı siyasi blokaj uygulanan müzakere fasıllarından birisidir¹⁴. Dolayısıyla, ülkemizce henüz OTP'ye yeterince uyum sağlanamadığından AB ile birincil tarım ürünleri ticaretimiz 2/2006 sayılı OKK ve işlenmiş tarım ürünleri ticaretimiz 1/2007 sayılı OKK ile sürdürülmektedir. Türkiye ile AB arasındaki tercihli ticaret rejimi ve tarama sonu raporuna göre ülkemizce uyum sağlanması gereken AB mevzuatı 3.3. Bölüm'de detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

¹⁴ Siyasi blokaj uygulanan diğer başlıklar şunlardır: Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler.

III. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ DÖNEMİ

Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı 1/95 sayılı OKK ile 6 Mart 1995 tarihinde tesis edilmiştir. Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye gümrük vergilerini AB'ye karşı sıfırlamış iken üçüncü dünyaya karşı AB OGT'yi kabul etmiştir. Bu uygulamanın tek istisnası 2/95 sayılı OKK ekinde yer alan ve Türkiye için hassas kabul edilen motorlu kara taşıtları, kraft kâğıdı, seramik ve deri eşya gibi sınırlı sayıda üründür (2/95 sayılı OKK, Ek). Bu ürünler için ülkemizce 5 yıl süre ile AB OGT üzerinde koruma sağlanmasına imkân tanınmıştır (2/95 sayılı OKK, Ek). Benzer bir korumanın, Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiği takdirde hassasiyetimizin yüksek olduğu tarım ürünlerinde de uygulanabileceği düşünülmektedir. Söz konusu ürünlerin neler olacağı ayrıca müzakere konusu olacaktır. Bu itibarla, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile birlikte artan rekabetten en fazla olumsuz etkilenmesi beklenen tarım ürünleri IV. Bölüm'de değerlendirilecektir.

17 Ağustos 2015 tarihinde Ekonomi Bakanlığı'nda gerçekleştirilen “Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi Süreci” konulu toplantıda Gümrük Birliği sayesinde AB pazarına imtiyazlı giriş imkânı doğduğu, AB standartlarına uyum sayesinde ülkemizde kalite alt yapısının geliştiği, rekabetçiliğin arttığı, STA'lar ile pazar çeşitliliğinin geliştiği ve doğrudan yabancı yatırımların arttığı belirtilmiştir. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşmesine yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, AB ile ticarete menşe kuralları¹⁵ kaldırılmıştır. Çünkü gümrük vergisi oranlarının düşmesi ile birlikte ülkemiz sanayi sektörü ithalatı yapılan ürünler ile rekabete girmiştir. Nitekim Nisan 1995'te ülkemizin sanayi ürünlerinde AB'ye uyguladığı ortalama gümrük vergisi oranı %18,37 iken Ocak 1996'da sıfırlanmıştır (Halıcıoğlu, 1997: 65). Ayrıca, ülkemizce

¹⁵Tamamen ihracatçı ülkede elde edilen mallar o ülke menşesine haizdir. Örneğin, mineraller, sebzeler ve hayvancılık ürünleri gibi doğal olarak bir ülkede yetişen mallar o ülke menşesinde (Dünya Bankası, 2014: 21). Bunun yanında, tamamen ihracatçı ülkede elde edilmediği halde o ülke menşesinde olan mallar da vardır. Böyle durumlarda, o ülkeden elde edilmeyen ürünler katma değer, işleme ya da Harmonize Sistem (HS) kodunun değiştirilmesi yoluyla ihracatçı ülke menşesine kavuşturulmaktadır (Dünya Bankası, 2014: 21). Örneğin, katma değer yönteminde ithalatı yapılan bir ürün belirli bir azami sınıra kadar kullanılarak yeni bir ürün elde edilir ve bu ürün, ürünün elde edilmesinde kullanılan ara ürünün menşesinden farklı olarak elde edildiği ülkenin menşesindedir (Dünya Bankası, 2014: 21).

üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortalama gümrük vergisi oranı Nisan 1995'te %23,02 iken Ocak 1996'da AB OGT'nin kabul edilmesiyle %5,8'e düşmüştür (Halıcıoğlu, 1997: 65).

Tablo III.1 Türkiye'nin Uyguladığı Karşılaştırmalı Gümrük Vergisi Oranları

Bölge	1993	1994	1995 Ocak	1995 Nisan	1996 Ocak
AB	%28,93	%22,19	%20,49	%18,37	%0
Üçüncü ülkeler	%33	%26,79	%25,29	%23,02	%5,80

Kaynak: Halıcıoğlu, 1997: 65

Gümrük Birliği tesis edildikten sonra Türkiye-AB ticareti dört katına çıkmıştır ve AB standartlarına uyum sayesinde ülkemizin sadece AB'ye değil diğer bölgelere de ihracatı artmıştır (Dünya Bankası, 2014: 5). Ülkemize yapılan yatırımların üçte ikisi Avrupa'dan gelmektedir (Dünya Bankası, 2014: 5). Avrupa'dan Türkiye'ye en çok yatırım yapılan alan hizmetler sektörüdür. Nitekim 2007-2013 dönemindeki yatırımların %58'i bu alanda yapılmıştır (Dünya Bankası, 2014: 7).

Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye'nin ithalatı artmıştır. İhracatta ise ciddi bir artış yaşanmamıştır. Çünkü AB, Türkiye'ye karşı gümrük vergilerini Geçici Protokol ile 1971 yılında sıfırlamış ve ihracat artışı o dönemde yaşanmıştır. Gümrük Birliği ile ihracatta önemli denilebilecek tek artış AB'nin ülkemize uyguladığı tekstil kotalarının kaldırılmasının ardından yaşanmıştır (Dartan, 2002: 289).

Gümrük Birliği ara mal ithalatının da önünü açmıştır. Böylece, daha ucuza girdi temin edilebilmiş ve ürün fiyatları düşmüştür. Bu ise özellikle tüketici refahının artmasına neden olmuştur. Artan ithalat ile birlikte iç pazardaki tüketiciler için ikame malların sayısı artmıştır (Akkoyunlu-Wigley ve Mihci, 2006: 2444).

Bununla birlikte, gümrük vergilerinin indirilmesi rekabete hazır olmayan yerli üreticileri gümrük tarifesi ile sağlanan korumadan mahrum bıraktığından olumsuz etkilere yol açabilmektedir (Jackson, 2007: 22). Ancak, düşük maliyetli girdi sağladığından olumlu etki de yaratabilmektedir (Jackson, 2007: 22). Nitekim Türkiye de daha çok nihai sanayi mallarının değil ara sanayi mallarının ithalatını yapmaktadır (Jackson, 2007: 34).

Bu bölümde, Gümrük Birliği'nin Türkiye-AB ticaretine etkileri ve Gümrük Birliği döneminde ülkemizin AB ile ilişkileri değerlendirilecektir. Bu çerçevede, ülkemizin bu

dönemde AB ile tarımsal ticari ilişkileri 2/2006 ve 1/2007 sayılı OKK'lar çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca, Gümrük Birliği'nin bir gereği olarak imzalanan STA'ların yıllar içerisinde tarımsal ticaretimize etkisine değinilecektir. Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi OTP'ye uyumu gerektirdiğinden ülkemizin OTP ile uyumu değerlendirilecektir. Son olarak, Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gündeme getiren ortaklık ilişkisinin aksak yönleri ve uluslararası gelişmeler tartışılacaktır.

3.1.Gümrük Birliği'nin Türkiye-Avrupa Birliği Ticaretine Etkileri

Gümrük Birliği'nin ülkemiz ekonomisine etkileri hakkında çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Örneğin, Harrison ve diğerleri Gümrük Birliği sayesinde Türkiye'nin yıllık olarak GSYİH'nin %1 ila 1,5'i oranında kazanç elde edeceğini öngörmüştür (Harrison ve diğerleri, 1997:863). Bu çalışmaya göre Türkiye çelik, tekstil, giyim eşyası ve bazı işlenmiş tarım ürünlerinde AB pazarına girişten GSYİH'nin %0,3'ü, ürün kalite standardının artmasından %0,1 tarife indirimlerinden %0,1 üçüncü dünya pazarlarına girişten %0,5 ve AB ile ticaret masraflarının azalmasından %0,1 kadar kazanç sağlayacaktır (Harrison ve diğerleri, 1997: 864). Böylece toplamda yıllık %1,1'lik bir refah artışı söz konusu olacaktır. Ancak, bunlara ilaveten ihracat sübvansiyonları ve gümrük vergilerinin kaldırılmasından kaynaklı gelir kaybını telafi edecek bir Katma Değer Vergisi (KDV) uygulanırsa Türkiye'nin toplam kazancı %1,5'e yükselebilecektir (Harrison ve diğerleri, 1997: 864).

Halıcıoğlu ise Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesindeki tarife indirimlerinden yıllık olarak GSYİH'nin %1,28'i kadar bir kazanç sağlayacağını ifade etmiştir (Halıcıoğlu, 1997: 70). Tarife indirimlerine bağlı refah artışlarının GSYİH'nin küçük bir oranı kadar olmasının nedeni ülkemizin Gümrük Birliği tesis edilmeden önceki gümrük vergisi oranlarının düşük olmasıdır (Halıcıoğlu, 1997: 70). Diğer bir deyişle, bir ekonomi ne kadar korumacı ise gümrük tarifesi indirimlerinden kaynaklı refah artışı da o kadar fazla olmaktadır. (Balassa, 1971: 82). Sektörel anlamda da tek el sektörlerde liberalizasyon ithalatın daha fazla artmasına ve fiyatlarla üretimin düşmesine yol açmaktadır (Bekmez, 2002: 69). Söz konusu sektörlerin artan rekabete uyum sağlaması daha zor olmaktadır. Dolayısıyla, bir gümrük birliğinde en çok ithalat artışı tek el sektörlerde olurken refah

kazancı da ekonominin ne kadar korumacı olduğuna göre değişmektedir (Balassa, 1971: 82).

Sektörel olarak bakıldığında 1996 yılında AB'ye toplam ihracatımızda en büyük pay %49 ile tekstil ve konfeksiyondadır (Tonus, 2007: 1999). 2014 yılında en büyük pay %36 ile makineler, elektronik ve otomotivdedir. Ayrıca, metal sanayi, plastik ve kauçuk ürünleri, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları, mobilya makine ve teçhizat alt sektörlerinde de artış kaydedilmiştir (Tonus, 2007: 1999). Tarımın payı AB'ye toplam ihracatımızda 1996 yılında %17 iken 2014 yılında %8 olmuştur.

2014 yılında dünyaya toplam ihracatımız 157.617 milyon ABD Doları olmuştur. Aynı yıl toplam ithalatımız 242.177 milyon ABD Doları değerindedir. İhracatımızın %43'ü (68.518 milyon ABD Doları), ithalatımızın ise %37'si (88.784 milyon ABD Doları) AB ile yapılmıştır. 1995-2014 döneminde toplam ihracatımız %628, toplam ithalatımız ise %578 artmıştır. Aynı dönemde AB'ye ihracatımız %518 AB'den ithalatımız ise %427 artmıştır. 1995 yılında AB'nin toplam ihracatımızdaki payı %51 iken toplam ithalatımızdaki payı %47'dir. 2014 yılına gelindiğinde AB'nin toplam ihracatımız ve ithalatımızdaki payının düştüğü görülmektedir. Bunun en önemli iki nedeni AB'deki mali kriz ve özellikle STA'lar aracılığıyla üçüncü ülke pazarlarına giriş imkânlarımızın artmasıdır.

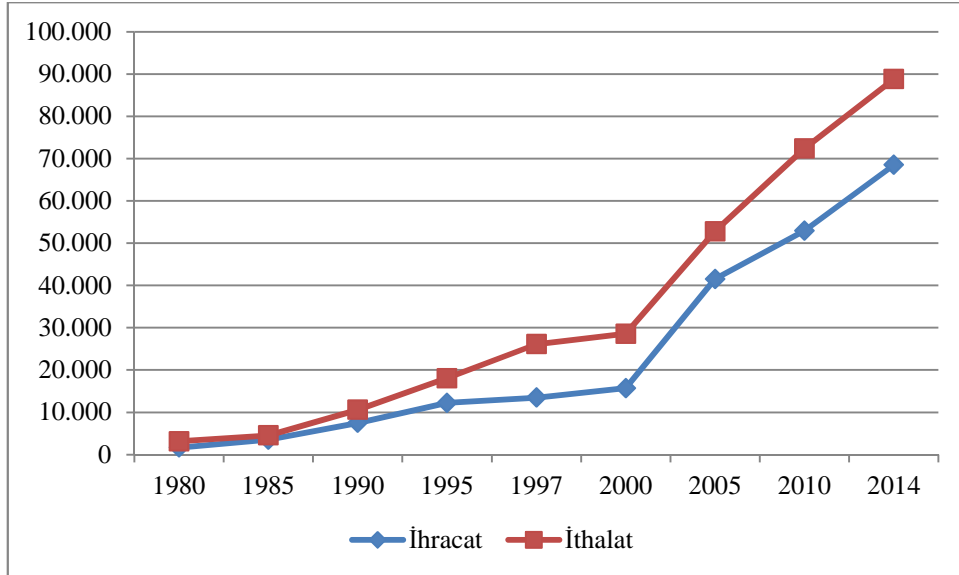
Tablo III.2 Yıllar İçerisinde Türkiye'nin AB ile Ticareti ve AB'nin Ticaretimizdeki Payı (Milyon ABD Doları, %)

Yıllar	AB'ye Toplam İhracat	AB'den Toplam İthalat	AB'nin İhracatımızdaki Payı	AB'nin İthalatımızdaki Payı
1980	1.668	3.146	57	40
1985	3.509	4.535	44	40
1990	7.485	10.597	58	48
1995	12.232	18.034	57	51
1997	13.471	26.128	51	54
2000	15.688	28.552	56	52
2005	41.533	52.781	57	45
2010	52.934	72.391	46	39
2014	68.518	88.784	43	37

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

Tablo III.2'den görüldüğü gibi AB'nin toplam ihracat ve ithalatımızdaki payı son yıllarda azalışa geçmiştir. Ayrıca, Şekil III.1'de gösterildiği gibi AB'den toplam ithalatımız toplam ihracatımızdan fazladır. Tarım ürünlerinde ise tersi bir durum söz konusudur. AB ve dünyaya tarımsal ihracatımız AB ve dünyadan tarımsal ithalatımızdan fazladır. Bununla birlikte, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi AB'ye karşı tarım ürünlerinde gümrük vergilerinin sıfırlanması ve üçüncü ülkelere karşı düşük düzeyli AB OGT'nin kabul edilmesi anlamına geleceğinden tarımsal ithalatımız artabilecektir. AB'nin ticaretimizdeki payının büyük olmasında AB'nin yıllar içerisinde yeni ülkelere genişlemesinin de payı vardır. Örneğin, Gümrük Birliği tesis edildiğinde AB'nin 15 üyesi var iken günümüzde 28 üyesi vardır.

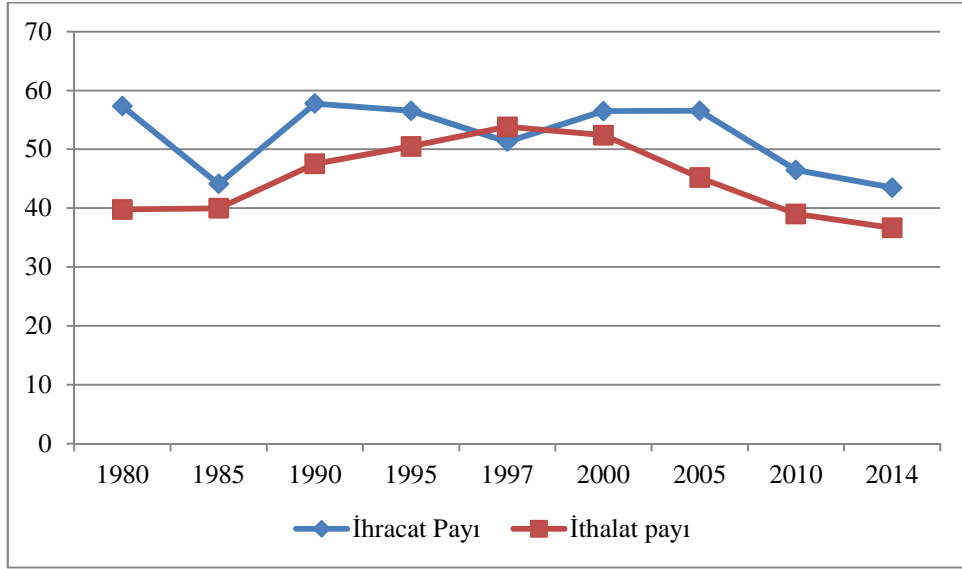
Şekil III-1 Yıllar İçerisinde Türkiye-AB Ticareti (Milyon ABD Doları)

Kaynak: TÜİK

Ayrıca, Şekil III.2'den görülebileceği gibi ülkemiz ticaretinde AB'nin yıllar içerisindeki payı önemini korumuştur. Bunun nedeni hem coğrafi yakınlık hem de AB'nin gümrük tarifelerinin ülkemize karşı sıfırlanmış olmasıdır. Genel itibariyle 1997 yılı dışında AB'nin ihracatımızdaki payı ithalatımızdaki payından daha fazladır. AB'nin ithalatımızdaki payının ihracatımızdaki payından daha az olmasının nedeni üçüncü ülkelere karşı görece düşük düzeyli AB OGT'nin uygulanmasıdır. AB OGT sayesinde üçüncü ülkelere ithalatımız artmıştır.

Şekil III-2 Türkiye'nin Ticaretinde AB'nin Yıllar İçerisindeki Payı, (%)

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

3.2.Gümrük Birliği Döneminde Türkiye-Avrupa Birliği Tarımsal Ticari İlişkileri

1/80 sayılı OKK 1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın AB'ye katılmasının ardından 1/98 sayılı OKK ile yeniden düzenlenmiştir. Çünkü AB'ye katılana kadar EFTA üyesi olan bu üç ülkenin Türkiye-EFTA STA kapsamında ülkemize tanıdıkları tarımsal tavizler Birlik üyesi olduklarında sona ermiştir. Ülkemizin bu ülkelerdeki pazar payının azalması ve DTÖ Tarım Anlaşması'nın da yürürlüğe girmesi ülkemiz ile AB arasındaki tarımsal ticarete uygulanan tercihli rejiminin yeni koşullara göre yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır (GTHB, 2009: 95).

Dolayısıyla, Gümrük Birliği döneminde birincil tarım ürünlerinde Türkiye-AB tarımsal ticaretinin çerçevesi 1/98 sayılı OKK ile çizilmiştir. İşlenmiş tarım ürünlerinde AB ile ticaretimiz ise 1/97 sayılı OKK ile belirlenmiştir. AB'nin 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne (ODAÜ) genişlemesinin ardından ülkemizin bu ülkelerden bazıları ile imzalamış olduğu STA'lar feshedilmiştir. En son 2013 yılında AB'ye katılan Hırvatistan örneğinde olduğu gibi AB'ye katılan STA ülkeleri ile ticari ilişkilerimiz Gümrük Birliği kapsamında sürdürülmektedir. Bu itibarla, feshedilen STA'lardaki birincil tarım ürünleri tavizlerini yeni duruma göre yeniden düzenlemek için 1/98 sayılı OKK'nın ekleri 2/2006 sayılı OKK ile işlenmiş tarım ürünleri tavizleri için ise 1/97 sayılı OKK'nın

ekleri 1/2007 sayılı OKK ile yeniden belirlenmiştir. 1/98 sayılı OKK ve 1/97 sayılı OKK dışında AB bazı ürünlerde üçüncü ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Dolayısıyla, bu ürünlerin AB'ye ihracatında ülkemiz gümrük vergisinden muaftır. Bununla birlikte, ilgili OKK'lar ile ülkemize gümrük vergisi indirimi sağlanmasına rağmen AB'nin giriş fiyatı ve birim fiyatı gibi pazarı korumaya yönelik uygulamaları kaldırılmamıştır. Bu uygulamalar tarım ürünleri Gümrük Birliği'ne dâhil edildiğinde kaldırılacaktır.

Hem Türkiye-AB arasındaki tarımsal ticarete uygulanan tercihli ticaret rejimi hem de AB'nin bazı tarımsal ürünlerde tüm dünyaya karşı gümrük vergilerini tamamen kaldırmış olması nedeniyle günümüzde AB tarımsal tarife satırlarının %67'si Türkiye'ye açılmıştır (Dünya Bankası, 2014: 57). Nitekim 2008-2010 döneminde Türkiye'den AB'ye yapılan tarımsal ihracatın %85'i gümrük vergisinden muaf olmuştur (Dünya Bankası, 2014: 57).

Örneğin, 2/2006 sayılı OKK ile ülkemize koyun ve keçi etinde 200 tonluk bir tarife kotası uygulanmaktadır. Benzer şekilde bazı peynir türlerinde 2.300 tonluk bir tarife kotası söz konusudur. Patatesten Ocak-Mart döneminde ülkemize gümrük vergisi uygulanmaz iken diğer aylarda AB'ye 2.500 ton kadarlık ihracatımıza gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Soğan, taze fasulye, patlıcan, kabak ve balkabağında da benzer tarife kotaları ve gümrük vergisi indirimleri söz konusudur. Fındıkta ülkemize %3'lük indirimli bir gümrük vergisi uygulanmaktadır. Üzümde Kasım-Nisan ve Haziran-Temmuz döneminde ülkemizden ithalata gümrük vergisi uygulanmaz iken Mayıs-Haziran ve Ağustos-Kasım döneminde 350 tonluk bir tarife kotası söz konusudur. Karpuzda Haziran-Mart döneminde 16.500 tonluk bir tarife kotası uygulanmaktadır. Nisan-Haziran döneminde ülkemizden AB'ye karpuz ihracatına gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Kavun ve erikte ülkemize gümrük vergisi indirimi sağlanmıştır. Buna ilaveten, ülkemiz menşeli domates salçası ve diğer domates konservelerinde gümrük vergisinden muaf toplam 38.900 tonluk bir tarife kontenjanı vardır. Meyve sularında 3.400 tonluk tarife kotası tanınmıştır (2/2006 sayılı OKK, Ek-1).

Ülkemiz de AB'den ithalata birtakım tavizler tanımıştır. Örneğin, damızlık canlı hayvanlarda AB'ye gümrük muafiyeti sağlanmış iken bazı canlı hayvanlarda 2.260 tonluk tarife kotası bazılarında ise 4.025 tonluk %50 gümrük vergisi indirimi sağlanmıştır. Sığır

etinde 14.100 tonluk %30 gümrük vergisi indirimli (maksimum %43 MFN gümrük vergisi) ve 5.000 tonluk %50 gümrük vergisi indirimli (maksimum %30 MFN gümrük vergisi) tarife kotası tanınmıştır. Ayrıca, dahilde işleme rejimi kapsamında ülkemizce AB'ye süt ve süt tozunda 5.000 tonluk tarife kotası sağlanmıştır. Tohumluk patates, mantar ve taze fasulyede birtakım tarife kotaları söz konusudur. Elma, armut, şeftali ve nektarin gibi meyvelerde de gümrük vergisi indirimi ya da gümrük vergisi muafiyeti şeklinde tarife kotası tanınmıştır. Buğday, çavdar, arpa, yulaf ve mısır gibi tahıllarda mevsimsel imtiyazlar verilmiştir. Bu çerçevede, ülkemizin ithalatçı olduğu buğdayda AB'ye Eylül-Mayıs döneminde 30.000 tonluk tarife kotası tanınmıştır. Ayçiçeği tohumunda Ocak-Ağustos döneminde 1.000 tonluk bir tarife kotası söz konusudur. Meyve suları ve sirkede gümrük vergisi indirimi ya da muafiyeti kapsamında tarife kotası vardır (2/2006 sayılı OKK, Ek-2).

1/2007 sayılı OKK ile birtakım işlenmiş tarım ürünlerinde AB ve Türkiye birbirine karşılıklı tavizler tanımıştır. Örneğin, ülkemizden AB'ye yapılacak işlenmiş tarım ürünü ihracatında beyaz çikolata, çiklet, boğaz pastilleri, drajeler ve benzeri kakao içermeyen şeker mamullerinde 15.000 tonluk bir tarife kotası söz konusudur. Kakao tozu, çikolata ve ekmeğe sürülerek yenilen kakaolu ürünlerde 5.000 tonluk bir tarife kotası vardır. Makarna için 20.000 tonluk bir tarife kotası ülkemize tanınmıştır. Bisküvilerde 10.000 ton, gofretlerde 3.000 tonluk bir tarife kotası vardır. Dondurma ve makarnada karşılıklı olarak sırasıyla 3.000 tonluk ve 20.000 tonluk tarife kotası tanınmıştır (1/2007 sayılı OKK, Ek-1).

AB'den ülkemize yapılacak işlenmiş tarım ürünü ithalatında ise beyaz çikolata, çiklet, boğaz pastilleri, drajeler ve benzeri kakao içermeyen şeker mamullerinde 3.500 tonluk bir tarife kotası söz konusudur. Kakao tozu, çikolata ve ekmeğe sürülerek yenilen kakaolu ürünlerde 7.000 tonluk bir tarife kotası vardır. Bisküvilerde 1.000 ton, gofretlerde ise 600 tonluk bir tarife kotası söz konusudur (1/2007 sayılı OKK, Ek-2).

Yıllar içerisinde tarımsal ticaretimize bakıldığında AB'nin toplam ticaretimize paralel bir şekilde önemli bir ticari ortağımız olduğu görülmektedir. Ancak, önemli bir farklılık AB'den toplam ithalatımız AB'ye toplam ihracatımızdan fazla iken AB'ye tarımsal ihracatımızın AB'den tarımsal ithalatımızdan fazla olmasıdır. Dolayısıyla, tarımsal ticaret dengesi ülkemiz lehinedir.

2014 yılında toplam tarımsal ihracatımız 17.995 milyon ABD Doları, tarımsal ithalatımız ise 12.418 milyon ABD Doları olmuştur. Aynı dönemde AB'nin tarımsal ihracatımızdaki payı %31 (5.579 milyon ABD Doları), tarımsal ithalatımızdaki payı %22 (2.688 milyon ABD Doları) olmuştur. 1997 yılında ise tarımsal ihracatımız 5.227 milyon ABD Doları, tarımsal ithalatımız 2.732 milyon ABD Doları'dır. Aynı dönemde AB'nin tarımsal ihracatımızdaki payı %40 (2.094 milyon ABD Doları) tarımsal ithalatımızdaki payı ise %21'dir (566 milyon ABD Doları). 1997-2014 döneminde dünyaya tarımsal ihracatımız %244, AB'ye tarımsal ihracatımız ise %166 artmıştır.

Tablo III.3 2014 Yılı Tarımsal İhracatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)

HS Kodu	Ürün Adı	İhracat Değeri
80222	Fındık (kabuksuz)	1.341
110100	Buğday unu/mahlut unu	931
200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri	824
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	788
240110	Tütün (saplı, damarlı)	516
80620	Üzüm; (kurutulmuş)	477
190219	Makarna; yumurtasız (pişirilmemiş)	466
240220	Tütün içeren sigaralar	464
70200	Domates (taze/soğutulmuş)	426
170490	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	417
Toplam		6.651
İlk 10 ürünün 2014 yılı tarımsal ihracatımızdaki payı		%37
İlk 5 ürünün 2014 yılı tarımsal ihracatımızdaki payı		%24

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

2014 yılındaki ihracat ve ithalatımız karşılaştırıldığında ihracatımızda ürün yelpazemizin ithalatımızdaki ürün yelpazesinden daha fazla olduğu görülmektedir. Çünkü en fazla ihracatını yaptığımız ilk 10 tarımsal ürünün toplam tarımsal ihracatımızdaki payı %37'dir. İlk 10 tarımsal ürünün toplam tarımsal ithalatımızdaki payı ise %51'dir. Benzer şekilde, en çok ihracatını yaptığımız ilk 5 tarımsal ürünün toplam tarımsal ihracatımızdaki payı %24 iken ilk 5 tarımsal ürünün toplam tarımsal ithalatımızdaki payı %37'dir. Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile birlikte özellikle ithalatta ürün yelpazesinin geniş olmaması nedeniyle bu ürünlerde ithalatımız ihracatımıza göre daha fazla artış gösterebilecektir.

Tablo III.4 2014 Yılı Tarımsal İthalatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)

HS Kodu	Ürün Adı	İhracat Değeri
100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlût; tohumluk olmayan	1.331
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	1.178
120190	Soya fasulyesi (kırılmış olsun olmasın); tohumluk olmayan	1.120
151190	Palm yağı ve fraksiyonları; diğer	491
210690	Diğer gıda müstahzarları	433
120600	Ayçiçeği tohumu	406
240120	Tütün (tamamen/kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış)	401
230400	Soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar	346
100590	Mısır (diğer)	339
180100	Kakao dane ve kırıkları (ham/kavrulmuş, bütün/kırık)	267
Toplam		6.313
İlk 10 ürünün 2014 yılı tarımsal ithalatımızdaki payı		%51
İlk 5 ürünün 2014 yılı tarımsal ithalatımızdaki payı		%37

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

AB ile tarımsal ticaretimizde dünya ile tarımsal ticaretimizden farklı bir durum söz konusudur. Çünkü ithalatımızdaki ürün yelpazesi ihracatımızdakinden daha fazladır. AB'ye en çok ihracatını yaptığımız ilk 10 tarımsal ürünün toplam tarımsal ihracatımızdaki payı %57'dir. İlk 10 tarımsal ürünün toplam tarımsal ithalatımızdaki payı ise %45'tir. Benzer şekilde, en çok ihracatını yaptığımız ilk 5 tarımsal ürünün toplam tarımsal ihracatımızdaki payı %45 iken ilk 5 tarımsal ürünün toplam tarımsal ithalatımızdaki payı %33'tür.

Tablo III.5 2014 Yılı AB'ye Tarımsal İhracatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)

HS Kodu	Ürün Adı	İhracat Değeri
80222	Fındık (kabuksuz)	993
200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri	609
80620	Üzüm; (kurutulmuş)	399
200799	Diğer reçel, jöle, marmelat, meyve püresi ve pastları	258
210690	Diğer gıda müstahzarları	188
81310	Kayısı (zerdali dâhil) kurutulmuş	165
240110	Tütün (saplı, damarlı)	164
80420	İncir (taze/kurutulmuş)	162
80929	Kiraz (vişne dâhil) (taze)	116
170490	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	98
Toplam		3.152
İlk 10 ürünün 2014 yılı AB'ye tarımsal ihracatımızdaki payı		%57
İlk 5 ürünün 2014 yılı AB'ye tarımsal ihracatımızdaki payı		%44

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

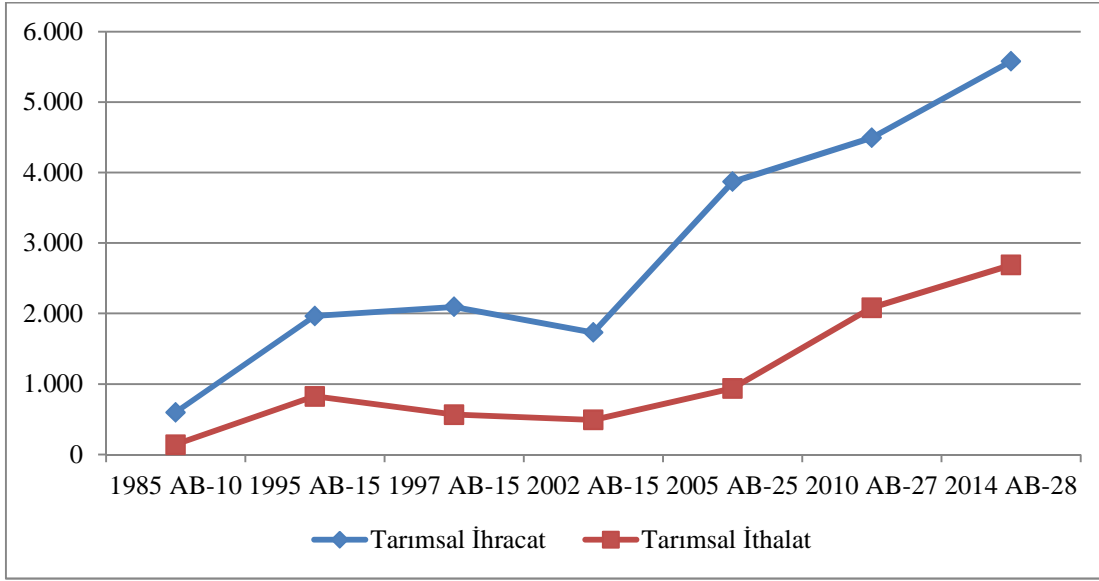
Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile birlikte hâlihazırda ithalatı yapılan tarımsal ürünlerde AB'den ithalatımız artabilecektir. Çünkü AB'ye karşı tarımsal ürünlerde gümrük vergileri sıfırlanacaktır. AB'ye ihracatını yaptığımız ürünlerdeki ihracatımız da AB'nin ülkemize karşı gümrük vergilerini kaldıracak olması nedeniyle artış gösterebilecektir.

Tablo III.6 2014 Yılı AB'den Tarımsal İthalatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)

HS Kodu	Ürün Adı	İthalat Değeri
210690	Diğer gıda müstahzarları	348
120600	Ayçiçeği tohumu	206
120510	Rep/kolza tohumları; düşük erusik asitli	118
240399	Tütün ve tütün yerine geçen madde hülusalari	110
190110	Çocukların beslenmesinde kullanılan müstahzarlar (perakende)	103
100590	Mısır (diğer)	77
60290	Diğer canlı bitkiler; mantar miselleri	69
100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk olmayan	65
220830	Viskiler-alkol derecesi % 80'den az, tağıyir edilmemiş	63
230990	Hazır diğer hayvan yemleri (perakende)	61
Toplam		1.220
İlk 10 ürünün 2014 yılı AB'den tarımsal ithalatımızdaki payı		%45
İlk 5 ürünün 2014 yılı AB'den tarımsal ithalatımızdaki payı		%33

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

Şekil III-3 Yıllar İçerisinde AB-Türkiye Tarımsal Ticareti, (Milyon ABD Doları)

Kaynak: TÜİK

Şekil III.3'e göre AB ile tarımsal ticaretimiz yıllar içerisinde artmıştır. Ancak, tarımsal ihracatımız her zaman tarımsal ithalatımızdan fazla olmuştur. AB ile tarımsal ticaretimizin artmasının önemli nedenlerinden birisi tarımsal ticarete uygulanan tercihli rejimdir. Ayrıca, AB pazarının büyüklüğü ve coğrafi yakınlığı AB'nin tarımsal ticaretimizdeki payını artıran unsurlardan birisidir.

Tablo III.7 AB'nin Türkiye'nin Tarımsal Ticaretindeki Payı (Milyon ABD Doları)

Yıl	Dünyaya Tarımsal İhracat	Dünyadan Tarımsal İthalat	AB'nin Tarımsal İhracattaki Payı (%)	AB'nin Tarımsal İthalattaki Payı (%)
1985 AB-10	1.723	549	35	25
1995 AB-15	4.354	2.567	45	32
1997 AB-15	5.227	2.732	40	21
2002 AB-15	3.752	2.006	46	24
2005 AB-25	7.828	3.463	49	27
2010 AB-27	12.040	7.683	37	27
2014 AB-28	17.995	12.418	31	22

Kaynak: TÜİK, HS2, Hesaplanmıştır

Yıllar içerisinde tarımsal ticaretimizdeki ülkeler ve pazar payları Tablo III.8 ve Tablo III.9'da yer almaktadır. Görüldüğü gibi AB genellikle ilk sıradadır. Ancak, pazar payı son yıllarda gittikçe azalmaktadır. Örneğin, AB'nin tarımsal ihracatımızdaki payı

1995 yılında %45 iken 2014 yılında %31 olmuştur. Benzer şekilde, tarımsal ithalatımızda da AB'nin payı gittikçe azalmaktadır. 1995 yılında AB'nin tarımsal ithalatımızdaki payı %32 iken 2014 yılında %21'lik bir pay ile ikinci sıraya düşmüştür. Rusya ise %23 ile birinci sıradadır.

Tablo III.8 Tarımsal İhracatımızda İlk Beş Ekonomi ve İhracatımızdaki Payları

Sıra	1995	2000	2005	2010	2014
1.	AB-15 %45	AB-15 %44	AB-25 %49	AB-27 %37	AB-28 %31
2.	ABD %7	ABD %6	Irak %8	Irak %13	Irak %19
3.	Rusya %6	Rusya %4	Rusya %5	Rusya %8	Rusya %7
4.	Suudi Arabistan %4	Suudi Arabistan %3	ABD %5	ABD %3	Suriye %4
5.	Libya %3	Tunus %2	Suudi Arabistan %2	Suudi Arabistan %3	ABD %4

Kaynak: TÜİK, HS2, Hesaplanmıştır

Tablo III.9 Tarımsal İthalatımızda İlk 5 Ekonomi ve İthalatımızdaki Payları

Sıra	1995	2000	2005	2010	2014
1.	AB-15 %32	ABD %29	AB-25 %27	AB-27 %27	Rusya %23
2.	ABD %22	AB-15 %24	ABD %15	ABD %15	AB-28 %22
3.	Malezya %6	Rusya %4	Brezilya %6	Ukrayna %8	ABD %9
4.	Arjantin %6	Malezya %3	Arjantin %5	Rusya %8	Ukrayna %6
5.	Ukrayna %5	Brezilya %3	Malezya %5	Malezya %4	Brezilya %5

Kaynak: TÜİK, HS2, Hesaplanmıştır

AB'nin tarımsal ticaretimizdeki payının azalmasının nedenlerinden birisi diğer ülkelerle tarımsal ticaretimizin artmasıdır. STA'lar da diğer ülke pazarlarına giriş imkânımızın artmasında önemli rol oynamaktadır. Bu itibarla, STA'ların tarımsal ticaretimize etkisi 3.2.1. Bölüm'de değerlendirilmektedir.

3.2.1. Serbest Ticaret Anlaşmalarının Tarımsal Ticaretimize Etkisi

Türkiye'nin 1/95 sayılı OKK kapsamında OTiP'i üstlenme yükümlülüğü bulunmaktadır (1/95 sayılı OKK, Madde 16). Bu çerçevede, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Böylece, AB'nin STA imzaladığı ülkeler ile Türkiye'nin de STA imzalaması gerekmektedir.

23 Haziran 2015 tarihinde Ekonomi Bakanlığı'nda gerçekleştirilen STA'lara ilişkin bir toplantıda ülkemizce STA imzalanmasının ekonomik gerekçeleri olarak i) pazar açılım imkânları sağlanması; ii) karşılıklı yatırımların artırılması; iii) ucuz ve kaliteli girdi temini; iv) ticarete konu ürünlerin çeşitlendirilmesi; v) tarife dışı engellerin azaltılması; vi) rekabette Avrupalı işletmelerin gerisinde kalınmaması ve vii) ticari ilişkilere hukuki çerçeve kazandırılması gösterilmiştir. Ayrıca, AB, Doha Kalkınma Turu'nda yaşanan tıkanıklıklar ve küresel ekonomik kriz ile birlikte STA'lara daha fazla önem vermeye başlamıştır. Çünkü ekonomik büyüme için ticaretin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu itibarla, 2006 tarihli Küresel Avrupa Stratejisi'nde sadece mal ticaretini kapsayan geleneksel STA'ların yerine yatırımlar, hizmetler ve kamu alımlarını da içeren ve sağlık ve bitki sağlığı önlemleri, ticarete teknik engeller ya da fikri mülkiyet hakları gibi yatay konularda DTÖ kurallarının ilerisinde kurallar getiren derin ve kapsamlı STA'lar imzalanmasının öneminden bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006: 10-12).

Ülkemiz ile 23 ülke arasında STA imzalanmıştır (EFTA, İsrail, Makedonya, Bosna-Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Suriye, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Ürdün, Güney Kore, Malezya, Mauritius, Lübnan, Kosova, Moldova, Malezya, Faroe Adaları ve Singapur). Söz konusu STA'lardan, 18'i yürürlüktedir. Lübnan, Kosova, Moldova, Faroe Adaları ve Singapur ile imzalanan STA'lar taraflarca iç onay sürecinin tamamlanmasının ardından yürürlüğe girecektir. Gana ile müzakereleri tamamlanan STA'nın 2015 yılı içerisinde imzalanması beklenmektedir. Türkiye'nin 13 ülke/ülke grubu [Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), Libya, MERCOSUR, Peru, Japonya ve Meksika] ile STA müzakereleri devam etmektedir. Ayrıca, 10 ülke/ülke grubu (ABD, Kanada, Taylan, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, diğer Afrika Karayip Pasifik

Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti) nezdinde STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur.

STA'larda rekabet gücüne sahip sanayi ürünlerinde gümrük vergisi oranları anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte sıfırlanmaktadır. Geçiş dönemine tabi olan diğer sanayi ürünlerinde ise gümrük vergileri aşamalı olarak indirim takvimine bağlanmaktadır. Belirli sayıdaki tarımsal üründe karşılıklı pazara giriş kolaylıkları sağlanmaktadır. STA'lardaki tarımsal tavizler gümrük vergilerinin Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte ya da belli bir takvim çerçevesinde sıfırlanması, tarife kontenjanı şeklinde ürünün belirli bir miktardaki ithalatında gümrük vergilerinin sıfırlanması, mevsimsel imtiyazlar çerçevesinde ürünün Türkiye'deki hasadı dikkate alınarak genellikle hasadın yapılmadığı dönemler için gümrük vergilerinin sıfırlanması ve işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergilerinin sadece sanayi payı için sıfırlanması şeklinde olmaktadır.

Türkiye'nin STA'larında en fazla tarımsal taviz aldığı ürünler kabuklu fındık, antepfıstığı ve kestane gibi kabuklu meyveler; zeytin, kuru kayısı, kuru incir, turunçgil, kuru üzüm, kavun, karpuz, elma, çilek, kiraz ve şeftali gibi taze ve kurutulmuş meyveler; domates, soğan, havuç, ıspanak, kabak, patlıcan, hıyar ve kornişon gibi sebzeler; kuru fasulye, mercimek, bezelye ve nohut gibi baklagil ürünleri; ayçiçek yağı ve mısır yağı gibi bitkisel yağlar; karanfil ve gül gibi kesme çiçek türleri; çikolata ve diğer kakao ürünleri, ekmek, makarna, pasta, kek, bisküvi, sebze ve meyve suları, reçel, jöle, marmelatlar ve baldan oluşmaktadır. Ülkemizin verdiği tarımsal tavizler ise hurma, elma, kiraz, turunçgil ve üzüm gibi meyveler; domates, soğan, hıyar ve kornişon, havuç, patates gibi sebzeler, mantar türleri, baharat bitkileri, kahve, kesme çiçek türleri, çikolata ve diğer kakao ürünleri ve sebze ve meyve sularıdır.

Tablo III.10 2014 Yılı STA Ülkelerine Tarımsal İhracatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)

HS Kodu	Ürün Adı	İhracat Değeri
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	178
110100	Buğday unu/mahlut unu	141
80222	Fındık (kabuksuz)	110
190590	Diğer ekmekçi mamulleri	91
240220	Tütün içeren sigaralar	73
180690	Diğer çikolata, kakao içeren gıda müstahzarları	69
170490	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	68
190531	Tatlı bisküviler	61
190219	Makarna; yumurtasız (pişirilmemiş)	58
200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri	47
Toplam		896
İlk 10 ürünün 2014 yılı tarımsal ihracatımızdaki payı		%5
İlk 5 ürünün 2014 yılı tarımsal ihracatımızdaki payı		%3

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

Tablo III.11 2014 Yılı STA Ülkelerinden Tarımsal İthalatımızda İlk 10 Ürün (Milyon ABD Doları)

HS Kodu	Ürün Adı	İthalat Değeri
230120	Balık, yumuşakça, sudaki omurgasızların un, pelletleri	75
150420	Balıkların yağları vb. fraksiyonları	55
30214	Atlantik somonları ve tuna somonları; (taze veya soğutulmuş)	45
100590	Mısır (diğer)	39
30354	Uskumru balıkları; dondurulmuş	38
210111	Kahve hülasa, esans ve konsantreleri	23
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	23
71333	Adi fasulye (beyaz fasulye dâhil) (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	22
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	21
120991	Sebze tohumları	19
Toplam		361
İlk 10 ürünün 2014 yılı tarımsal ithalatımızdaki payı		%3
İlk 5 ürünün 2014 yılı tarımsal ithalatımızdaki payı		%2

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

2014 yılında STA ülkelerine toplam tarımsal ihracatımız 1.872 milyon ABD Doları, STA ülkelerinden toplam tarımsal ithalatımız 574 milyon ABD Doları olmuştur. STA ülkeleri ile ülkemiz tarımsal ticarete ihracatçı durumdadır. Toplam tarımsal ihracatımız içerisinde STA ülkelerinin payı %10, toplam tarımsal ithalatımızda ise %5'tir. Tablo III.10 ve Tablo III.11'de görüldüğü gibi STA ülkeleri ile tarımsal ticaretimizde ilk

10 ürünün payı tarımsal ihracatımızda %5 ve tarımsal ithalatımızda %3'tür. Dolayısıyla, ihracat ve ithalatımızın belli başlı ürünlerde yoğunlaşmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca, 2014 yılındaki toplam ihracatımızın %12'si, toplam ithalatımızın da %9'u STA ülkeleri ile yapılmıştır.

STA ülkelerine tarımsal ihracatımızdaki ürünler ile dünyaya tarımsal ihracatımızdaki ürünler benzerlik göstermektedir. Ancak, STA ülkelerinden tarımsal ithalatımızda balıkçılık ürünleri öne çıkmaktadır¹⁶. 230120 HS kodlu balık, yumuşakça, sudaki omurgasızların un ve pelletleri isimli ürünün ithalatının %63'ü STA ülkelerimizden Fas ve Gürcistan'dan yapılmıştır. Ancak, ülkemiz ile iki ülke arasındaki STA'nın söz konusu ürünün ithalatına önemli bir etkisi olmadığı düşünülmektedir. Çünkü bu ürünün ithalatına %2 gümrük vergisi uygulanmaktadır. Bununla birlikte, aynı yıl 150420 HS kodlu balıkların yağları vb. fraksiyonları isimli ürünün ithalatının %82'si tarımsal tavizler kapsamında STA ülkelerimizden Norveç, Şili ve Gürcistan'dan yapılmıştır. 30214 HS kodlu atlantik somonları ve tuna somonları isimli ürünün ithalatının tamamı Norveç'ten yapılmıştır. 30354 HS kodlu uskumru balıklarının ithalatının %90'ı Norveç ve İzlanda'dan yapılmıştır. Çünkü EFTA STA kapsamında bu ülkelere söz konusu ürünler için gümrük vergileri sıfırlanmıştır.

Tarımsal tavizler her bir STA ülkesi ile ayrı ayrı müzakere edilmektedir. Bazı STA'larda çok sayıda tarımsal taviz verilirken bazı STA'larda sınırlı sayıda tarımsal taviz verilmiştir. Tavizler ülkeler ile ikili ilişkilere ve müzakerelerdeki bütüncül yaklaşıma göre farklılık göstermektedir. Bu çerçevede, STA ülkeleri ile tarımsal ticaretimiz III.12.-III.28. Tablolar'da değerlendirilmektedir.

¹⁶ Balıkçılık ürünleri DTÖ Tarım Anlaşması'nın dışında tutulduğu için bazı STA'larda tarım tavizleri altında görüşülmemektedir. Örneğin, ülkemiz ile EFTA arasındaki STA'ya göre Anlaşma sanayi ürünlerinin yanı sıra balık ve diğer deniz ürünlerini de kapsamaktadır (Türkiye-EFTA STA, Madde 2.c). Dolayısıyla, bu ürünlerde EFTA ülkeleri ile sanayi ürünlerindeki benzer bir açılım yapılmıştır.

Tablo III.12 Türkiye-EFTA Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

EFTA	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	98	113	75	69	87	82	82	96	85	95	73	78	63	72	100	23	18	19	24	22	135	152	150	158	179
İthalat	20	18	27	23	23	27	40	40	49	50	49	41	36	28	48	30	41	54	70	75	163	197	181	196	203

Kaynak: TÜİK

Türkiye-EFTA arasındaki STA 1992 yılında yürürlüğe girmiştir.

1992-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %140

1992-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %642.

Tablo III.13 Türkiye-İsrail Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

İsrail	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	15	32	34	24	56	35	40	40	54	57	55	67	56	78	93	86	93	109	140	285	177	192	222	256	249
İthalat	2	3	7	7	7	12	13	11	15	18	15	9	12	16	13	16	17	22	25	55	35	36	34	31	26

Kaynak: TÜİK

Türkiye-İsrail arasındaki STA 1997 yılında yürürlüğe girmiştir.

1997-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %526

1997-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %136.

Tablo III.14 Türkiye-Makedonya Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Makedonya	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	12	12	11	14	12	11	14	17	21	24	29	37	41	32	33	33	60	26	25	25	30	30
İthalat	0	1	6	7	0	0	0	0	1	3	3	3	4	1	1	2	2	2	1	1	1	1

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Makedonya arasındaki STA 2000 yılında yürürlüğe girmiştir.
Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonraki veriler mevcuttur.
2000-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %77
2000-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı % 250.

Tablo III.15 Türkiye-Bosna-Hersek Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Bosna-Hersek	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	1	1	2	9	6	4	5	3	3	7	11	14	24	24	30	38	70	30	34	33	34	35
İthalat	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	6	36	28	5	3	30	84

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Bosna-Hersek arasındaki STA 2003 yılında yürürlüğe girmiştir.
Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonraki veriler mevcuttur.
2003-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %213
2003 yılında tarımsal ithalat yapılmaz iken 2014 yılında 84 milyon ABD Doları değerinde tarımsal ithalat yapılmıştır.

Tablo III.16 Türkiye-Tunus Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Tunus	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	1	11	11	3	23	14	8	17	49	45	80	37	15	17	18	19	23	17	30	46	64	58	49	66	58
İthalat	0	0	0	1	2	0	1	2	1	2	3	1	1	1	1	6	4	4	7	6	4	6	6	8	7

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Tunus arasındaki STA 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

2005-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %206

2005-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %29.

Tablo III.17 Türkiye-Fas Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Fas	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	1	8	41	5	3	13	7	5	40	19	9	21	12	13	15	16	15	14	14	22	9	19	29	28	28
İthalat	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	6	12	12	15	7	22	11	14	43	66

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Fas arasındaki STA 2006 yılında yürürlüğe girmiştir.

2006-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %92

2006-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %445.

Tablo III.18 Türkiye-Suriye Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Suriye	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	56	71	46	56	72	70	69	66	81	84	53	66	23	17	25	78	104	62	211	228	238	174	121	507	724
İthalat	0	0	2	16	12	6	13	66	45	21	10	6	10	4	14	14	9	22	7	8	14	12	12	11	13

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Suriye arasındaki STA 2003 yılında yürürlüğe girmiştir.

2011 Aralık ayı itibari ile Türkiye-Suriye STA askıya alınmıştır.

2003-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %4049

2013-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %238.

Tablo III.19 Türkiye-Filistin Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Filistin	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	5	4	3	5	7	8	16	17	15	21	30	41	47	56	67
İthalat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Filistin arasındaki STA 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

Yalnızca 2000 yılından sonraki veriler mevcuttur.

2005-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %726.

2005 yılında tarımsal ithalat yapılmaz iken 2014 yılında 2 milyon ABD Doları değerinde tarımsal ithalat yapılmıştır.

Tablo III.20 Türkiye-Mısır Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Mısır	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	25	25	44	46	47	48	61	48	82	55	61	98	44	30	50	38	49	53	69	117	158	137	149	158	170
İthalat	2	1	2	6	18	10	22	16	37	22	25	22	22	30	34	61	54	105	65	56	60	23	39	39	43

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Mısır arasındaki STA 2007 yılında yürürlüğe girmiştir.

2007-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %222

2007-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %-59.

Tablo III.21 Türkiye-Arnavutluk Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Arnavutluk	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	0	2	6	11	27	21	18	12	12	17	12	17	16	23	31	33	33	36	39	33	36	40	40	41	38
İthalat	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	2	3	2	2	3	3	2	3

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Arnavutluk arasındaki STA 2008 yılında yürürlüğe girmiştir.

2008-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %-2

2008-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %-2.

Tablo III.22 Türkiye-Gürcistan Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Gürcistan	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	7	25	34	56	72	110	85	59	63	79	26	41	48	42	46	46	78	60	60	80	77	99	114
İthalat	0	0	0	0	1	5	14	9	1	0	0	1	0	1	1	3	8	32	12	8	6	24	28

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Gürcistan arasındaki STA 2008 yılında yürürlüğe girmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki veriler mevcuttur.

2008-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %45

2008-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %243.

Tablo III.23 Türkiye-Karadağ Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Karadağ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	2	2	3	3	2	3	3	2	2
İthalat	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Karadağ arasındaki STA 2010 yılında yürürlüğe girmiştir.

2010-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %5

2010 yılında tarımsal ithalat yapılmaz iken 2014 yılında 164.379 ABD Doları değerinde tarımsal ithalat yapılmıştır.

Tablo III.24 Türkiye-Sırbistan Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Sırbistan	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	37	35	36	34	40	42	38	43	42
İthalat	3	9	13	7	16	17	9	14	37

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Sırbistan arasındaki STA 2010 yılında yürürlüğe girmiştir.

2010-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %5

2010-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %132.

Tablo III.25 Türkiye-Şili Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Şili	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	0	0	1	1	1	1	2	4	3	2	1	3	4	3	4	2	3	2	3	3	4	6	5	6	6
İthalat	2	2	2	2	0	1	3	7	10	3	2	0	2	2	4	6	6	12	12	26	23	36	40	55	52

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Şili arasındaki STA 2011 yılında yürürlüğe girmiştir.

2011-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı % -4

2011-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı % 43.

Tablo III.26 Türkiye-Ürdün Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Ürdün	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	29	77	61	32	24	15	21	21	63	21	18	23	18	30	21	27	40	41	64	85	76	82	78	95	87
İthalat	6	2	1	0	0	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	1	1

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Ürdün arasındaki STA 2011 yılında yürürlüğe girmiştir.

2011-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %7

2011-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %-69.

Tablo III.27 Türkiye-Güney Kore Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Güney Kore	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	8	34	21	3	16	16	21	16	27	30	19	26	20	15	23	25	33	38	35	39	37	44	45	53	40
İthalat	5	0	0	0	0	2	0	0	1	17	23	3	11	3	1	1	1	1	11	9	4	9	14	6	7

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Güney Kore arasındaki STA 2011 yılında yürürlüğe girmiştir.

2011-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %-9

2011-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %-14.

Tablo III.28 Türkiye-Mauritius Tarımsal Ticareti (Milyon ABD Doları)

Moritus	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İhracat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	10	4	2	4	13	4	6	4
İthalat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0

Kaynak: TÜİK

Türkiye-Mauritius arasındaki STA 2013 yılında yürürlüğe girmiştir.

2013-2014 dönemi tarımsal ihracat artışı %-32

2013-2014 dönemi tarımsal ithalat artışı %-72.

Görüldüğü gibi STA ülkelerinden Suriye (%4049), Filistin (%726), İsrail (%526), Mısır (%222), Bosna-Hersek (%213) ve Tunus'a (%206) tarımsal ihracatımız önemli ölçüde artmıştır. Mauritius (%-32), Güney Kore (%-9) ve Şili'ye (%-4) tarımsal ihracatımız azalmıştır. EFTA (%642), Fas (%445), Makedonya (%250), Gürcistan (%243) ve Sırbistan'dan (%132) tarımsal ithalatımız artmış iken Morityus (%-72), Ürdün (%-69) ve Güney Kore'den (%-14) tarımsal ithalatımız azalmıştır.

1/95 sayılı OKK sanayi ürünlerinde serbest dolaşımı ülkemizce OTİP'e uyum sağlanmasına bağlamış iken tarım ürünlerinin serbest dolaşımını OTP'ye uyuma bağlamıştır. Bu itibarla, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi açısından OTP'ye uyum 3.3. Bölüm'de değerlendirilecektir.

3.3.Katılım Müzakereleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na Uyum

Ortaklık süreci Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasıyla sona erecektir. Ancak, ülkemize tam üyelik için bir tarih verilmediğinden bu sürecin ne kadar süreceği bilinmemektedir. Avrupa Komisyonu'nun 16 Temmuz 1997 tarihinde AB Bakanlar Konseyi'ne sunduğu Gündem 2000'de de Türkiye için tam üyelik önerilmemiştir¹⁷. Türkiye ile ilişkilerin ortaklık düzeyinde yürütülmesinden bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1997: 56). Bu çerçevede, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Avrupa Konseyi'nde Türkiye AB'nin genişleme sürecinin dışında bırakılmıştır. Bunun üzerine, Avrupa Komisyonu 4 Mart 1998 tarihinde Türkiye'yi daha ileri bir tarihteki AB üyeliğine hazırlamak amacıyla Türkiye için Avrupa Stratejisi isimli belgeyi kabul etmiştir. Strateji'de Ankara Anlaşması'nın sunduğu imkânların hayata geçirilmesi, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulanması, AB mevzuatına uyumun artırılması ve Türkiye'nin belirli AB programlarına katılmasına imkân tanınmasından bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998: 1). Türkiye ayrıca 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da düzenlenecek olan Avrupa Konferansı'na davet edilmiştir. Bununla

¹⁷Gündem 2000'de Avrupa Komisyonu Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Kıbrıs Rum Kesimi, Slovenya ve Estonya ile müzakerelere hemen başlamayı Letonya, Litvanya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya ile ise daha ileri bir tarihte başlamayı önermiştir (Avrupa Komisyonu, 1997: 57). Malta ise 1996 yılında 1990 yılında yaptığı tam üyelik başvurusunu geri çektiğinden bu listede yer almamıştır. Malta'nın adaylığı Türkiye ile birlikte Helsinki Zirvesi'nde kabul edilmiştir.

birlikte, Lüksemburg Zirvesi'nde aday ilan edilmemesine tepki göstermek amacıyla Türkiye, Konferans'a katılmamıştır.

Hem Türkiye'nin aday gösterilmemesine gösterdiği tepki sonucu hem de bazı AB üye devletlerinde ülkemizin adaylığını destekleyen hükümetlerin iktidara gelmesi ile birlikte 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Avrupa Konseyi'nde ülkemize adaylık statüsü verilmiştir (Avrupa Konseyi, 1999, Par. 12). 8 Kasım 2001 tarihinde AB, Türkiye için Kopenhag kriterlerine uyum ve AB mevzuatını üstlenmeye ilişkin kısa ve orta vadeli planlardan oluşan KOB'u kabul etmiştir. Güncellenmiş KOB da 18 Şubat 2008 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye de hazırladığı Ulusal Programı 2001 yılında Avrupa Komisyonu'na sunmuştur. Ulusal Program, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyumu ve Birlik mevzuatını üstlenmesi için gerekli çalışmaları tamamlamasına yönelik kısa ve orta vadeli hedefleri ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. Güncellenmiş Ulusal Program ise 31 Aralık 2008 tarihinde kabul edilmiştir.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde düzenlenen Kopenhag Avrupa Konseyi'nde "Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterine yeterince uyum sağladığına kanaat getirilirse gecikmeksizin Türkiye ile katılım müzakerelerine başlanacaktır" denilmiştir (Avrupa Konseyi, 2002: Par. 19). Nitekim 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde düzenlenen Brüksel Avrupa Konseyi'nde AB, Türkiye ile katılım müzakerelerine başlama kararı vermiştir (Avrupa Konseyi, 2004: Par. 22). Katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır.

Müzakerelerin ardından tarama süreci başlamıştır. Tarama süreci 20 Ekim 2005-13 Ekim 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinin iki ayağı bulunmaktadır. Tanıtıcı taramada Avrupa Komisyonu AB mevzuatını Türkiye tarafına anlatmaktadır. Ayrıntılı taramada ise Türkiye tarafı ulusal mevzuatını Avrupa Komisyonu'na tanıtmaktadır. Bu taramalara istinaden Avrupa Komisyonu Türkiye'nin ilgili fasılda müzakerelere başlamaya ne kadar hazır olduğu hakkında bir rapor hazırlamaktadır. AB Bakanlar Konseyi de hazırlanan rapora istinaden Türkiye ile ilgili müzakere faslında fiili müzakere sürecini başlatmaya oybirliği ile karar vermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi için ülkemizce AB OTP'ye yeterince uyum sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak üzere ülkemizin OTP'ye uyumu Türkiye-AB tarımsal ilişkilerinin birinci sütununu oluşturmaktadır. Diğer iki sütun ise 2/2006 sayılı OKK kapsamında tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı tercihli bir rejim uygulanması ve iii) işlenmiş tarım ürünleri¹⁸ için uygulanan rejimdir (Ulusal Program, 2001: 156). Ulusal programa göre en öncelikli konu ülkemiz tarımının OTP'ye uyumunun sağlanmasıdır (Ulusal Program, 2001: 156). OTP'ye yeterince uyum sağlandığı takdirde Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletilecek ve işlenmiş tarım ürünleri ve karşılıklı tarım tavizleri ile ilgili rejimler sona erecektir (Ulusal Program, 2001: 156).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nı (GTHB) ilgilendiren üç fasıldan¹⁹ Tarım ve Kırsal Kalkınma faslında tanıtıcı tarama 5-8 Aralık 2005 tarihlerinde, ayrıntılı tarama ise 23-26 Ocak 2006 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Ancak, Tarım ve Kırsal Kalkınma AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin 11 Aralık 2006 tarihli kararına istinaden siyasi blokaj uygulanan sekiz başlıktan birisidir.

OTP'nin dört ayağı bulunmaktadır: i) doğrudan ödemeler; ii) ortak piyasa düzenleri; iii) kırsal kalkınma ve iv) yatay konular [Entegre İdare ve Kontrol Sistemi (IACS)²⁰, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN)²¹, organik tarım ve kalite politikası]. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 7 Eylül 2006 tarihli tarama sonu raporunda Türkiye'nin OTP'ye uyumu konusunda bu hususlar üzerinden bir değerlendirmede bulunulmuş ve 24

¹⁸İşlenmiş tarım ürünleri rejimi 1/95 sayılı OKK ile düzenlenmiştir (1/95 sayılı OKK, Madde 17). İşlenmiş tarım ürünleri ticareti ise 1/2007 sayılı OKK ile düzenlenmiştir. 1/95 sayılı OKK'ya göre işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payı Gümrük Birliği'ne dâhil iken tarım payı dâhil değildir. İşlenmiş tarım ürünlerinin listesi 1/95 sayılı OKK'nın EK-1'inde verilmiştir. Ek-1'de yer alan yoğurt, krema, margarin, çikolata, makarna, ekmek, pastanecilik ürünleri, un ve dondurma gibi işlenmiş tarım ürünlerinde payları aranacak temel tarım ürünleri 1/95 sayılı OKK'nın Ek-2'sinde yer almaktadır. Bu temel tarım ürünleri şunlardır: ekmeklik buğday, durum buğdayı, çavdar, arpa, mısır, pirinç, toz şeker, izoglikoz, melas, yağsız süt tozu ve tereyağı. Bu çerçevede, söz konusu işlenmiş tarım ürünlerinde bahsi geçen temel tarım ürünlerinin miktarı Karar'da belirtildiği şekliyle saptanacak ve böylece sanayi payı için Gümrük Birliği kuralları uygulanacaktır.

¹⁹GTHB'yi doğrudan ilgilendiren diğer iki müzakere faslı Gıda Güvenilirliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı ile Balıkçılık fasıllarıdır. Gıda Güvenilirliği, Bitki Sağlığı ve Veterinerlik faslında müzakereler 30 Haziran 2010 tarihinde başlamıştır.

²⁰IACS, AB OTP kapsamındaki tarımsal destekler için çiftçiler tarafından yapılan başvuruların yönetimini ve kontrolünü sağlayan bir mekanizmadır.

²¹FADN, tarımsal işletmelerin gelirlerini ve OTP'nin etkilerini değerlendirmek amacıyla AB'deki ticari tarımsal işletmelerden muhasebe verilerinin derlendiği bir sistemdir. Türkiye'de 2007-2009 döneminde uygulanan proje ile ülkemizdeki tarımsal işletmelerin muhasebe verilerini toplamak ve ekonomik yapılarını etkin bir şekilde izlemek amacıyla 9 şehirde FADN kurulmuştur (GTHB, 2014). 2011 yılında başlayan ikinci proje ile bu sayı 23'e çıkarılmıştır. Günümüzde bütün şehirlere genişletilmiştir.

Şubat 2007 tarihinde Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı için beş tane açılış kriteri belirlenmiştir. Bu kriterler şunlardır i) AB Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPARD) ajansının akreditasyonu; ii) tarım istatistiklerinin iyileştirilmesine yönelik bir istatistik stratejisi hazırlanması; iii) canlı hayvan ve et ticaretindeki kısıtlamaların kaldırılması²²; iv) tarım arazilerinin kontrolü için IACS kapsamında Arazi Parsel Tanımlama Sistemi (LPIS)²³ ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi'nin (UÇKS)²⁴ nasıl geliştirileceğine ilişkin bir strateji hazırlanması ve son olarak v) tarımsal desteklerin üretimden bağımsız hale getirilmesine ilişkin bir destek stratejisi hazırlanması.

Bu kriterlerden IPARD ajansı olarak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) 4 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuş ve 29 Ağustos 2011 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından TKDK'ya yetki devri yapılmıştır. Benzer şekilde, IACS için bir strateji hazırlanmış ve Mayıs 2010'da Avrupa Komisyonu'na sunulmuştur. IACS sistemi kurulduğunda ülkemizdeki Çiftçi Kayıt Sistemi'nin yerine geçecektir (5488 sayılı Tarım Kanunu, Geçici Madde 2). LPIS de kurulma aşamasındadır. Bu doğrultuda, fotoğraf çekimleri, kalite kontrol çalışmaları ve fotoğrafların sayısallaştırılmasına yönelik projeler yapılmıştır. Tarımsal istatistiklerin hazırlanması çerçevesinde tahıl, şeker, süt, canlı hayvan, meyve ve sebze gibi hassas ürünlere değinen ve hedefler, tarihler, sorumlu makam ve maliyet tahminlerini de içeren bir istatistik stratejisi hâlihazırda hazırlanmaktadır. Üretimle bağlantılı doğrudan destekler ile fiyat desteklerinin OTP'ye uygun olarak üretimden bağımsız hale getirilmesine ilişkin bir destek stratejisi 2008 yılında Avrupa Komisyonu'na sunulmuştur. Strateji, Komisyon'un görüşleri doğrultusunda 2012 yılında yeniden hazırlanmıştır. Ancak, söz konusu belgede Avrupa Komisyonu'nun talep ettiği etki analizi çalışmasına yer verilmemiştir. FADN, organik tarım ve fikri mülkiyet hakları kapsamındaki coğrafi işaretler gibi yatay konular ise açılış kriterleri arasında yer almamaktadır.

²²AB, Türkiye'nin 1996 yılından itibaren canlı hayvan ve kırmızı ette miktar kısıtlaması uyguladığından bahisle 2/2006 sayılı OKK kapsamında ülkemize verilen karpuz ve domates salçası tavizlerini askıya almıştır (2015/756 sayılı Tüzük, Par. 4 ve Ek-1).

²³ LPIS ile AB'de tarımsal parseller ile konumlarının araziye dayalı tarımsal destek almak için ehil olup olmadıkları kontrol edilmekte ve değerlendirilmektedir.

²⁴ AB'deki çiftçi kayıt sisteminde tarımsal işletmenin isim, adres, kimlik numarası ve yasal statüsü gibi genel bilgiler, demografik bilgiler, işgücü bilgileri, kullanılabilen tarımsal alan miktarı, hayvan sayısı, tarım makineleri varlığı ve çok yıllık bitkiler ve organik tarıma ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ülkemizde de çiftçi kayıt sistemi bulunmaktadır. Ancak, istatistiksel amaçlarla kullanılamamaktadır. Çünkü sistemde tarımsal işletmenin tanımı bulunmamaktadır. Bu yüzden, istatistiksel UÇKS oluşturmak amacıyla GTHB ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) arasında 2010 yılında bir protokol imzalanmıştır. Çalışmalar devam etmektedir.

Muhtemeldir ki ülkemizce yukarıdaki açılış kriterlerine uyum sağlandığı takdirde Ortaklık Konseyi'nin alacağı bir karar ile tarım ürünlerinin Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'na dâhil edilmesi mümkün olacaktır. Bununla birlikte, Ortaklık Konseyi kararlarını oybirliği ile almaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin OTP'ye uyumu Gümrük Birliği'nin doğrudan genişletilmesi anlamına gelmeyecektir. Ancak, hem ortaklık ilişkisinde yaşanan birtakım sorunlar hem de Doha Kalkınma Turu'nda yaşanan tıkanıklıklar sonucunda ülkelerin ticaretin liberalizasyonu konusunda TTIP ve TPP örneklerinde görüldüğü gibi öncü adımlar atması Gümrük Birliği'nin genişletilmesi dâhil güncellenmesi tartışmalarını gündeme getirmiştir.

3.4.Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi

Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın güncellenmesini gerekli kılan birtakım aksak yönleri bulunmaktadır. Ayrıca, bazı uluslararası gelişmeler ortaklık ilişkisinin güncellenmesi gereğini gündeme getirmiştir.

Ortaklık ilişkisinin en fazla dile getirilen sorunlu kısmı Türkiye'nin AB OTiP'i kabul etme yükümlülüğü bulunmasına rağmen AB'nin ticaret politikalarının belirlenmesinde söz hakkı bulunmamasıdır. Bunun yanında, DTÖ Tarım Anlaşması ile başlayan uluslararası tarımsal ticaretin liberalizasyonu süreci ve bu sürecin, Doha Kalkınma Turu ile devam ettirilmek istenmesi Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gerekli kılan uluslararası gelişmelerdendir.

3.4.1. Ortaklık İlişkisinden Kaynaklanan Sorunlar

Gümrük Birliği Türkiye'yi AB ortak pazarının önemli unsurlarının dışında tutmaktadır. Örneğin, Türkiye açısından işçilerin serbest dolaşımı söz konusu değildir. Ancak, Ankara Anlaşması'nda AB ve Türkiye arasında işçilerin serbest dolaşımı öngörülmüştür. Katma Protokol'de Protokol'ün yürürlüğe girişinden itibaren 12 veya 22 yıl içerisinde işçilerin serbest dolaşımının sağlanması planlanmıştır (Katma Protokol, Madde 36). Dolayısıyla, işçilerin serbest dolaşımının 1976-1986 döneminde hayata geçirilmiş olması gerekirdi. Ancak, Almanya 1973 yılında AB dışındaki ülkelere misafir işçi alımını durdurmuş ve Türkiye vatandaşları için vize zorunluluğu getirmiştir. Bunu

takiben, diğ er Avrupa devletleri de Türkiye vatandaşları için vize zorunluluğ u getirmiştir. O dönemden itibaren ö lkemiz vatandaşlarının AB'ye kalıcı bir şekilde yerleşmesinin tek yasal yolu aile birleşmesidir.

Ayrıca, 1/95 sayılı OKK ile ikili ticaretteki haksız uygulamalara karşı anti-dumping ve telafi edici vergiler gibi ticari koruma tedbirlerinin kullanımına mü saade edilmektedir (Ü lgen ve Zahariadis, 2004: 9). Ancak, ODAÜ ile imzalanan Avrupa Anlaşmaları'nda bu tedbirlere yer verilmemiştir (Adam ve Moutos, 2005: 8). Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin iç pazarı ilgilendiren rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve diğ er konulardaki Birlik müktesebatını yürürlüğe koyduğ unu ve haksız rekabete karşı AB Ortak Pazarı'ndakine benzer bir koruma sağladığ ını tespit ettiğ i takdirde ticari koruma tedbirlerinin askıya alınmasına karar verebilecektir (1/95 sayılı OKK, Madde 44). Türkiye'nin AB'ye karşı uyguladığ ı ya da uygulamak istediğ i ticari koruma tedbirleri ö lkenin AB'den yıllık yaklaşık 1 milyar ABD Doları değ erindeki ithalatını etkileyebilecektir (Dünya Bankası, 2014: 42). AB'nin Türkiye'ye karşı uygulamak istediğ i ticari koruma tedirleri ise ö lkemizin AB'ye yıllık yaklaşık 500 milyon ABD Doları değ erindeki ihracatını etkileyebilecektir (Dünya Bankası, 2014: 42).

Buna ilaveten, taşımacılık kotaları ve transit vizeleri de Türkiye-AB ticaretini olumsuz etkilemektedir. Çünkü AB ö lkeleri serbest dolaşımdaki malları taşıyan tırların girişine kota uygulayarak ya da bu araçların transit geçişlerine vize şartı getirerek malların serbest dolaşımını olumsuz etkilemektedir. Ö lkemiz dış ticaretinin neredeyse %40'ı karayolu taşımacılığ ı ile yapılmaktadır (Dünya Bankası, 2014: 50). Tüm karayolu taşımacılığ ının %43'ü ise Bulgaristan sınır kapılarından gerçekleştirilmektedir (Dünya Bankası, 2014: 50). Transit vizeleri üye devletler ile yapılan ikili anlaşmalar ile düzenlenmektedir. Türkiye'den mal taşıyan karayolu araçlarının Yunanistan'dan yılda 35.000, Bulgaristan'dan 250.000, Avusturya'dan 15.000 ve İtalya'dan Almanya'ya giderken sınırsız İtalya'nın batısına giderken ise 6.000 transit izni satın alma hakkı vardır (Dünya Bankası, 2014: 54).

Ortaklık ilişkisinin önemli diğ er bir sorunu 1/95 sayılı OKK ile ö ngörölen danışma prosedürününün iş letilememesidir. Bu prosedüre göre AB'nin Gümrük Birliğ i'ni ilgilendiren konularda yeni bir mevzuat taslağ ı oluşturulduğ unda Türkiye'den konu ile

ilgili uzmanlara gayri resmi yollardan danışması gerekmektedir (1/95 sayılı OKK, Madde 55). Ayrıca, aynı Karar'da şu ifadeye yer verilmiştir:

[AB]Gümrük Birliği'nin işleyişiyle doğrudan ilgili olan bir alanda mevzuat kabul ederken Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin iyi işleyişini sağlayacak mukabil mevzuatı kabul etmesine imkân sağlamak üzere durumu Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde Türkiye'ye derhal bildirir (1/95 sayılı OKK, Madde 56).

Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ile bu mekanizmaların işler hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü daha etkili bir danışma prosedürü Türkiye'nin ilgili AB mevzuatına uyum sağlamasını kolaylaştıracaktır. Türkiye OTiP'e uyum sağlamak zorunda olmasına rağmen AB'nin karar alma süreçlerine katılamamaktadır. EFTA ülkeleri ise AB'nin ticaret ile ilgili çalışma gruplarında yer alarak karar alma sürecini etkileyebilmektedir. EFTA mahkemesi ABAD kararlarının EFTA ülkelerinde uygulanmasını gözetmektedir. Bununla birlikte, ülkemiz karar alma süreçlerine katılsa dahi AB OTiP kapsamındaki kararlar nitelikli çoğunluk ile alındığından Türkiye tek başına herhangi bir kararın alınmasını engelleyemeyecektir (Dünya Bankası, 2014: 39).

Ayrıca, Ankara Anlaşması'na göre Türkiye ve AB arasında ortaklık hukukunun uygulanması ya da yorumlanmasından kaynaklı bir sorun yaşandığında taraflar konuyu Ortaklık Konseyi'ne getirebilmektedir (Ankara Anlaşması, Madde 25). Bununla birlikte, özel hukuk kişileri arasındaki sorunların Ortaklık Konseyi'ne taşınması mümkün değildir (Kabaalioğlu, 1998: 131). Dolayısıyla yalnızca Türkiye, AB ve üye devletler anlaşmazlık konularını Ortaklık Konseyi'ne getirebilmektedir (Kabaalioğlu, 1998: 131). Ortaklık Konseyi konuyu çözemediği hallerde ABAD'a ya da herhangi bir başka yargı mercine taşıyabilmektedir (Ankara Anlaşması, Madde 25.2). Ancak, Ortaklık Konseyi'nde bütün kararlar oybirliği ile alındığından konunun Divan'a ya da başka bir yargı mercine taşınmasına ilişkin karar da oybirliği ile alınmaktadır. Bu ise konunun çözümsüz kalmasına yol açabilecek bir durumdur (Kabaalioğlu, 1998: 131). Dolayısıyla, daha işler bir anlaşmazlıkların halli mekanizmasının geliştirilmesi kaçınılmazdır. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni ilgilendiren konularda ABAD'a başvurabilmesinin önü açılmalıdır.

Bilindiği üzere, 1/95 sayılı OKK gereğince Türkiye, OTiP'e uyum sağlamalıdır. Bu çerçevede, Türkiye AB'nin STA imzaladığı ülkeler ile STA imzalamaktadır. AB bir ülke ile STA imzaladığında söz konusu ülkeye karşı gümrük vergilerini sıfırlamaktadır. Türkiye

de AB OGT uyarınca aynı ülkeye karşı gümrük vergilerini sıfırlamaktadır. Dolayısıyla, o ülke ile STA imzalanana kadar Türkiye gümrük vergilerini sıfırlamış iken söz konusu ülke ülkemize karşı gümrük vergisi uygulamaya devam etmektedir. Böylelikle, AB'nin STA imzaladığı ülkeler kendi mallarını AB üzerinden gümrüksüz bir şekilde ülkemize sokabilir iken Türkiye'den söz konusu ülkeye yapılan ihracata gümrük vergisi uygulanmaya devam edilmektedir. AB bu durumdan kaçınmak için imzaladığı STA'larda Türkiye fıkrası şeklinde bir uygulamaya gitmektedir. Böylece, STA imzaladığı ülkeleri Türkiye ile de bir STA imzalamaya davet etmektedir. Türkiye fıkrası ilk kez AB'nin 2002 yılında Cezayir ile imzaladığı STA'da kullanılmıştır:

Topluluk, Türkiye ile arasındaki Gümrük Birliği uyarınca Türkiye'nin ... Topluluk üyesi olmayan ülkelere ilişkin olarak Ortak Gümrük Tarifesi ve tedrici bir şekilde Topluluk tercihli gümrük rejimine uyum sağlaması gerektiğini hatırlatır. Bu itibarla, Cezayir mümkün olan en kısa sürede müzakerelere başlamaya davet edilmektedir (AB-Cezayir STA, Avrupa Topluluğu Deklarasyonu).

Türkiye fıkrası bağlayıcı değildir. Tavsiye niteliğindedir. Bu yüzden, zaman zaman Cezayir örneğinde olduğu gibi bazı ülkeler ülkemiz ile STA imzalamaya yanaşmamaktadır. Bazen de müzakerelerin çok uzun sürmesi ülkemiz aleyhine bir durum yaratmaktadır. Bu yüzden, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ile birlikte Türkiye fıkrası güçlendirilmeli ya da ülkemizin AB'nin STA'larına doğrudan taraf olabileceği bir mekanizma geliştirilmelidir. Türkiye AB'nin STA imzaladığı ülkelerden Meksika, Güney Afrika, Kolombiya, Peru, Panama, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, El Salvador, Honduras, Jamaika, Seyseller, Saint Vincent ve Grenadinler, Saint Kitts ve Nevis, Dominika ve Grenada ile henüz STA imzalamamıştır.

3.4.2. Uluslararası Gelişmeler

Dünyada tarımsal ticaretin liberazyonunu gündeme getiren gelişmeler Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin güncellenmesini gerekli kılmaktadır. Tarım sektörünün liberalizasyonu açısından önemli gelişmelerden birisi 1986-1994 döneminde gerçekleştirilen Uruguay Turu sonrasında kabul edilen DTÖ Tarım Anlaşması olmuştur. Tarım Anlaşması'nın temel amacı tarımsal ticareti kısıtlayan politikaların kontrol altına alınması ve tarımsal ticaretteki korumacılığın aşamalı bir şekilde azaltılmasıdır. Bu itibarla, iç destekler, ihracat sübvansiyonları ve pazara giriş konularında üye devletler liberalizasyona gitmeye karar vermiştir.

Bu çerçevede, Tarım Anlaşması'nda pazara giriş konusunda üye devletler gelişmişlik düzeylerine göre farklı gümrük vergisi indirimi taahhütlerinde bulunmuşlardır. Örneğin, gelişmiş ülkeler 1986 yılında geçerli olan tarife oranları üzerinden 6 yıl içerisinde balıkçılık ürünleri hariç Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) 1-24 içerisinde yer alan her bir tarım ürünüde asgari %15 ortalama %36 gümrük vergisi indirimi yapmıştır. Ülkemiz gibi gelişme yolundaki ülkeler ise 1986 yılında geçerli olan tarife oranları üzerinden 10 yıl içerisinde her bir tarım ürünüde %10 ortalama %24 gümrük vergisi indirimi yapmıştır. En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) için ise herhangi bir indirim taahhüdü öngörülmemiştir. Türkiye de bütün tarife pozisyonlarında Eylül 1986'daki tarife oranları üzerinden gerekli gümrük vergisi indirimlerini yapmıştır. Son indirim 1 Ocak 2004 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Tarım Anlaşması'nda iç destekler konusunda da üye devletlerin taahhütleri gelişmişlik düzeyine göre belirlenmiştir. Bu çerçevede, gelişmiş ülkeler 1986-88 dönemini baz alarak kırmızı kutuya giren iç desteklerini²⁵ 6 yılda %20 oranında azaltmışlardır. Gelişme yolundaki ülkeler ise yine 1986-88 dönemini baz alarak 10 yılda %13,33'lük bir indirim yapmışlardır. Bununla birlikte, Tarım Anlaşması'na göre üreticilere sağlanan kırmızı kutu destekler toplam üretim değerinin gelişmiş ülkelerde %5'ini gelişme yolundaki ülkelerde ise %10'unu aşmıyorsa desteklerde indirim taahhüdünde bulunmak gerekmemektedir (DTÖ Tarım Anlaşması, Madde 6.4). Ülkemiz de 1986-88 dönemindeki desteklerinin bu sınırlar altında kalması nedeniyle herhangi bir indirim taahhüdünde bulunmamıştır.

Üye devletler ihracat sübvansiyonları konusunda da birtakım taahhütlerde bulunmuşlardır. Tarım Anlaşması'na göre üye devletler yalnızca taahhüt listelerinde bulunan ürünler için ihracat sübvansiyonu verebilmektedirler²⁶. Ülkemiz de toplam 44

²⁵ Tarım Anlaşması'nda yeşil kutu, mavi kutu ve kırmızı kutu olmak üzere üç tür destekten bahsedilmektedir. Yeşil kutu destekler ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkisi olmayan ya da çok az bozucu etkiye sahip desteklerdir. Üreticilere fiyat ve üretimden bağımsız gelir ödemeleri ve kırsal kalkınma yardımları önemli örneklerindedir. Üye devletlerin yeşil kutu destekler için herhangi bir indirim taahhüdü bulunmamaktadır. Mavi kutu destekler ise üretimi kısıtlayıcı olması şartıyla sabit alana ve verime yapılan doğrudan ödemelerdir. Ülkemizden örneği fındık ve tütün alternatif ürün desteğidir. Üye devletlerin indirim taahhüdünde buldukları tek destek türü olan kırmızı kutu destekler ise ticareti bozucu etkide bulunmaktadır. Fark ödemeleri, müdahale alımları, pazar fiyat desteği ve girdi destekleri önemli örneklerindedir.

²⁶ Tarım Anlaşması'na göre ihracat sübvansiyonu verebilecek ülkeler ve sübvansiyon verdikleri ürün sayısı şunlardır: Venezuela (72), Kanada (11), Güney Afrika (62), Norveç (11), Türkiye (44), Kıbrıs Rum Kesimi

üründe ihracat sübvansiyonu verebilmektedir²⁷. Bununla birlikte, üye devletlerden gelişmiş ülkeler 6 yıl içerisinde sübvansiyon edilen ihracat miktarını %21 oranında ve söz konusu ihracatın sübvansiyonu için verilen hibenin parasal değerini %36 oranında indirmiştir. Ülkemiz gibi gelişme yolundaki ülkeler ise 10 yıl içerisinde sübvansiyon edilen ihracat miktarını %14 oranında ve söz konusu ihracatın sübvansiyonu için verilen hibenin parasal değerini %24 oranında indirmiştir. Tarım Anlaşması'na göre üye devletler pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarına ilişkin taahhütlerini tamamladıktan sonra liberalizasyon sürecini devam ettireceklerdir (DTÖ Tarım Anlaşması, Madde 20).

Tarım Anlaşması'nda öngörülen ve yukarıda aktarılan liberalizasyon sürecinin tamamlanmasının ardından DTÖ üye devletleri, süreci devam ettirmek için Tarım Anlaşması 20. madde uyarınca Kasım 2001'de Doha Kalkınma Turu'nu başlatmıştır. Müzakerelerin en önemli hedefi uluslararası ticaretin liberalizasyonu ve az gelişmiş ülkeler ve DTÖ arasındaki bütünleşmeyi artırmaktır. Müzakereler tarım, pazara giriş, iç destekler, ihracat sübvansiyonları, hizmetler, ticaretin kolaylaştırılması, çevre, coğrafi işaretler ve ticareti ilgilendiren diğer fikri mülkiyet hakları ve anlaşmazlıkların halli gibi çok sayıdaki konuda devam etmektedir. Tarım alanında temel olarak pazara giriş imkânlarının artırılması, ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması, iç desteklerin yeniden düzenlenmesi, gelişmekte olan ülkelere tanınan ayrıcalıkların belirlenmesi gibi ticari meseleler ile gıda güvenliği ve kırsal kalkınma gibi ticari olmayan meseleler ele alınmaktadır. Müzakerelerin 2005 yılında tamamlanması öngörülmekteydi. Ancak, üye devletler arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden müzakereler ilerleyememektedir.

Doha Kalkınma Turu'nda yaşanan tikanlıklar sonucunda başta AB ve ABD olmak üzere devletler STA'lar yoluyla ticareti serbestleştirme yoluna gitmiştir. TTIP²⁸ ve

(9), Bulgaristan (44), İsrail (6), AB (20), Meksika (5), Kolombiya (18), Lihtenştayn (5), Slovakya (17), Avustralya (5), Polonya (17), Uruguay (3), Brezilya (16), İzlanda (2), Çek Cumhuriyeti (16), Panama (1), Macaristan (16), Yeni Zelanda (1), ABD (13), Endonezya (1) ve Romanya (13).

²⁷ Ülkemizce ihracat sübvansiyonu verilebilecek ürünler şunlardır: çiçek ve tomurcuklar, taze sebzeler, kurutulmuş sebzeler, meyveler ve sert çekirdekli meyveler, dondurulmuş meyve-sebze ve işlenmiş meyve-sebze, bal, reçel, jöle, marmelat, meyve ve sert kabuklu meyve püreleri, meyve suları ve meyve nektarı, zeytinyağı, hazırlanmış veya konserve edilmiş balıklar, kümes hayvanları etleri, yumurta, kümes hayvanları etinden, sakatatından yapılmış sosisler ve benzeri ürünler ile kümes hayvanları etinden hazırlanmış veya konserve edilmiş ürünler, çikolata ve kakao içeren gıda müstahzarları, bisküviler, gofretler, kekler ve makarnalar.

²⁸TTIP, AB ve ABD arasında müzakereleri Temmuz 2013'ten itibaren devam eden bir STA'dır. Bugüne kadar 11 müzakere turu gerçekleştirilmiştir. Ülkemiz tarafından da ABD ile bir STA imzalanmasına ilişkin girişimler sürdürülmektedir. Bu girişimler çerçevesinde, 16 Mayıs 2013 tarihinde Vaşington'da

TPP²⁹ bunun önemli örneklerindedir. TTIP ve TPP ile ileri düzenlemeler getirilerek tarafların aslında “küresel kuralları belirleyecek kapasiteye” ulaşması hedeflenmektedir (Akman, 2014: 2). Nitekim özellikle TTIP ile çevre standartları, fikri mülkiyet hakları, rekabet politikası, yatırımlar, kamu alımları, sağlık ve bitki sağlığı, enerji ve hammadde alanlarında DTÖ kurallarının ilerisinde yeni kurallar getirilmek istenmektedir (Akman, 2014: 3). AB ve ABD’nin ülkemiz ticaretindeki payları göz önünde bulundurulduğunda TTIP ile geliştirilen normlara ülkemizin uyum sağlaması önemlidir.

Bu çerçevede, çift Gümrük Birliği’nin başta tarım olmak üzere hizmetler ve kamu alımları sektörlerine genişletilmesi ülkemizin TTIP ile getirilecek DTÖ kurallarının da ilerisine geçen yeni standartlara uyumunu kolaylaştıracaktır. Çünkü Gümrük Birliği’nin söz konusu sektörlerle genişletilmesi için ilgili AB mevzuatına uyum sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, hem ortaklık ilişkisinin mevcut aksak yönleri dikkate alındığında hem de ileride ülkemizin TTIP’ye katılımı ya da ABD ile ülkemiz arasında ayrı bir STA müzakere edilmesi söz konusu olabileceğinden Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı’nın güncellenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

gerçekleştirilen görüşmede Yüksek Düzeyli Komite’nin (YDK) kurulmasına karar verilmiştir. Ancak, Türkiye-ABD STA müzakereleri henüz başlamamıştır. Dünya Bankası’na göre TTIP yürürlüğe girdiği takdirde Türkiye ile ABD arasında da bir STA imzalanmazsa ülkemiz için 160 milyon ABD Doları bir refah kaybı yaşanacaktır (Dünya Bankası, 2014: 27). Ancak, Türkiye ile ABD arasında bir STA imzalanırsa ülkemiz için 130 milyon ABD Doları bir refah kazancı yaşanacaktır (Dünya Bankası, 2014: 27). TTIP ve ülkemize etkileri hakkında lütfen bkz.: Çelebi (2013); Akman (2014).

²⁹TPP, 3 Haziran 2005 tarihinde Brunei, Şili, Yeni Zelanda ve Singapur arasında imzalanmış olan bir STA’dır. İmzalandığında adı Trans-Pasifik Stratejik Ekonomik Ortaklık Anlaşması (TPSEP) olan TPP diğer ülkelerin de Anlaşma’ya katılımına imkân vermektedir. ABD, Avusturalya, Peru, Vietnam, Malezya, Meksika, Kanada ve Japonya’nın TPP’ye katılım müzakereleri 5 Ekim 2015 tarihinde tamamlanmıştır.

IV. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TARIM ÜRÜNLERİNE GENİŞLETİLMESİNİN MUHTEMEL ETKİLERİ

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi birincil tarım ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinin tarım payı ticaretinde AB ve Türkiye'nin birbirine karşı gümrük vergilerini kaldırması ve üçüncü ülkelere karşı ülkemizde AB OGT'nin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Ancak, tam üyelikten farklı olarak ülkemiz OTP'ye belirli ölçüde uyum sağlayacağı halde OTP bütçesinden yararlanamayacak ve AB'nin tarıma ilişkin karar alma süreçlerine katılamayacaktır. Diğer bir deyişle, yalnızca Türkiye AB'nin tarımsal mevzuatını gerektiği ölçüde üstlenecektir. Ancak, ülkemiz tarım sektörü kendi bütçemiz ile finanse edilecektir.

AB OGT'nin kabul edilmesi ülkemiz gümrük vergilerinin önemli ölçüde indirilmesi anlamına gelecektir. Türkiye, tarımsal ürünlerde en yüksek gümrük vergisi uygulayan dördüncü ülkedir. 2014 yılında ülkemizde tarımsal ürünlerde uygulanan ortalama gümrük vergisi oranı %42,2 iken AB'de %12,2'dir. Ayrıca, bağlı tarife oranı ortalaması ülkemizde %61'dir. Türkiye'den daha korumacı ilk üç ülkede uygulanan gümrük vergisi oranı ortalamaları Mısır'da %66,7 Güney Kore'de %52,7 ve Norveç'te %51,3'tür (DTÖ, 2014).

Gümrük Birliği ile birlikte ülkemizdeki tarımsal üretimin bir kısmı düşük maliyetle üretim yapan ülkelere ithalatın lehine azalabilecektir. Diğer bir deyişle, gümrük tarifeleri ile korunan yüksek maliyetli üretimin yerine başka bir ülkedeki düşük maliyetli üretim geçebilecektir. Örneğin, Türkiye gümrük vergileri ile koruduğu tahıl ya da kırmızı et sektörlerini AB'ye açtığı takdirde ülkemizdeki yüksek maliyetli üretimin bir kısmı dünyaya göre daha ucuz maliyetle üretim yapan AB üye devletlerinden ithalat ile yer değiştirebilecektir (Grethe, 2003: 70). Buna gümrük birliği teorisinde ticaret yaratıcı etki denilmektedir. Süt ürünlerinde ise Türkiye daha ucuza üretim yapan üçüncü ülkeler yerine daha yüksek maliyetle üretim yapan ancak gümrük vergileri sıfırlandığında ithalat fiyatı üçüncü ülkelere göre daha düşük olan AB üye devletlerini tercih edebilecektir (Grethe, 2003: 70). Buna gümrük birliği teorisinde ticaret saptırıcı etki denilmektedir.

Bu bölümde Türkiye-AB Gümrük Birliği alanının tarım ürünlerine genişletilmesinin ülkemiz tarım sektörüne muhtemel etkileri ele alınacaktır. Bu çerçevede, öncelikle konu ile ilgili olarak daha önce yapılan akademik çalışmaların sonuçlarına yer verilecektir. Daha sonra, böyle bir gelişmeden tarımsal ticaret, üretim ve fiyatların nasıl etkileneceği sektörel olarak değerlendirilecektir. Bunun akabinde, AB ile ülkemiz arasında tarımsal ticarete yaşanan sorunlardan bahsedilecektir. Son olarak, olumsuz etkileri en aza indirmek amaçlı birtakım politika önerileri oluşturulacaktır.

4.1.Literatür Araştırması

Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın tarım ürünlerine genişletilmesi hakkında geçmişte birtakım akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda daha çok Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile birlikte Türkiye'de genellikle tarımsal ürün fiyatlarının düşeceğine ve üretici refahındaki azalışa karşılık tüketici refahında artış olacağına dikkat çekilmiştir (Grethe 2003; 2004; Çakmak ve Akder, 2005; Çakmak, 2007; Dünya Bankası, 2014). Fiyat düşüşü en fazla hayvancılık ürünlerinde beklenmektedir (Grethe 2003; 2004; Çakmak ve Akder, 2005; Dünya Bankası, 2014). En fazla ithalat artışı da bu ürünlerde yaşanabilecektir (Grethe 2003; 2004; Çakmak ve Akder, 2005; Dünya Bankası, 2014) Taze ve kurutulmuş meyve ve sebze ihracatımızda ise artış görülebilecektir (Grethe 2003; 2004; Çakmak ve Akder, 2005; Dünya Bankası, 2014).

Örneğin, Çakmak'a göre Türkiye-AB Gümrük Birliği alanı 2015 yılında tarım ürünlerine genişletilir ise tarımsal ürün fiyatlarında %10,5'lik bir düşüş olacaktır (Çakmak, 2007: 9). Hayvancılık ürünlerinin fiyatında %21,2'lik bir azalış olur iken toprak mahsullerinde (tahıllar, baklagiller, sanayi bitkileri, yağlı tohumlar, yumru köklü bitkiler ve sebze ve meyveler) %2,7'lik bir azalış yaşanabilecektir (Çakmak, 2007: 9). Bu da tüketici refahında artışa neden olacaktır. Tüketici refahındaki artışın %8 civarında olması beklenir iken üretici refahında %0,9'luk bir azalış söz konusu olabilecektir (Çakmak, 2007: 9). Toplam tarımsal üretim miktarında %5'lik bir azalış yaşanabilecektir (Çakmak, 2007: 9). Hayvancılık üretim miktarında %4,2'lik bir azalış öngörülmektedir (Çakmak, 2007: 9). Toplam tarımsal tüketim miktarında %7,9'luk bir artış kaydedilmesi beklenmektedir (Çakmak, 2007: 9). Hayvancılık ürünleri tüketim miktarında %20,7'lik bir artış söz konusu olabilecektir (Çakmak, 2007: 9).

Başka bir çalışmaya göre AB OGT'nin kabul edilmesi tarım ürünleri ithalatımızı %12,5 artırabilecektir (Eruygur ve Çakmak, 2005: 17). İşlenmiş tarım ürünlerindeki ithalatımız %15,3 artar iken birincil tarım ürünlerindeki ithalatımız %12 artabilecektir. Aynı çalışmada, ülkemiz tarımsal ithalatının %22,3'lük bir oran ile en çok AB'den artacağı belirtilmiştir (Eruygur ve Çakmak, 2005: 19). Çünkü AB ve Türkiye birbirine karşı gümrük vergilerini sıfırlayacaktır. Buna ilaveten, ülkemiz tarımsal gümrük tarifelerinden daha düşük olan AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte ABD'den tarımsal ürün ithalatımızda %4,6 Çin'den %2,8 Latin Amerika'dan %18,63 Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan %16,6 ve diğer ülkelere %16,33'lük bir artış olabilecektir (Eruygur ve Çakmak, 2005: 20).

Grethe tarafından yapılan bir çalışmaya göre ise Gümrük Birliği 2006 yılında tarım ürünlerine genişletilmiş olsaydı tarım ürünleri üretici fiyatlarında %4,7'lik bir azalış olabilecekti (Grethe, 2003: 194; 2004: 11). Hayvancılık ürünleri üretici fiyatlarında %10,6 ve bitkisel ürün üretici fiyatlarında %2,3'lük bir azalış yaşanacaktı (Grethe, 2003: 194; 2004: 11). Sektörel olarak tahılların üretici fiyatlarında %11,1 ve sebzelerinde %0,4'lük bir azalış söz konusu olabilecekti (Grethe, 2003: 194; 2004: 11). Meyveler için üretici fiyatlarında herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir. Tarımsal üretim miktarında %1,5'lik bir azalış tahmin edilmiştir (Grethe, 2003: 194; 2004: 11). Hayvancılık ürünleri üretim miktarında %4,4 ve bitkisel ürünler üretim miktarında %0,4'lük bir azalış kaydedilebileceği belirtilmiştir (Grethe, 2003: 194; 2004: 11). Tahıl üretiminde %4,5 ve sebze üretim miktarında %0,3'lük bir azalış olabilecekti (Grethe, 2003: 194; 2004: 11). Meyve üretiminde ise %0,5'lik bir artış yaşanabilecekti (Grethe, 2003: 194; 2004: 11).

Bunun yanında, tahılların tüketim miktarında %1,4'lük bir artış olabilecekti (Grethe, 2003: 196). Meyve tüketiminde %2,9 ve sebze tüketiminde %2,3'lük bir artış öngörülmüştür (Grethe, 2003: 196). Toplam bitkisel ürünler tüketim miktarındaki artış %1,8 olarak hesaplanmıştır (Grethe, 2003: 196). Tüketim miktarındaki en büyük artışın %6,7 ile hayvancılık ürünlerinde yaşanması öngörülmüştür (Grethe, 2003: 196). Toplam tarımsal ürün tüketim miktarındaki artış oranı %3,5 olarak tahmin edilmiştir (Grethe, 2003: 196).

Ayrıca, tahıllarda ithalatımız artar iken meyve ve sebze ihracatımız artabilecektir (Grethe, 2004: 13). Hayvancılık ürünlerinde ithalatımızın artabileceği öngörülmüştür (Grethe, 2004: 13). Üretici refahında üretim değerinin %3,7'si kadar bir azalış söz konusu olabilecekti (Grethe, 2003: 207). Bu azalışın bitkisel ürünlerde %1,8 hayvancılık ürünlerinde %7,7 oranında olması öngörülmüştür (Grethe, 2003: 207). Tüketici refahında ise gıda harcamalarının %4,9'u kadar bir artış yaşanabilecekti (Grethe, 2003: 207). Sonuç olarak, Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiği takdirde Türkiye'deki toplam refah kazancınının 482 milyon Avro olması öngörülmüştür (Grethe, 2004: 13)³⁰.

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ve genel olarak Türkiye-AB Gümrük Birliği Alanı'nın ülkemiz ekonomisine etkileri ile ilgili en güncel çalışma 2014 yılında Dünya Bankası tarafından yapılmıştır. Dünya Bankası'na göre Gümrük Birliği ülkemiz ekonomisi için AB ile imzalanacak bir STA'dan daha yararlı olmuştur çünkü sanayi ürünlerinde Türkiye daha düşük düzeyli AB OGT'yi uygulayarak daha hızlı bir liberalizasyon süreci yaşamıştır (Dünya Bankası, 2014: i). Rapora göre AB ile Gümrük Birliği yerine bir STA tesis edilseydi ülkemizin AB'ye ihracatı bugünkünden %3-7,2 daha az olabilecekti (Dünya Bankası, 2014: i).

Aynı rapora göre Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletilirse tüketici fiyatları artan rekabet ile birlikte birçok tarımsal üründe düşebilecektir (Dünya Bankası, 2014: 64). Böyle bir durumda, ülkemiz açısından 843 milyon ABD Doları kadar bir refah artışı söz konusu olabilecektir (Dünya Bankası, 2014: 125). GSYİH için %0,26'lık bir artış öngörülmüştür (Dünya Bankası, 2014: 125). AB için en büyük refah artışı Türkiye AB'ye tam üye olduğu takdirde 399 milyon ABD Doları ile söz konusu olabilecektir. Ayrıca, ülkemiz tarımsal istihdamında %0,5-3,25'lik bir azalış yaşanabilecektir (Dünya Bankası, 2014: 64). Rapora göre en fazla ihracat artışının meyve, sebze ve fındıkta (%10,5) yağlı tohumda (%6,9) ve şekerde (%961,6) yaşanması muhtemeldir (Dünya Bankası, 2014: 118). İthalat artışı ise buğday (%97,4) tahıllar (%61,2) şeker kamışı ve şeker pancarı (%38) kırmızı et ürünleri (%227,1) bitkisel yağlar (%49,5) süt ürünleri (%1.169,9) ve pirinçte (%38,5) yaşanabilecektir (Dünya Bankası, 2014: 119).

³⁰ Grethe ve Çakmak'ın çalışmalarında farklı sonuçlara varılmıştır. Çünkü Grethe'nin çalışması AB'nin 2004 yılındaki genişlemesinden önce yapılmış ve 1997-1999 dönemi baz alınmıştır. Çakmak'ın çalışması ise 2004 genişlemesinden sonra yapılmış ve 2002-2004 dönemi baz alınmıştır.

Ülkemiz AB'ye tam üye olduğu takdirde tarım sektörü nasıl etkilenecektir sorusuna da cevap arayan birtakım akademik çalışmalar yapılmıştır³¹. Bu çalışmalarda genel olarak yukarıdakilere benzer sonuçlara varılmasına rağmen önemli bir farklılık ülkemizin tam üye olduğu takdirde OTP ödemelerinden aldığı payın tarım sektörüne etkisidir. Türkiye AB'ye tam üye olduğu takdirde OTP'den 2015 yılında 6,3 milyar Avro ve 2025 yılında 5,4 milyar Avro pay alabilecektir (Grethe, 2007: 452). Diğer bir deyişle, Türkiye OTP bütçesinden bütçenin yaklaşık %5,7 ila %10,2'si kadar pay alabilecektir (Grethe, 2007: 454). Dünya Bankası tarafından hazırlanan çalışmada da OTP ödemelerinin ülkemizde üretim azalışını hafifleteceği sonucuna varılmıştır (Dünya Bankası, 2014: 64).

Yukarıdaki çalışmalarda Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin etkileri değerlendirilirken sağlık ve bitki sağlığı kriterleri ve teknik engeller gözardı edilmiştir. AB ülkemizin sağlık ve bitki sağlığı uygulamalarını tam olarak tanımadan Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesi ticaretimizin aksamasına neden olacaktır. Bu yüzden, tarımsal ticaretimizi olumsuz etkileyen tarife dışı engeller konusuna 4.4.2. Bölüm'de yer verilmektedir.

4.2. Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Tarım Sektörü Karşılaştırması

Tarım sektörü Türkiye ve AB'de farklı rollere sahiptir. Ülkemizde tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı birçok AB üye devletine göre oldukça yüksektir. Tablo IV.1'den görülebileceği gibi AB'de tarımsal üretim değeri Türkiye'dekinden altı kat daha fazladır. Ayrıca, AB'de tarımsal üretim değeri içerisinde hayvansal üretimin payı Türkiye'dekinden daha yüksektir. Ülkemizde GSYİH içerisinde tarımın payı %8,5 ve toplam istihdam içerisinde tarımsal istihdamın payı %23,6'dır. AB'de ise bu oranlar sırasıyla %1,7 ve %5,1'dir. Türkiye tarımsal ticarete AB'ye göre daha avantajlı bir konumdadır. AB'de tarımsal ithalat ve ihracatın toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki payı Türkiye'ye göre daha yüksektir. Bu ise AB'de tarımsal tüketimin daha çok ithalat yoluyla karşılandığı anlamına gelmektedir. Yukarıdaki veriler göz önünde bulundurulduğunda Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesinin muhtemel etkilerini değerlendirmek önemlidir.

³¹ AB'ye tam üyeliğin ülkemiz tarım sektörünü ne şekilde etkileyeceği hakkında lütfen bkz.:van Fellman ve diğerleri, 2012; Grethe, 2007; Çakmak ve Kasnakoğlu, 2001).

Tablo IV.1 Türkiye ve AB’de Tarım Sektörü

2013	AB	Türkiye
Tarımsal üretim değeri (Bin ABD Doları)	413.444.430	73.680.310
Bitkisel üretim (%)	54,5	63,3
Hayvansal üretim (%)	45,5	36,7
Tarımsal GSYİH değeri (Bin ABD Doları)	273.668.660	60.751.223
Tarımın toplam GSYİH içerisindeki payı (%)	1,7	8,5
Tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı (%)	5,1	23,6
Tarımsal ithalat değeri (Bin ABD Doları)	155.604.957	11.200.161
Tarımsal ithalatın tarımsal üretim içerisindeki payı (%)	64,4	28,6
Tarımsal ihracat değeri (Bin ABD Doları)	156.486.113	16.977.197
Tarımsal ihracatın tarımsal üretim içerisindeki payı (%)	64,8	43,3
Net tarımsal ticaret değeri (Bin ABD Doları)	881.156	5.777.037

Kaynak: FAOstat (2015), Dünya Bankası (2015; 2015a), TÜİK (2015)

Ortaklık hukukuna göre Gümrük Birliği’nin tarım ürünlerine genişletilmesi için ülkemizde OTP’ye yeterince uyum sağlanması gerekmektedir. Ülkemizde uyum sağlanması gereken alanlardan birisi de tarımsal desteklerdir. Türkiye ve AB’de çiftçiler çeşitli şekillerde desteklenmektedir.

Tarım politikasının önemli amaçlarından birisi çiftçi gelirlerini artırmaktır. Çiftçi gelirlerinin artırılması ise doğrudan gelir ödemeleri ya da çiftçi gelirlerini artıran diğer dolaylı araçlar ile sağlanmaktadır (İstanbul Ticaret Odası, 2004: 25). Doğrudan gelir ödemeleri dışındaki tarım politikası araçları maliyetleri düşürme veya üreticinin elde ettiği üretim değerini artırma yoluyla gelirlerin yükseltilmesini amaçlamaktadır (İstanbul Ticaret Odası, 2004: 25). Örneğin, girdi ve kredi sübvansiyonları maliyetlerin düşürülmesi amacıyla verilmektedir (İstanbul Ticaret Odası, 2004: 25). Destekleme alım fiyatlarının yüksek tutulması şeklindeki fiyat sübvansiyonları, prim veya fark giderici ödemeler, üretime kısıtlama getirerek arzı azaltma, ihracat teşvikleri veya ithalat kısıtlamaları yoluyla yurtiçi fiyatları yüksek tutma gibi uygulamalar ise üretim değerini artırıcı politikalardır (İstanbul Ticaret Odası, 2004: 25). Vergi indirim ve istisnaları da çiftçinin satın alma gücünü artıran dolaylı politikalardandır (İstanbul Ticaret Odası, 2004: 25). Doğrudan gelir ödemeleri ise üretimden bağımsız olarak verilmektedir.

5488 sayılı Tarım Kanunu’na göre ülkemizde uygulanabilecek tarımsal destekler doğrudan gelir desteği, fark ödemesi, telafi edici ödemeler, hayvancılık destekleri, tarım

sigortası ödemeleri, kırsal kalkınma destekleri, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programları destekleri ve diğer destekleme ödemeleridir (5488 sayılı Tarım Kanunu, Madde 19). Ayrıca, aynı Kanun'da tarımsal desteklemelere bütçeden ayrılacak payın GSYİH'nin %1'inden az olamayacağı ifade edilmektedir (5488 sayılı Tarım Kanunu, Madde 21).

Tablo IV.2'ye göre AB'de 2000'li yılların başından itibaren üretim değeri içerisinde üretici desteğinin payı %40 civarında iken 2013 yılında bu oran %22'ye düşmüştür. Bu oran Türkiye'de 2013 yılında %20 olmuştur.

Tablo IV.2 Türkiye ve AB'de Üretici Destekleri

Yıllar	Üretim Değeri İçerisinde Üretici Desteğinin Payı %		Üretici Desteği İçerisinde Fiyat Desteğinin Payı (%)	
	Türkiye	AB	Türkiye	AB
2001	15	36	70	47
2002	26	41	72	52
2003	31	41	80	51
2004	30	40	80	50
2005	29	37	78	45
2006	32	36	74	38
2007	24	28	66	32
2008	27	27	75	31
2009	26	28	83	25
2010	27	24	80	18
2011	21	22	73	14
2012	20	23	74	21
2013	20	23	75	23

Kaynak: OECD (2015)

Buna ilaveten, üretici desteği içerisinde fiyat desteğinin payı AB'de 2003 yılında %51 iken 2013 yılında %23 olmuştur. Türkiye'de de bu oran 2003 yılında %80 iken 2013 yılında %75'tir. AB'de tarımsal destekler 2003 yılında üreticilerin piyasaya yönelik üretim yapmalarını teşvik etmek amacıyla üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleri haline getirilmiştir³².

³²Türkiye ve AB'de tarımsal desteklerin karşılaştırılması hakkında lütfen bkz.: Yılmaz (2013).

Tablo IV.3 Türkiye’de Tarımsal Ticaretin GSYİH ve Tarımsal GSYİH Payı (Milyon ABD Doları)

Yıllar	Toplam Tarımsal İhracat	Toplam Tarımsal İthalat	GSYİH	Tarımsal GSYİH	Tarımsal İhracatın GSYİH Payı %	Tarımsal İthalatın GSYİH Payı %	Tarımsal İhracatın Tarımsal GSYİH Payı %	Tarımsal İthalatın Tarımsal GSYİH Payı %
1985	2.053	604	67.235	13.239	3,05	0,90	15,51	4,57
1995	4.354	2.567	169.486	26.598	2,57	1,51	16,37	9,65
1997	5.227	2.732	189.835	27.452	2,75	1,44	19,04	9,95
2002	3.752	2.006	232.535	23.922	1,61	0,86	15,69	8,39
2005	7.828	3.463	482.980	45.184	1,62	0,72	17,33	7,67
2010	12.040	7.683	731.168	61.707	1,65	1,05	19,51	12,45
2013	16.977	11.200	822.135	60.751	2,07	1,36	27,95	18,44

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası, Hesaplanmıştır

1980’lerden sonra sanayi ürünleri ticaretinde dışa açılım sayesinde ve özellikle Gümrük Birliği’nin tesis edilmesinin ardından ticaretin GSYİH içerisindeki payı artmıştır. Örneğin, 1970 yılında GSYİH içerisinde ticaretin payı %8,5’tir (Koçyiğit ve Şen, 2000: 64). Bu oran 1985 yılında %29, 2005 yılında %39 ve 2014 yılında %49’dur. Tarımda ise sanayi ürünleri ticaretine benzer bir liberalizasyon Gümrük Birliği’nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile tecrübe edilecektir. Bu itibarla hem GSYİH hem de tarımsal GSYİH içerisinde tarımsal ticaretin payının artacağı düşünülmektedir. Ayrıca, tarımsal GSYİH içerisinde tarımsal üretimin payı artan tarımsal ithalat ile birlikte düşebilecektir.

4.3.Sektörel Etkiler

Sektörel etkiler I. Bölüm'deki açıklamalar ışığında değerlendirilecektir. Bu çerçevede, tahıllar (buğday, arpa, mısır ve pirinç), bazı bitkisel ürünler (ayçiçeği tohumu, ham ayçiçeği tohumu yağı, hazır hayvan yemleri, yem amaçlı kullanılan soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve atıklar, tütün, soya fasulyesi, mercimek, nohut ve palm yağı), meyve (fındık, taze ve kuru üzüm, kuru kayısı, taze ve kuru incir, kiraz, portakal, limon, muz, elma, zeytin ve ceviz), sebze (kuru soğan, domates, patates, hıyar ve kornişon) ve et ve süt ürünleri (sığır eti, koyun ve keçi eti, tavuk eti, yumurta, süt ve tereyağı) için üretim, arz, kullanım ve ticaret değerleri ile üretici fiyatları ve gümrük vergisi oranları AB ve Türkiye için karşılaştırılacaktır.

Böylece, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinden tarım ürünleri ticareti, üretimi ve fiyatlarının nasıl etkileneceği hakkında değerlendirmeler yapılacaktır. Tarımsal ithalat artışı ve üretici refahındaki muhtemel kayıplara dikkat çekilecektir.

Tablo IV.4 Yıllar İçerisinde Tarımsal İhracatımızda İlk 5 Ürün ve Toplam Tarımsal İhracat Payları

Sıra	1995		2000		2005		2010		2014	
1.	80222	Fındık (kabuksuz) %14	80222	Fındık (kabuksuz) %10	80222	Fındık (kabuksuz) %15	80222	Fındık (kabuksuz) %7	80222	Fındık (kabuksuz) %7
2.	240110	Tütün (saplı, damarlı) %6	240110	Tütün (saplı, damarlı) %10	200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri %7	110100	Buğday unu/mahlut unu %5	110100	Buğday unu/mahlut unu %5
3.	80620	Üzüm; (kurutulmuş) %4	80620	Üzüm; (kurutulmuş) %5	240110	Tütün (saplı, damarlı) %6	200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri %4	200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri %5
4.	190530	Tatlı bisküviler (gofretler)%4	200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri %5	110100	Buğday unu/mahlut unu %5	70200	Domates (taze/soğutulmuş) %4	151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer) %4
5.	200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri %3	170199	Kimyaca saf sakkaroz ve diğer şekerler %4	80620	Üzüm; (kurutulmuş) %3	80620	Üzüm; (kurutulmuş) %3	240110	Tütün (saplı, damarlı) %3
Toplam Tarımsal İhracattaki Pay	%31		%34		%36		%23		%24	

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

Tarımsal ihracatımızda fındık her zaman ilk sırada yer almasına rağmen toplam tarımsal ihracatımızdaki payı azalmaktadır. Bununla birlikte, yıllar içerisinde fındık ihracat değeri ve miktarı artmıştır. Dolayısıyla, ihracatını yaptığımız diğer tarımsal ürünlerin çeşitliliğinin artması ihracat değer ve miktarındaki artışa rağmen fındığın toplam tarımsal ihracatımızdaki payını düşürmüştür. Tütünün de tarımsal ihracatımızdaki payı yıllar içerisinde düşmüştür. Kuru üzümün payı yıllar içerisinde genellikle %3-4 olmasına rağmen buğday unu ve diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konservelerinin toplam tarımsal ihracatımızdaki payının artması sonucu sıralaması düşmüştür. İlk beş ürünün toplam tarımsal ihracatımızdaki payının düşmesi diğer ürünlerin ihracat payının artması anlamına gelmektedir.

Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildikten sonra tarımsal ihracatını yaptığımız ürünlerin kompozisyonunda çok fazla bir değişiklik olması beklenmemektedir. Çünkü AB tarımsal tarife satırlarının %67'si aramızdaki tercihli ticaret rejimi ve AB'nin birtakım tarımsal ürünlerde hiçbir ülkeye gümrük vergisi uygulamaması nedeniyle Türkiye'ye açılmıştır (Dünya Bankası, 2014: 57). Üçüncü ülkeler de ülkemize şu anki gümrük vergilerini uygulamaya devam edecektir.

Tablo IV.5 Yıllar İçerisinde Tarımsal İthalatımızda İlk 5 Ürün ve Toplam Tarımsal İthalat Payları

Sıra	1995		2000		2005		2010		2014	
1.	10290	Sığır (damızlık olmayanlar) %9	240120	Tütün (tamamen/kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış) %13	120100	Soya fasulyesi %9	120100	Soya fasulyesi %10	100199	Buğdaylar ve mahlut (diğer) %11
2.	100190	Buğdaylar ve mahlut (diğer) %8	100590	Mısır (diğer) %6	151190	Palm yağı ve fraksiyonları; diğer %6	100190	Buğdaylar ve mahlut (diğer) %8	151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham %9
3.	151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham %8	100190	Buğdaylar ve mahlut (diğer) %6	210690	Diğer gıda müstahzarları %5	120600	Ayçiçeği tohumu %5	120190	Soya fasulyesi %9
4.	170199	Kimyaca saf sakkaroz ve diğer şekerler %7	230400	Soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar %5	240120	Tütün (tamamen/kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış) %5	151190	Palm yağı ve fraksiyonları; diğer %4	151190	Palm yağı ve fraksiyonları; diğer %4
5.	151190	Palm yağı ve fraksiyonları; diğer %5	120600	Ayçiçeği tohumu %5	120600	Ayçiçeği tohumu %5	151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham %4	210690	Diğer gıda müstahzarları %3
Toplam Tarımsal İthalattaki Pay	%37		%35		%30		%31		%36	

Kaynak: TÜİK, Hesaplanmıştır

İlk beş ürünün yıllar içerisinde toplam tarımsal ithalatımızdaki payı genellikle aynıdır. Ürün kompozisyonunda çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Ancak, Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildikten sonra ithalatını yaptığımız ürünlerin kompozisyonu değişebilecektir. Çünkü yüksek gümrük vergisi uyguladığımız birçok üründe AB'ye karşı gümrük vergileri sıfırlanacaktır. Üçüncü ülkelere karşı ise AB OGT kabul edilecektir. Böylelikle, hem hâlihazırda ithalatını yaptığımız ürünlerin ithalatı artabilecek hem de yüksek gümrük vergileri nedeniyle daha önce ithalatını yapmadığımız ürünlerin ithalatına başlanabilecektir. Bu itibarla, tahıllar, bitkisel ürünler, meyve ve sebze ve et ve süt ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin muhtemel etkileri 4.3.1.1.-4.3.1.4. Bölümler'de değerlendirilecektir.

4.3.1.1.Tahıllar

AB, buğday ve arpada ihracatçı iken mısırdaki ithalatçıdır. AB'de toplam tahıl üretiminde buğdayın payı %47'dir. Toplam tahıl üretiminin %57'si yem için kullanılmakta iken kişi başına düşen yıllık tahıl arzı miktarı 124,9 kg'dir.

Türkiye ise tahılda ithalatçıdır. Toplam tahıl üretimi içerisinde buğdayın payı %62'dir. Tahıl üretiminin dörtte biri yem için kullanılmaktadır. Kişi başına düşen yıllık tahıl arzı AB'deki arz miktarından %64 daha fazladır.

Tablo IV.6 Tahıl Piyasa Verisi

2011 (bin ton)	Buğday	Arpa	Mısır	Tahıl*
AB				
Üretim Miktarı	138.769	51.921	70.138	293.091
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	56.527	8.649	9.268	81.973
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	102,9	1,1	7,4	124,9
Yem Miktarı	51.946	36.916	54.699	167.678
Net Ticaret Miktarı	12.069	3.516	-4.068	10.984
Türkiye				
Üretim Miktarı	21.800	7.600	4.200	34.895
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	12.675	201	1.385	15.218
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	173,5	0,01	17,9	204,5
Yem Miktarı	448	5.662	2.520	8.959
Net Ticaret Miktarı	-4.749	-33	-367	-5.169
Türkiye/AB				
Üretim Miktarı	15,7	14,6	6,0	11,9
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	168,7	0,9	241,1	163,7

Kaynak: FAOstat (2015b), Hesaplanmıştır

*Buğday, arpa, çeltik, mısır, çavdar, yulaf, darı, sorgum, karabaş, kuş yemi, tritikale, karışık dane

Tablo IV.7'ye göre 2012 yılında buğday, arpa, mısır ve pirinçte üretici fiyatları ülkemizde daha yüksektir. Üretici fiyatları buğdayda AB fiyatının %121'i, arpada %115'i, mısırdaki %116'sı ve pirinçte %127'sidir.

Tablo IV.7 Türkiye ve AB'de Tahılda Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)

Buğday	2008	2009	2010	2011	2012
AB üretici fiyatı	266	263	212	279	278
Türkiye üretici fiyatı	439	328	352	352	335
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	165	125	166	126	121
Arpa					
AB üretici fiyatı	243	142	180	259	268
Türkiye üretici fiyatı	370	262	265	287	308
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	152	184	147	111	115
Mısır					
AB üretici fiyatı	238	173	225	271	278
Türkiye üretici fiyatı	334	285	311	376	322
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	140	165	138	139	116
Pirinç					
AB üretici fiyatı	599	509	429	384	420
Türkiye üretici fiyatı	866	807	777	579	535
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	145	159	181	151	127

Kaynak: FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

2014 yılında Türkiye dünyadan en fazla **arpa** ithalatı yapan onuncu ülkedir. Ülkemizdeki arpa üretim miktarı AB'deki üretim miktarının yaklaşık %15'i kadardır. Kişi başına düşen arpa arzı miktarı AB'dekinden düşüktür. Kişi başına düşen arz düşük olmasına rağmen üretilen arpanın %75'i yem olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde arpa ithalatına %130 gümrük vergisi uygulanır iken AB'de 93 Avro/1000 kg değerinde daha az korumacı bir spesifik vergi uygulanmaktadır. AB, EAGÜ'den arpa ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Arpada düşen gümrük vergisinin etkisi ile ithalatımız artabilecektir. Artan ithalat artışı fiyatlarda ve üretimde düşüşe neden olabilecektir. Böyle bir durumda, arpa ithalatımız en çok dünyaya en fazla arpa ihracatı yapan Avustralya, Fransa, Ukrayna, Rusya ve Arjantin'den artış gösterebilecektir.

Tablo III.4'e göre **buğday** Türkiye'nin dünyadan en fazla ithalatını yaptığı tarımsal üründür. Ayrıca, Tablo III.6'da görüldüğü gibi buğday AB'den tarımsal ithalatımızda sekizinci sırada yer almaktadır. Ülkemizdeki buğday üretim miktarı AB'deki üretim miktarının yaklaşık %16'sı kadardır. Üretimin yeterli düzeyde olmaması ve dahilde işleme izin belgesi kapsamında buğday ithalatına izin verilmesi buğday ithalatındaki artışın nedenlerindedir (TOBB, 2013: 8). Türkiye'de buğday ithalatına uygulanan gümrük vergisi oranı %130'dur. AB ise buğday için 95 Avro/1000 kg değerinde daha az korumacı bir spesifik vergi uygulamaktadır. Bunun yanında, AB EAGÜ'den buğday ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Tablo III.4'e göre **mısır** ülkemizin dünyadan tarımsal ithalatında dokuzuncu sırada yer almaktadır. Ayrıca, Tablo III.6'ya göre AB'den tarımsal ithalatımızda altıncı sıradadır. Ülkemizdeki mısır üretim miktarı AB'deki üretim miktarının yaklaşık %6'sı kadardır. Üretilen mısırın yaklaşık yarısı yem amaçlı kullanılmaktadır. Ülkemizin mısırdaki uyguladığı gümrük vergisi oranı %130 iken AB mısır ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi halinde Türkiye'de artan ithalatın etkisiyle tahıl fiyatlarının AB fiyatlarına yaklaşması muhtemeldir. Tarımsal ithalatımızda önemli yer tutan buğday ve mısırdaki uygulanan %130'luk gümrük vergisi

yerine daha düşük düzeyli AB OGT'nin uygulanacak olması ve kişi başına düşen buğday ve mısır arzının oransal olarak ülkemizde AB'den daha yüksek olması bu ürünlerin ithalatında artışa yol açabilecektir. İthalat artışı üretim miktarının düşmesine neden olabilecektir. Mısırdaki ithalatımız dünyaya en fazla mısır ihracatı yapan ABD, Brezilya, Arjantin, Ukrayna ve Fransa'dan artış gösterebilecektir. Buğdayda ise ithalatımız dünyaya en fazla buğday ihracatı yapan ABD, Rusya, Avustralya, Kanada ve Fransa'dan artabilecektir.

2014 yılında **pirinç** en fazla ithalatını yaptığımız on dokuzuncu tarımsal ürün olmuştur. Ülkemizce üçüncü ülkelerden pirinç ithalatına %45 gümrük vergisi uygulanmaktadır. AB üçüncü ülkelerden pirinç ithalatına 175 Avro/1000 kg gümrük vergisi uygulamaktadır. Bununla birlikte, AB önemli pirinç ihracatçısı ülkelerden Hindistan, Tayland, Pakistan ve ABD için gümrük vergisi uygulamamaktadır.

AB OGT uyarınca ülkemizin pirinç ithalatına uyguladığı gümrük vergisini söz konusu ülkelere karşı sıfırlaması gerekecektir. Bu yüzden, pirinç ithalatımızın en fazla bu ülkelerden artış göstermesi muhtemel görünmektedir. Artan ithalat artışı ile birlikte fiyatlar ve üretim miktarında azalış olabilecektir.

4.3.1.2. Diğer Bitkisel Ürünler

AB ve Türkiye Tablo IV.8'deki bitkisel ürünlerde ithalatçıdır. Türkiye'de kişi başına düşen yıllık baklagil arzı AB'deki miktarın dört katıdır. Türkiye'de kişi başına düşen baklagil arzı AB'dekinden fazla olmasına rağmen üretim miktarı AB'deki üretim miktarının %35'i kadardır. Ülkemizdeki bitkisel yağ üretim miktarı AB'deki üretimin yaklaşık %10'u kadardır. Hem Türkiye hem de AB bitkisel yağlardaki arzın bir kısmını ithalat ile karşılamaktadır. Yağlı tohumlu bitkilerde ülkemizdeki üretim miktarı AB'deki üretimin yaklaşık %11'i kadardır. AB'de yağlı tohumlu bitkiler ülkemize oranla daha fazla yem olarak kullanılmaktadır.

Tablo IV.8 Bitkisel Ürünler Piyasa Verisi

2011 (bin ton)	Kuru Baklagiller*	Yağlı Tohumlu Bitkiler**	Bitkisel Yağlar***
AB			
Üretim Miktarı	3.518	43.479	17.564
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	1.491	55.543	10.509
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	2,9	3,8	20,1
Yem Miktarı	2.069	4.282	773
Net Ticaret Miktarı	-373	-16.935	-7.975
Türkiye			
Üretim Miktarı	1.235	4.949	1.706
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	992	7.131	1.850
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	13,6	10,2	24,9
Yem Miktarı	237	1	
Net Ticaret Miktarı	-122	-2.439	-622
Türkiye/AB			
Üretim Miktarı	35,1	11,4	9,7
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	461,9	271,2	123,8

Kaynak: FAOstat (2015b), Hesaplanmıştır

*kuru fasulye, bakla, kuru bezelye, nohut, börülce, mercimek, fiğ, acı bakla

** Soya fasulyesi, fındık, ayçiçeği tohumu, koza ve hardal, pamuk tohumu, hindistan cevizi, susam tohumu, palm özü, zeytin (konserve dâhil) ve diğer yağlı tohumlu bitkiler

*** Soya fasulyesi yağı, fındık yağı, ayçiçeği yağı, kolza ve hardal yağı, pamuk tohumu yağı, palm çekirdeği yağı, palm yağı, hindistan cevizi yağı, susam yağı, zeytin yağı, mısır özü yağı ve diğer bitkisel yağlar

Tablo IV.9'a göre 2012 yılında ülkemizdeki üretici fiyatları soya fasulyesi, ayçiçeği tohumu, nohut ve tütünde ülkemizde daha fazladır. Mercimekte üretici fiyatları ülkemizde daha düşüktür.

Tablo IV.9 Bitkisel Ürünler Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)

Soya fasulyesi	2008	2009	2010	2011	2012
AB üretici fiyatı	457	383	448	487	573
Türkiye üretici fiyatı	468	456	573	550	595
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	102	119	128	113	104
Mercimek					
AB üretici fiyatı	1.103	1.044	978	1.185	1.117
Türkiye üretici fiyatı	1.265	1.286	1.202	1.034	950
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	115	123	123	87	85
Nohut					
AB üretici fiyatı	1.182	1.109	1.037	1.022	944
Türkiye üretici fiyatı	1.146	930	1.063	1.262	1.489
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	97	84	103	123	158
Ayçiçeği Tohumu					
AB üretici fiyatı	460	311	444	539	597
Türkiye üretici fiyatı	1.126	912	1.020	1.004	1.001
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	245	293	230	186	168
Tütün					
AB üretici fiyatı	1.706	1.842	2.461	2.516	2.336
Türkiye üretici fiyatı	4.887	4.270	4.455	4.110	5.225
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	286	232	181	163	224

Kaynak: FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

Tablo III.4 ve Tablo III.6'ya göre **ayçiçeği tohumu** dünyadan tarımsal ithalatımızda altıncı, AB'den tarımsal ithalatımızda ikinci sıradadır. 2014 yılında Türkiye dünyadan en fazla ayçiçeği tohumu ithalatı yapan ülkedir. Türkiye ve AB ayçiçeği tohumu ithalatında gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Ham ayçiçeği tohumu yağı ise dünyadan en fazla ithalatını yaptığımız ikinci tarımsal üründür. Türkiye bu ürünün ithalatına %36 gümrük vergisi uygulamaktadır. AB üçüncü ülkelere %6,4 gümrük vergisi uygulamaktadır. Standart GSP ülkelerine %2,9

gümrük vergisi uygular iken GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinden ayçiçeği tohumu ticaretinin çok fazla etkilenmesi beklenmemektedir. Çünkü Türkiye ve AB söz konusu ürün için gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ham ayçiçeği tohumu yağının ithalatında ise artış görülebilecektir. Çünkü bu ürün için ülkemizde uygulanan gümrük vergisi oranı AB OGT uyarınca %36'dan %6,4'e düşecektir. Ham ayçiçeği tohumu yağı ithalatımız söz konusu ürünün dünyaya ihracatını en fazla yapan Ukrayna, Hollanda, Arjantin, Fransa ve Macaristan'dan artabilecektir. Artan ithalat ülkemizde fiyat ve üretimin düşmesine neden olabilecektir.

Tablo III.6'ya göre **hazır hayvan yemleri** AB'den tarımsal ithalatımızda onuncu sırada yer almaktadır. Türkiye hazır hayvan yemi ithalatına %7,8 gümrük vergisi uygulamaktadır. AB üçüncü ülkelere hazır hayvan yemi ithalatında %3,8-7 aralığında bir gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ayrıca, standart GSP, GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. **Yem amaçlı kullanılan soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve atıklar** da dünyadan tarımsal ithalatımızda sekizinci sırada yer almaktadır. Türkiye ve AB bu ürünün ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Hazır hayvan yemi ithalatının toplam tarımsal ithalatımızda öne çıkan bir ürün olduğu göz önünde bulundurulduğunda ülkemizin üçüncü ülkelere ithalata uyguladığı gümrük vergisi oranlarının AB OGT uyarınca %7,8'den %3,8-7 aralığına düşürülmesi ile ithalatımızda artış söz konusu olabilecektir. Bu durumda, ithalatımız söz konusu ürünün dünyaya en fazla ihracatını yapan Hollanda, ABD, Almanya, Belçika ve Çin'den artabilecektir. Yem ithalatının artması ülkemizde fiyatların ve dolayısıyla hayvancılıkta kullanılan girdilerin düşmesi anlamına gelebilecektir. Yem amaçlı kullanılan soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve atıklarda ise ithalat artışı beklenmemektedir çünkü ülkemizde bu ürünün ithalatına gümrük vergisi uygulanmamaktadır.

Tablo III.4'e göre Virginia, Kentucky, Burley ve Maryland gibi ülkemizde üretilmeyen **tütün** (tamamen/kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış) dünyadan

tarımsal ithalatımızda yedinci sırada yer almaktadır. 2014 yılında Türkiye bu ürünün dünyadan en fazla ithalatını yapan sekizinci ülkedir. Ülkemizce tütün ithalatına %25 gümrük vergisi uygulanmakta iken bu oran AB’de %11,20-18,40 aralığındaki ad valorem gümrük vergisine ilave 22 Avro/100 kg-56 Avro/100 kg değerindeki bir spesifik vergiden oluşmaktadır. AB ve Türkiye’nin koruma oranları birbirine yakın olsa dahi AB bazı üçüncü ülkelere GSP kapsamında gümrük vergisi indirimi ya da muafiyeti sağlamaktadır. AB, ülkemize gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP kapsamındaki ülkelere ithalatına ya %7,7 ad valorem gümrük vergisine ilave azami 56 Avro/100 kg spesifik vergi ya da %14,90 ad valorem gümrük vergisine ilave azami 24 Avro/100 kg spesifik vergi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiği takdirde ithalat artışı bu ürünün dünyaya en fazla ihracatını yapan Brezilya, ABD, Zimbabve, Hindistan ve Çin’den olabilecektir. AB Brezilya, ABD ve Çin’e üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük vergilerini uygular iken Zimbabve’ye EAGÜ kapsamında gümrük vergisi uygulamamaktadır. Hindistan’a standart GSP kapsamında indirimli gümrük vergisi uygulamaktadır.

Ülkemiz 2014 yılında şark tipi tütün (saplı, damarlı) ihracatında dünyada birinci sırada yer almaktadır. Tablo III.3 ve Tablo III.5’e göre dünyaya tarımsal ihracatımızda beşinci, AB’ye tarımsal ihracatımızda yedinci sırada yer alan bu üründe önemli bir ihracat artışı beklenmemektedir. Çünkü AB bu ürün için ülkemizden ithalata gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Tablo III.4’te görüldüğü gibi **soya fasulyesi** dünyadan tarımsal ithalatımızda üçüncü sırada yer almaktadır. 2014 yılında Türkiye dünyadan en fazla soya fasulyesi ithalatı yapan on birinci ülkedir. Ancak, AB ve Türkiye soya fasulyesi ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Dolayısıyla, Gümrük Birliği’nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile birlikte soya fasulyesi ithalatında önemli bir artış beklenmemektedir.

Mercimek ithalatına ülkemizce %19,3 gümrük vergisi uygulanmaktadır. Mercimek 2014 yılında dünyadan tarımsal ithalatımızda on beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye Hindistan’dan sonra dünyadan en fazla mercimek ithalatı yapan ikinci ülkedir. AB mercimek ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Bu itibarla, Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiğinde AB OGT uyarınca bu ürünün ithalatına uygulanan gümrük

vergisi ülkemizce kaldırılacaktır. Böyle bir durumda, mercimek ithalatımız artış gösterebilecektir. İthalatımız en çok Kanada ve Avustralya'dan artabilecektir çünkü bu iki ülke dünya toplam mercimek ihracatının %74'ünü yapmaktadır.

Türkiye dünyadan en fazla **nohut** ithalatı yapan altıncı ülkedir. Ülkemizce nohut ithalatına %19,3 gümrük vergisi uygulanmaktadır. AB üçüncü ülkelerden nohut ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Bu çerçevede, AB OGT uyarınca gümrük vergilerinin ülkemizce kaldırılması ile birlikte dünyaya en fazla nohut ihracatı yapan Avustralya, Meksika, Hindistan, Rusya ve ABD'den ithalatımız artış gösterebilecektir.

Tablo III.4'e göre **palm yağı** dünyadan en fazla ithalatını yaptığımız dördüncü tarımsal üründür. Türkiye palm yağı ithalatına %46,8 gümrük vergisi uygulamaktadır. AB'nin üçüncü ülkelerden palm yağı ithalatına uyguladığı gümrük vergisi oranı %9-10,9 arasındadır. Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ayrıca, AB standart GSP ülkelerine %3,80 gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelerden palm yağı ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Bu çerçevede, AB OGT uyarınca gümrük vergilerinin ülkemizce indirilmesi ile birlikte dünyaya en fazla palm yağı ihracatı yapan Endonezya, Malezya, Hollanda, Almanya ve Fildişi Sahili'nden ithalatımız artabilecektir.

4.3.1.3.Meyve ve Sebze

AB, meyvede ithalatçıdır. Türkiye muzda ithalatçı olmasına rağmen meyvede ihracatçıdır. Meyvede ülkemiz üretim miktarı tarımsal altyapının gelişmesi, sertifikalı fidan üretiminin artması ve ihracata yönelik üretim yapılmasına bağlı olarak artmaktadır (TOBB, 2013: 14).

Tablo IV.10 Meyve Piyasa Verisi

2011 (bin ton)	Portakal ve Mandalina	Limon	Muz	Elma	Üzüm	Zeytin*	Meyve**
AB							
Üretim Miktarı	9.716	1.314	386	11.718	25.158	13.392	62.043
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	15.512	1.525	4.374	11.140	25.965	13.220	75.364
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	30,5	3,02	8,5	18,3	7,6	1,57	100,1
Yem Miktarı			6.269	123	773		213
Net Ticaret Miktarı	-99	-341	-4.450	619	-422	-13	-6.023
Türkiye							
Üretim Miktarı	2.602	790	207	2.680	4.296	1.750	14.371
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	1.620	253	364	2140	2.776	1.679	9.495
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	22,2	3,5	5,0	29,3	31,01	6,55	122,9
Yem Miktarı		1	0				
Net Ticaret Miktarı	786	487	-235	82	239	0	1.856
Türkiye'nin AB'ye oranı (%)							
Üretim Miktarı	26,8	60,1	53,6	22,9	17,1	13,1	23,2
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	72,6	114,6	58,5	159,8	410,7	417,2	122,8

Kaynak: FAOstat (2015b), Hesaplanmıştır

*Sofralık ve yağlık zeytin toplamından oluşmaktadır. Meyve toplamında yer almamaktadır

** Keçiboynuzu, muz, portakal, mandalina, limon, greycfurt, elma, armut, ayva, kayısı, vişne, kiraz, şeftali ve nektarin, erik, çilek, ahududu, bektaşi üzümü, frenk üzümü, yaban mersini, kıvılcık, üzüm, incir, avokado, ananas, hurma, trabzon hurması, kivi.

AB’de meyve üretim miktarı ülkemizdeki üretim miktarının yaklaşık dört katıdır. Kişi başına düşen yıllık meyve arzı miktarı portakal, mandalina ve muzda AB’de daha fazla iken elma, üzüm ve zeytinde ülkemizde daha fazladır. Limonda bu oran AB ve Türkiye’de birbirine yakındır. Üretim miktarı ülkemizdeki üretim miktarından fazla olmasına rağmen AB nüfusu ülkemiz nüfusunun altı katıdır. Türkiye’de üretilen meyvenin %66’sı birincil ve işlenmiş gıda amaçlı kullanılmaktadır. Geri kalan miktarın önemli bir kısmının ihracatı yapılmaktadır. Portakal, muz, elma, zeytin, fındık ve cevizde ülkemizdeki üretici fiyatları AB üretici fiyatlarından daha yüksektir. Limon, üzüm, kayısı, incir ve kirazda ise üretici fiyatları ülkemizde daha düşüktür.

Tablo IV.11 Meyvede Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)

Portakal	2008	2009	2010	2011	2012
AB üretici fiyatı	383	394	400	431	353
Türkiye üretici fiyatı	497	380	445	495	375
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	130	96	111	115	106
Limon					
AB üretici fiyatı	812	549	561	441	466
Türkiye üretici fiyatı	851	655	590	379	406
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	105	119	105	86	87
Muz					
AB üretici fiyatı	692	678	450	821	532
Türkiye üretici fiyatı	2.508	1.883	1.089	985	952
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	362	278	242	120	179
Elma					
AB üretici fiyatı	571	445	499	549	533
Türkiye üretici fiyatı	833	668	748	763	640
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	146	150	150	139	120
Üzüm					
AB üretici fiyatı	1.191	1.149	1.283	1.502	1.333
Türkiye üretici fiyatı	945	723	784	739	698
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	79	63	61	49	52
Zeytin					
AB üretici fiyatı	1.371	1.173	1.022	934	1.194
Türkiye üretici fiyatı	1.900	1.553	1.711	1.567	1.457
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	139	132	167	168	122
Kayısı					
AB üretici fiyatı	1.474	1.169	1.273	1.385	1.151
Türkiye üretici fiyatı	1.048	861	1.123	1.018	671
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	71	74	88	73	58
İncir					
AB üretici fiyatı	2.621	2.183	2.181	2.039	2.078
Türkiye üretici fiyatı	1.368	1.104	1.354	1.270	1.308
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	52	51	62	62	63
Kiraz					
AB üretici fiyatı	2.724	2.267	2.505	2.631	2.598
Türkiye üretici fiyatı	1.810	1.445	1.483	1.955	1.701
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	66	64	59	74	65

Kaynak:FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

Tablo IV.11 Meyvede Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton) (Devamı)

Fındık					
AB üretici fiyatı	2.496	2.308	2.492	3.023	2.738
Türkiye üretici fiyatı	2.903	2.499	2.821	3.222	3.039
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	116	108	113	107	111
Ceviz					
AB üretici fiyatı	2.920	2.822	2.647	3.298	3.031
Türkiye üretici fiyatı	4.301	3.518	4.695	4.574	4.787
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	147	125	177	139	158

Kaynak:FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

AB, birçok meyvenin ithalatına 1995 yılından itibaren giriş fiyatı uygulamaktadır. Bu uygulamaya göre bir ürünün ithalat fiyatı giriş fiyatının altında ise ad valorem gümrük vergisine ilave spesifik vergi uygulanmaktadır (Cioffi ve diğerleri, 2011: 405). Giriş fiyatı ile AB meyve ve sebze pazarlarını çok düşük fiyatlı ithalattan korumak amaçlanmaktadır (Santeramo ve Cioffi, 2012: 692). Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiğinde AB ülkemizden meyve ithalatında gümrük vergilerinin yanı sıra giriş fiyatı uygulamasını da kaldıracaktır.

Fındık Tablo III.3 ve Tablo III.5'e göre hem AB hem de dünyaya en fazla ihracatını yaptığımız tarımsal üründür. AB, fındık ithalatında üçüncü ülkelere %3,2 gümrük vergisi uygulamaktadır. Standart GSP, GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ülkemize %3 gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye üçüncü ülkelere fındık ithalatına %43,2 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Türkiye-AB Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiğinde ülkemiz AB OGT'yi kabul edecek olsa dahi fındık ithalatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. Bununla birlikte, AB'ye fındık ihracatımızda artış olabilecektir. İthalat artışı beklenmediğinden fiyatlarda önemli bir değişiklik öngörülmemektedir. Çünkü dünya fındık üretiminin yaklaşık %65'i ve dünya fındık ihracatının yaklaşık %70'i ülkemiz tarafından yapılmaktadır. Ülkemizdeki üretici fiyatları AB üretici fiyatlarından %10 dolaylarında daha fazla olmasına rağmen ülkemizdeki fındık üretimi AB fındık üretimi miktarının altı katıdır.

Tablo III.3 ve Tablo III.5'e göre **kuru üzüm** AB'ye tarımsal ihracatımızda 2014 yılında üçüncü, dünyaya tarımsal ihracatımızda altıncı sırada yer almaktadır. AB kuru üzümde üçüncü ülkelere %2,4 gümrük vergisi uygulamaktadır. Ülkemize gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP, GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ülkemizin kuru üzümde uyguladığı gümrük vergisi oranı %54,9'dur. Ülkemiz dünyaya en fazla kuru üzüm ihracatı yapan ülkedir.

Taze üzüm 2014 yılı tarımsal ihracatımızda yirmi yedinci sırada yer almaktadır. Taze üzüm AB'ye tarımsal ihracatımızda yirmi beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye'de üzümün üretici fiyatı AB üretici fiyatının yarısı kadardır. AB taze üzümde üçüncü ülkelere %11,5-14,4 dolaylarında gümrük vergisi uygulamaktadır. Ayrıca, taze üzüm ithalatında Temmuz ayında 280,43 Avro/100 kg birim fiyatı uygulamaktadır. Ancak, Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine %8-10,90 aralığında gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye taze üzümde %54,9 gümrük vergisi uygulamaktadır.

AB ülkemize gümrük vergisi uygulamadığından Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin AB'ye kuru üzüm ihracatımızda önemli bir artış yaratması beklenmemektedir. Türkiye %28'lik bir pay ile dünyaya en fazla kuru üzüm ihracatı yapan ülkedir. Dolayısıyla, AB OGT'nin kabul edilmesi kuru üzüm ithalatımızda önemli bir artışa yol açmayabilecektir. Benzer şekilde, AB'ye taze üzüm ihracatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. Çünkü ülkemize AB tarafından gümrük vergisi uygulanmamaktadır. Ancak, birim fiyatı uygulamasının kalkmasından kaynaklı bir ihracat artışı yaşanabilecektir. Ülkemiz dünyaya en fazla taze üzüm ihracatı yapan beşinci ülkedir. AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte taze üzüm ithalatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. İthalat artışı beklenmediğinden fiyatlar ve üretim miktarında önemli bir değişiklik öngörülmemektedir.

Tablo III.5'te görüldüğü gibi **kuru kayısı** 2014 yılında AB'ye en fazla ihracatını yaptığımız altıncı tarımsal üründür. Tablo III.3'e göre kuru kayısı dünyaya en fazla ihracatını yaptığımız on dokuzuncu tarımsal üründür. Dünyaya en fazla kuru kayısı ihracatı yapan ülke Türkiye'dir. AB üçüncü ülkelerden kuru kayısı ithalatına %5,60 gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine

%2,10 gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye kuru kayısı ithalatına %43,2 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Kuru kayısıda AB'ye önemli bir ihracat artışı olacağı düşünülmemektedir. Çünkü AB ülkemizden kuru kayısı ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte kuru kayısı ithalatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. Nitekim dünya kuru kayısı ihracatının yaklaşık %75'i ülkemiz tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, ülkemiz üretici fiyatları AB üretici fiyatlarından düşük olduğundan gümrük vergilerindeki azalmanın ithalat talebi yaratacağı düşünülmemektedir.

Taze ve kuru incir Tablo III.5'e göre AB'ye tarımsal ihracatımızda sekizinci sırada yer almaktadır. Benzer şekilde, incir dünyaya tarımsal ihracatımızda yirmi üçüncü sırada yer almaktadır. Dünya incir ihracatının yarısı ülkemiz tarafından yapılmaktadır. AB üçüncü ülkelere taze incirde %5,6 ve kuru incirde %8 gümrük vergisi uygulamaktadır. Ülkemize gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine taze incirde %2,10 ve kuru incirde %4,50 gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye üçüncü ülkelere incir ithalatında %45,9 gümrük vergisi uygulamaktadır.

İncirde AB'ye önemli bir ihracat artışı yaşanması beklenmemektedir. Çünkü AB ülkemizden incir ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Dünya incir ihracatının yarısı ülkemiz tarafından yapıldığından ve ülkemizdeki üretici fiyatları AB üretici fiyatlarının %63'ü kadar olduğundan AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte incir ithalatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. İthalat artışı beklenmediğinden fiyatlar ve üretim miktarında önemli bir değişiklik öngörülmemektedir.

Kiraz Tablo III.5'e göre AB'ye en fazla ihracatını yaptığımız dokuzuncu tarımsal üründür. Türkiye dünyaya en fazla kiraz ihracatı yapan altıncı ülkedir. AB üçüncü ülkelere kiraz ithalatına Haziran-Temmuz döneminde giriş fiyatı uygulamaktadır. Kirazda giriş fiyatı 125,40 Avro/100 kg'dır. Bu fiyatın üzerindeki kiraz ithalatına %6 gümrük vergisi uygulamaktadır. Bu fiyatın altındaki ithalatlarda ise aradaki farka göre %12 ad valorem gümrük vergisine ilave 2,50 Avro/100 kg - 27,40 Avro/100 kg aralığında

spesifik vergi uygulamaktadır. Türkiye için indirimli bir gümrük vergisi uygulamaktadır. Giriş fiyatının üzerindeki ithalat için ülkemize gümrük vergisi uygulamaz iken giriş fiyatının altındaki ithalat için aradaki farka göre spesifik vergi uygulamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye üçüncü ülkelerden kiraz ithalatına %58,5 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Giriş fiyatı uygulamasının kaldırılması AB'ye kiraz ihracatımızda artışa yol açabilecektir. AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte kiraz ithalatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. İthalat artışı beklenmediğinden fiyatlar ve üretim miktarında önemli bir değişiklik öngörülmemektedir. Çünkü ülkemizdeki üretici fiyatları AB üretici fiyatının %65'i kadardır. Ayrıca, ülkemiz dünyadaki önemli kiraz ihracatçılarından.

Portakal dünyaya tarımsal ihracatımızda otuzuncu sırada yer almaktadır. AB'ye tarımsal ihracatımızda ise önemli bir yeri bulunmamaktadır. AB portakal ithalatına ürünün türüne göre %3,2-12 aralığında bir gümrük vergisi uygulamaktadır. Bunun yanında, %3,2 gümrük vergisi uygulanan ürünlerde 64,79 Avro/100 kg şeklinde bir birim fiyatı uygulamaktadır. Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye portakal ithalatına %54 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Türkiye'nin AB'ye portakal ihracatında önemli bir artış öngörülmemektedir. Çünkü AB Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte portakal ithalatımızda önemli bir artış beklenmemektedir. Üretici fiyatları arasında önemli bir fark bulunmaması ve ihracatçı konumumuz dikkate alındığında fiyatlar ve üretimde ithalat artışına bağlı bir değişiklik yaşanacağı düşünülmemektedir.

Limon dünyaya en fazla ihracatını yaptığımız yirmi üçüncü tarımsal üründür. Limon AB'ye tarımsal ihracatımızda yirmi ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye dünyaya en fazla limon ihracatı yapan beşinci ülkedir. AB üçüncü ülkelerden limon ithalatına Haziran-Temmuz döneminde giriş fiyatı uygulamaktadır. Limon giriş fiyatı 55,80 Avro/100 kg'dır. Bu fiyatın üzerindeki limon ithalatı için %6,40 gümrük vergisi uygulamaktadır. Bu fiyatın altındaki ürünler için aradaki farka göre %6,40 ad valorem gümrük vergisine ilave 1,10 Avro/100 kg – 25,60 Avro/100 kg arasında spesifik vergi uygulamaktadır. Türkiye için indirimli bir gümrük vergisi uygulamaktadır. Giriş fiyatının

üzerindeki ithalata gümrük vergisi uygulamaz iken bu fiyatın altındaki ithalata spesifik vergi uygulamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye limon ithalatına %54 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Limona uygulanan giriş fiyatının kaldırılması ile ihracatımızda bu doğrultuda bir artış yaşanması muhtemeldir. AB OGT'nin kabul edilmesinin ihracatçı konumumuz dikkate alındığında ithalatımızda önemli bir artışa neden olacağı düşünülmektedir. Üretici fiyatları arasında önemli bir fark bulunmadığından ve ithalat artışı beklenmediğinden fiyatlar ve üretim miktarında önemli bir değişiklik öngörülmemektedir.

Muz dünyadan en fazla ithalatını yaptığımız yirmi sekizinci tarımsal üründür. AB üçüncü ülkelerden muz ithalatına 132 Avro/1000 kg gümrük vergisi uygulamaktadır. Dünyanın önemli muz ihracatçılarından Kosta Rika, Kolombiya ve Guatemala için 110 Avro/1000 kg şeklinde indirimli gümrük vergisi uygulamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye muz ithalatına %145,8 gümrük vergisi uygulamaktadır.

AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte ülkemiz muz ithalatının dünyadaki önemli muz ihracatçıları Ekvator, Kosta Rika, Kolombiya ve Guatemala'dan artabileceği düşünülmektedir. Muzdaki ithalat artışının fiyatlar ve üretimin azalmasına neden olabilecektir.

Dünyaya tarımsal ihracatımızda öne çıkan bir ürün olmayan **elma** AB'ye tarımsal ihracatımızda on altıncı sırada yer almaktadır. AB üçüncü ülkelerden elma ithalatına Temmuz ayında giriş fiyatı uygulamaktadır. Bu fiyat 45,70 Avro/100 kg'dır. Bu fiyatın altındaki ithalata aradaki farka göre %4,8 ad valorem gümrük vergisine ilave 0,90 Avro/100 kg-23,80 Avro/100 kg aralığında spesifik vergi uygulamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye için indirimli bir gümrük vergisi uygulamaktadır. Bu fiyatın altındaki ürünler için spesifik vergi uygulamaktadır. Türkiye üçüncü ülkelerden elma ithalatına %60,3 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Giriş fiyatı uygulamasının kalkması ile birlikte ülkemizden AB'ye elma ihracatında artış yaşanabilecektir. AB OGT'nin kabul edilmesinin ihracatçı olduğumuz elmada önemli bir ithalat artışına yol açacağı düşünülmektedir.

Zeytin tarımsal ticaretimizde öne çıkan bir ürün değildir. Tablo IV.10'a göre hem AB hem de Türkiye'de zeytin daha çok iç piyasaya arz edilmek üzere üretilmektedir. Türkiye'de yıllık kişi başına düşen zeytin arzı miktarı AB'dekinin dört katıdır. AB üçüncü ülkelerden zeytin ithalatına %12,8 gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine %8,9 gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye zeytin ithalatına %19,5 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Zeytinde ülkemiz ile AB arasındaki üretici fiyatları birbirine yakındır. Dolayısıyla, AB OGT'nin kabul edilmesinin ülkemiz zeytin ithalatında önemli bir artışa yol açması beklenmemektedir.

Ceviz dünyadan tarımsal ithalatımızda yirmi yedinci sırada yer almaktadır. AB ile ticaretimizde önemli bir yeri bulunmamaktadır. AB ceviz ithalatına %4 gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'den ceviz ithalatına gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP, GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ayrıca, dünyanın önemli ceviz ihracatçılarından Şili ve Meksika AB'ye ihracat yapar iken gümrük vergisinden muafır. Türkiye ceviz ithalatına %43,2 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Ülkemizde üretici fiyatının yüksekliği ve AB OGT uyarınca ülkemiz gümrük vergilerinin %43,2'den %4'e düşeceği düşünüldüğünde ceviz ithalatımız özellikle önemli ceviz ihracatçısı ülkeler olan ABD, Meksika, Fransa ve Şili'den artabilecektir.

Türkiye Tablo IV.12'deki tüm sebzelerde ihracatçıdır. AB ise sebze ve domateste ithalatçıdır. Türkiye'de kişi başına düşen sebze arzı AB'deki arzın iki katıdır. Kuru soğan ve domateste bu oran daha fazladır. Türkiye önemli bir sebze üreticisidir. Nitekim ülkemizdeki sebze üretim miktarı AB'deki sebze üretiminin %40'ı kadardır. Türkiye Çin, Hindistan ve ABD'den sonra dünyada en fazla sebze üretimi yapan dördüncü ülkedir. Ülkemizde üretilen sebzenin yaklaşık %65'i insani tüketime ayrılmaktadır. Geri kalan miktarın önemli ölçüde ihracatı yapılmaktadır.

Tablo IV.12 Sebze Piyasa Verisi

2011 (bin ton)	Kuru Soğan	Domates	Patates*	Sebze**
AB				
Üretim Miktarı	6.571	16.262	62.297	68.310
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	5.124	13.916	38.623	58.746
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	10,1	27,4	72	115,8
Yem Miktarı	2	100	6.269	2.210
Net Ticaret Miktarı	408	-127	886	-363
Türkiye				
Üretim Miktarı	2.141	11.003	4.613	27.420
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	1.648	6.872	3.793	17.610
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	22,6	94,06	52	241,04
Yem Miktarı		1.651	0	3.596
Net Ticaret Miktarı	112	576	73	979
Türkiye/AB				
Üretim Miktarı	32,6	67,7	7	40,1
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (%)	223,4	342,9	72	208,2

Kaynak: FAOstat (2015b), Hesaplanmıştır

*Patates yumru kök kategorisindedir. Sebze üretim miktarına dâhil değildir

**Kabak, enginar, kuşkonmaz, marul, hindiba, ıspanak, domates, karnabahar, brokoli, balkabağı, hıyar ve kornişon, patlıcan, kırmızı ve yeşil biber, kuru ve yeşil soğan, sarımsak, pırasa, taze fasulye, bezelye, havuç ve turp, bamya, taze mısır, mantar, karpuz ve kavun.

Kuru soğan ve patateste ülkemizdeki üretici fiyatları AB'deki fiyatlardan daha yüksektir. Domates ve hıyarda ise üretici fiyatları ülkemizde daha düşüktür.

Tablo IV.13 Sebze Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)

Kuru Soğan	2008	2009	2010	2011	2012
AB üretici fiyatı	281	239	388	302	240
Türkiye üretici fiyatı	331	351	591	456	271
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	118	147	152	151	113
Domates					
AB üretici fiyatı	862	779	861	737	793
Türkiye üretici fiyatı	430	409	664	459	444
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	50	53	77	62	56
Patates					
AB üretici fiyatı	236	197	235	257	229
Türkiye üretici fiyatı	384	357	415	418	261
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	163	181	176	163	114
Hıyar ve Kornişon					
AB üretici fiyatı	746	659	694	598	636
Türkiye üretici fiyatı	638	597	688	603	626
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	85	91	99	101	98

Kaynak: FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

AB üçüncü ülkelerden **kuru soğan** ithalatına %12,8 gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'den ithalata gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine %9,3 gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye üçüncü ülkelerden kuru soğan ithalatına %19,5 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Kuru soğan tarımsal ticaretimizde öne çıkan bir ürün değildir. Türkiye ve AB'de üretici fiyatları birbirine yakındır. Dolayısıyla, kuru soğan ticareti ya da üretiminde AB'nin ülkemize gümrük vergisi uygulamadığı da göz önünde bulundurulduğunda önemli bir değişiklik yaşanması beklenmemektedir.

Tablo III.3'te görüldüğü gibi 2014 yılında **domates** dünyaya tarımsal ihracatımızda dokuzuncu sırada yer almaktadır. AB'ye tarımsal ihracatımızda yirmi dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye dünyaya en fazla domates ihracatı yapan dördüncü ülkedir. AB domates ithalatına Haziran-Eylül döneminde giriş fiyatı uygulamaktadır. Giriş fiyatı 52,60 Avro/100 kg'dır. Bu fiyatın üzerindeki domates ithalatı için %14,40 gümrük vergisi uygulamaktadır. Giriş fiyatının altındaki ürünler için %14,40 ad valorem gümrük vergisine

ilave aradaki farka göre 1,10 Avro/100 kg - 29,80 Avro/100 kg aralığında bir spesifik vergi uygulamaktadır. Türkiye için indirimli bir gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'den ithalatta giriş fiyatının altındaki ürünler için aradaki farka göre spesifik vergi uygulanmaz iken giriş fiyatının üzerindeki ürünler için gümrük vergisi uygulamamaktadır. AB, EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye domates ithalatına %48,6 gümrük vergisi uygulamaktadır.

AB'ye domates ihracatında artış yaşanması beklenmemektedir çünkü AB ülkemizden ithalata gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ülkemiz önemli bir domates ihracatçısıdır ve ülkemizde üretici fiyatları AB üretici fiyatlarının neredeyse yarısı kadardır. AB OGT'nin kabul edilmesi ile birlikte önemli bir ithalat artışı yaşanması beklenmemektedir.

Patates dünya ve AB ile tarımsal ticaretimizde öne çıkan bir ürün değildir. Ancak, ülkemiz patatesten AB gibi ihracatçıdır. AB patates ihracatında ülkemizden daha avantajlı bir konumdadır. AB üçüncü ülkelerden patates ithalatına %11,50 gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine %8 gümrük vergisi uygulamaktadır. GSP+ ve EAGÜ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Türkiye patates ithalatına %39 gümrük vergisi uygulamaktadır.

AB OGT'nin kabul edilmesi ülkemizde gümrük vergilerinin %39'dan %11,50'ye düşmesi anlamına gelecektir. Ülkemiz üretici fiyatlarının AB üretici fiyatlarından yüksek olduğu dikkate alınırsa patates ithalatında belirli ölçüde artış söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumda, önemli patates ihracatçısı ülkelere Hollanda, Belçika, ABD, Almanya ve İngiltere'den ithalatımız artabilecektir.

Hıyar ve kornişon dünyaya tarımsal ihracatımızda öne çıkan ürünler değildir. AB üçüncü ülkelerden hıyar ve kornişon ithalatına Mayıs-Eylül döneminde giriş fiyatı uygulamaktadır. Bu fiyat 48,10 Avro/100 kg'dır. Giriş fiyatı üzerindeki ithalata %16 gümrük vergisi uygulamaktadır. Giriş fiyatı altında kalan ithalata aradaki farka göre 0,70 Avro/100 kg-37,80 Avro/100 kg aralığında %16 ad valorem gümrük vergisine ilave bir spesifik vergi uygulamaktadır. Türkiye'den giriş fiyatının üzerindeki ithalata gümrük vergisi uygulamaz iken giriş fiyatı altında kalan ithalata spesifik vergi uygulamaktadır.

EAGÜ ve GSP+ kapsamındaki ülkelere gümrük vergisi uygulamamaktadır. Standart GSP ülkelerine indirimli gümrük vergisi uygulamaktadır. Türkiye hıyar ve kornişon ithalatına %29,7 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Hıyar ve kornişonda AB'ye ihracat artışı yaşanması beklenmemektedir çünkü AB ülkemize gümrük vergisi uygulamamaktadır. AB OGT'nin kabul edilmesinin de önemli bir ithalat artışına yol açacağı düşünülmektedir çünkü ülkemizde üretici fiyatları yüksek değildir ve ülkemiz hıyarda ihracatçı konumdadır. Bu durumda, hıyar ve kornişon fiyat ve üretim miktarında önemli bir değişiklik öngörülmemektedir.

4.3.1.4.Et ve Süt Ürünleri

AB, sığır eti ve tavuk etinde ihracatçı iken koyun ve keçi etinde ithalatçıdır. Türkiye'de kişi başına düşen yıllık et arzı miktarı AB'dekin %40'ı kadardır. Koyun ve keçi eti arzı miktarı ülkemizde daha fazladır. Türkiye'de sığır eti üretim miktarı AB'deki üretimin %8'i kadardır. Tavuk etinde ülkemizdeki üretim miktarı AB'dekin %13'ü kadardır.

Tablo IV.14 Et Piyasa Verisi

2011 (bin ton)	Sığır Eti	Koyun ve Keçi Eti	Tavuk Eti	Toplam Et
AB				
Üretim Miktarı	8.061	1.001	12.284	45.579
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	7.921	1.119	11.404	42.280
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	15,7	2,2	21,7	82,6
Yem Miktarı			0	0
Net Ticaret Miktarı	183	-142	1.118	3.042
Türkiye				
Üretim Miktarı	647	295	1.627	2.572
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	755	295	1.390	2.442
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	10,3	4,03	19,02	33,4
Yem Miktarı			0	
Net Ticaret Miktarı	-110	0	234	-89
Türkiye/AB				
Üretim Miktarı	8,0	29,5	13,2	5,6
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	66	183,2	87,7	40,5

Kaynak: FAOstat (2015b), Hesaplanmıştır

Ette üretici fiyatları ülkemizde daha yüksektir. 2012 yılında sığır etinde ülkemiz üretici fiyatı AB üretici fiyatının %197'si, koyun etinde %204'ü ve tavuk etinde %144'ü kadardır.

Tablo IV.15 Et Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)

SığırEti	2008	2009	2010	2011	2012
AB üretici fiyatı	4.739	4.368	4.202	4.777	4.929
Türkiye üretici fiyatı	9.006	8.652	12.275	11.104	9.729
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	190	198	292	232	197
Koyun Eti					
AB üretici fiyatı	5.592	5.481	5.356	5.892	5.346
Türkiye üretici fiyatı			12.621	12.190	10.913
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)			236	207	204
Tavuk Eti					
AB üretici fiyatı	2.066	1.812	1.773	2.185	2.083
Türkiye üretici fiyatı	2.835	3.084	3.278	3.235	3.006
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	137	170	185	148	144

Kaynak:FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

Ülkemiz üçüncü ülkelerden **sığır eti** ithalatına türüne göre %100-225 gümrük vergisi uygulamaktadır. AB sığır eti ithalatına %12,80 ad valorem gümrük vergisine ilave 141,40 Avro/100 kg – 265,30 Avro/100 kg aralığında spesifik vergi uygulamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. AB, önemli sığır eti ihracatçılarından Avustralya, Yeni Zelanda ve Uruguay'dan ithalatına gümrük vergisi uygulamaz iken ABD ve Kanada'ya azami %20 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Ülkemizde sığır eti üretici fiyatlarının yüksekliği, üretim miktarının AB'ye oranla daha az oluşu ve kişi başına düşen yıllık arz miktarı dikkate alındığında sığır eti ithalatında artış yaşanması muhtemeldir. Böyle bir durumda ithalatımız dünyaya en fazla sığır eti ihracatı yapan ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Hollanda, İrlanda, Almanya, Brezilya, Hindistan ve Uruguay'dan artabilecektir. İthalat artışı ile birlikte fiyatlar ve üretim miktarında önemli bir düşüş yaşanması muhtemeldir.

AB üçüncü ülkelerden **koyun ve keçi eti** ithalatına %12,80 ad valorem gümrük vergisine ilave 90,20 Avro/100 kg - 311,80 Avro/100 kg aralığında spesifik vergi

uygulamaktadır. Türkiye koyun ve keçi eti ithalatına %100-225 aralığında gümrük vergisi uygulamaktadır. AB, EAGÜ'ye ve önemli koyun ve keçi eti ihracatçılarından Avustralya ve Yeni Zelanda'ya gümrük vergisi uygulamamaktadır.

Koyun ve keçi eti ithalatımızda belirli ölçüde artış yaşanması muhtemeldir. Ancak, bu artışın sığır eti ithalatına oranla daha düşük olması beklenmektedir. Çünkü sığır eti ülkemizde kişi başına düşen arz miktarı itibariyle daha fazla talep gören bir üründür. İthalat artışının dünyadaki önemli koyun ve keçi eti ihracatçılarından Yeni Zelanda ve Avustralya'dan olabileceği düşünülmektedir.

2014 yılı itibariyle ülkemiz dünyada en fazla **tavuk eti** ihracatı yapan onuncu ülkedir. Ayrıca, tavuk eti en fazla ihracatını yaptığımız yirmi dördüncü tarımsal üründür. AB tavuk eti ithalatına 26,20 Avro/100 kg - 102.40 Avro/100 kg gümrük vergisi uygulamaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ülkemiz üçüncü ülkelerden tavuk eti ithalatına %65 gümrük vergisi uygulamaktadır.

Ülkemizin tavuk etinde ihracatçı olduğu dikkate alındığında AB OGT ile birlikte ülkemizde tavuk eti ithalatında önemli bir artış yaşanması beklenmemektedir. Ancak, ülkemiz üretici fiyatları AB'den görece yüksek olduğu için AB'nin ülkemize gümrük vergilerini sıfırlamasının önemli bir ihracat artışına yol açacağı düşünülmemektedir.

AB süt, yumurta ve tereyağında ihracatçıdır. Türkiye süt ve yumurtada ihracatçı iken tereyağında ithalatçıdır. Ülkemizde bu ürünlerin kişi başına düşen yıllık arz miktarı AB'deki arz miktarından azdır. AB'de süt üretim miktarı ülkemizdeki üretimin yaklaşık on katıdır.

Tablo IV.16 Yumurta, Süt ve Tereyağı Piyasa Verisi

2011 (bin ton)	Süt	Yumurta	Tereyağı
AB			
Üretim Miktarı	155.527	6.884	1.915
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	121.535	6.090	1.860
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	240,1	12	3,7
Yem Miktarı	14.468	2	0
Net Ticaret Miktarı	382	100	45
Türkiye			
Üretim Miktarı	15.056	810	174
Birincil Gıda ve İşlenmiş Gıda	12.115	488	184
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	165,8	6,7	2,52
Yem Miktarı	1.986		3.596
Net Ticaret Miktarı	25	205	-10
Türkiye/AB			
Üretim	9,7	11,8	9,1
Kişi Başına Düşen Arz Miktarı (kg/yıl)	69,1	55,7	68,7

Kaynak:FAOstat (2015b), Hesaplanmıştır

Süt ve yumurtada ülkemizde üretici fiyatları AB'deki fiyatlardan daha yüksektir. Hem süt hem de yumurtada ülkemiz üretici fiyatı AB üretici fiyatının %114'ü kadardır.

Tablo IV.17 Yumurta ve Süt Üretici Fiyatları (ABD Doları/Ton)

Yumurta	2008	2009	2010	2011	2012
AB üretici fiyatı	1.830	1.840	1.607	1.732	2.201
Türkiye üretici fiyatı	2.336	2.123	1.341	1.594	2.514
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	128	115	83	92	114
Süt					
AB üretici fiyatı	511	381	412	482	431
Türkiye üretici fiyatı	613	511	609	479	492
Türkiye üretici fiyatının AB üretici fiyatına oranı (%)	120	134	148	99	114

Kaynak: FAOstat (2015a), Hesaplanmıştır

Yumurta dünyaya en fazla ihracatını yaptığımız on altıncı tarımsal üründür. Ülkemizce üçüncü ülkelerden yumurta ithalatına %76,5 gümrük vergisi uygulanmaktadır. AB üçüncü ülkelerden yumurta ithalatına 30,40 Avro/100 kg gümrük vergisi uygulanmaktadır. EAGÜ'ye gümrük vergisi uygulamamaktadır.

AB ve ülkemizdeki üretici fiyatlarının birbirine yakınlığı ve ülkemizin ihracatçı olması dikkate alındığında yumurta ithalatında önemli bir artış görülmesi beklenmemektedir. AB’de üretim miktarı içerisinde iç piyasaya arz için ayrılan pay daha fazladır. Bununla birlikte, ülkemizden AB’ye belirli ölçüde ihracat artışı yaşanması söz konusu olabilecektir çünkü ülkemiz yumurta ticaretinde AB’ye göre daha avantajlı bir durumdadır. Buna ilaveten, üretilen miktar içerisinde iç piyasaya arzın payı AB’de daha fazladır.

Süt tarımsal ihracatımızda öne çıkan bir ürün değildir. Ülkemizce süt ithalatına %150 gümrük vergisi uygulanmaktadır. AB üçüncü ülkelerden süt ithalatına 13,80 Avro/100 kg – 22,70 Avro/100 kg gümrük vergisi uygulamaktadır. EAGÜ’ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Dünya süt üretiminin dörtte biri AB üye devletleri tarafından yapılmaktadır.

Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiğinde AB’den süt ithalatımız artabilecektir. İthalata bağlı olarak ülkemizdeki üretim miktarı ve fiyatlarda düşüş olabilecektir. Çünkü ülkemiz ihracatçı olmasına rağmen süt ithalatı yüksek gümrük tarifesi ile korunmaktadır. Ayrıca, 31 Mart 2015 tarihinde AB’deki süt kotalarının kaldırılması AB’de üretimde artışa ve fiyatlarda düşüşe neden olabilecektir³³. Böyle bir durumda ithalatımız en fazla dünya süt ihracatının yaklaşık yarısını yapan Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Avusturya’dan artabilecektir.

Türkiye **tereyağı** ithalatına %180 gümrük vergisi uygulamaktadır. AB üçüncü ülkelerden tereyağı ithalatına 189,60 Avro/100 kg gümrük vergisi uygulamaktadır. EAGÜ’ye gümrük vergisi uygulamamaktadır. Ülkemiz dünyadan en fazla tereyağı ithalatı yapan yirmi birinci ülkedir. Dünyaya en fazla tereyağı ihracatı yapan ülkeler Yeni Zelanda, Hollanda, İrlanda, Almanya ve Belçika’dır. AB, Yeni Zelanda’ya 70 Avro/100 kg şeklinde indirimli bir gümrük vergisi uygulamaktadır.

³³ AB’de 1970 ve 1980’li yıllarda süt ve süt ürünleri için uygulanan garantili fiyat ve doğrudan alım uygulamaları sayesinde bu ürünlerin üretiminde gereğinden fazla artış görülmüştür. Bunun önüne geçmek için 1984 yılında süt üretimine kota getirilmiştir. Ancak, yıllar içerisinde gerçekleştirilen OTP reformları ile birlikte AB’de üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleri gibi tarımsal destekleme politikalarının öne çıkması, AB süt ve süt ürünleri piyasasının rekabetçiliğinin artması ve dünyada süt ve süt ürünlerine yönelik talebin artması ile birlikte 31 Mart 2015 tarihinde süt kotaları kaldırılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2015b).

Tereyağında ülkemizin ithalatçı olması, Yeni Zelanda'nın yanı sıra AB üye devletlerinin dünyaya en fazla tereyağı ihracatı yapan ülkeler olması ve AB OGT'nin ülkemiz gümrük vergisinden düşük olması tereyağı ithalatının artabileceği anlamına gelmektedir. Ülkemiz ithalatı hem önemli ihracatçılardan olmaları hem de coğrafi yakınlık nedeniyle AB üye devletlerinden artabilecektir. Ancak, AB'nin Yeni Zelanda'ya indirimli bir gümrük vergisi uyguladığı dikkate alındığında bu ülkeden ithalatımızda da artış söz konusu olabilecektir.

4.4.Muhtemel Sorunlar

Günümüzde ülkemizin tarımsal ticarete AB ile rekabet edebilirliğini olumsuz etkileyen birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan bazılarına ülkemizce hazırlanan Ulusal Program'da yer verilmiştir. Ulusal Program'a göre tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik ve düşük verimlilik gibi sorunlar Türkiye'de sebze ve meyve, tütün ve pamuk gibi ürünler dışındaki çoğu tarımsal ürünün ticaret ve üretimini olumsuz etkilemektedir (Ulusal Program, 2001: 157).

Ayrıca, ülkemizde tarım işletmelerinin kullandıkları arazi miktarı küçük ölçekte çok sayıda parçadan meydana gelmektedir. 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda öngörülen arazi toplulaştırması ile ilgili hükümler ve 6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'da tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesini önlemek amacıyla getirilen düzenlemeler bu sorunun çözülmesi amacıyla atılmış önemli adımlardandır (5403 sayılı Kanun, Madde 17; 6537 sayılı Kanun, Madde 8B-K). Günümüzde ortalama tarım işletmesi büyüklüğü İngiltere'de 53,8 Fransa'da 52,1 Almanya'da 45,7 İspanya'da 23,8 ve Türkiye'de 5,9 hektardır (Eker, 2014). Arazi toplulaştırması sayesinde ortalama işletme büyüklüğünün artırılması ülkemizin rekabet gücünü olumlu etkileyecektir. 2014 yılında 992.827 ha alanda arazi toplulaştırma çalışması yapılmıştır (GTHB, 2014a: 49). 2014 yılı sonu itibariyle toplam 5 milyon ha alanda arazi toplulaştırması yapılmıştır.

Ülkemiz tarımsal ihracatı için en önemli pazar coğrafi yakınlık ve tercihli ticaret ilişkisi nedeniyle AB olmasına rağmen AB'nin sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin yerine getirilememesi tarımsal ticaretimizi olumsuz etkilemektedir. 2014 yılında AB Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi (RASFF) üzerinden ülkemize yapılan 218 bildirimden 138'i

sebze ve meyve ile ilgidir. Sebze ve meyve AB ile tarımsal ticaretimizde en fazla rekabetçi olduğumuz sektördür. Bildirimlerin çoğu tarımsal ihracatımızda önemli bir payı bulunan kuru incir, kuru kayısı ve kuru üzüm gibi ürünlerdeki kalıntı, bulaşan ve mikotoksin sebebiyle yapılmıştır. Ayrıca, karayolu taşımacılığındaki taşımacılık kotaları ile transit vizeleri ve sınır kapılarında yaşanan birtakım teknik engellerden ülkemiz tarımsal ticareti olumsuz etkilenmektedir.

Türkiye'nin sanayi ürünlerinde olduğu gibi tarım ürünlerinde de AB'ye karşı gümrük vergilerini sıfırlaması ve üçüncü ülkelere karşı AB OGT'yi uygulaması tarımsal ithalatımızı artıracaktır. Bunun yanında, AB çok sayıda ülkeye STA'lar yoluyla tarımsal tavizler vererek 2/2006 sayılı OKK ve 1/2007 sayılı OKK kapsamında ülkemize verilen tarımsal tavizleri aşındırmaktadır. Bunu önlemek için ülkemizce AB'nin STA imzaladığı ülkeler ile STA imzalanmaktadır. Ayrıca, AB GSP ile çok sayıda gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeye hem sanayi ürünlerinde hem de tarımsal ürünlerde gümrük vergisi indirimi veya muafiyeti sağlamaktadır.

4.4.1. Avrupa Birliği Ortak Gümrük Tarifesine Uyum: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Serbest Ticaret Anlaşmaları

BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) 31 Ocak-29 Mart 1968 tarihleri arasında düzenlenen ikinci oturumunda alınan bir kararda gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkı sağlamak için bu ülkelere ithalata gümrük vergisi muafiyeti ya da indirimi sağlanabileceği belirtilmiştir (UNCTAD, 1968: 38). Bu itibarla, GATT üye devletleri 1971 yılında MFN kuralına bir istisna getirerek bu tür düzenlemelerin önünü açmıştır. Günümüzde 13 ekonomi- Avustralya, Beyaz Rusya, Kanada, AB, İzlanda, Japonya, Kazakistan, Yeni Zelanda, Norveç, Rusya, İsviçre, ABD ve Türkiye- kendi GSP rejimini uygulamaktadır. Ülkemiz Gümrük Birliği ilişkisi uyarınca AB GSP'ye uyum sağlamaktadır.

AB GSP'nin üç bileşeni bulunmaktadır. Standart GSP³⁴ ile gelişmekte olan ülkelere toplam ürün kategorilerinin %66'sında gümrük vergisi indirimi ya da muafiyeti

³⁴Standart GSP ülkeleri şunlardır: Botsvana, Kongo, Fildişi Sahili, Cook Adaları, Kamerun, Kolombiya, Fiji, Mikronezya, Gana, Honduras, Endonezya, Hindistan, Irak, Kenya, Kırgızistan, Sri Lanka, Marshall Adaları, Namibya, Nijerya, Nikaragua, Nauru, Niue Adaları, Suriye, Svaziland, Tacikistan, Türkmenistan, Tonga, Ukrayna, Özbekistan ve Vietnam (UNCTAD, 2015).

sağlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2015a: 2). Standart GSP'nin yanı sıra AB ayrıca GSP+³⁵ kapsamında insan ve işçi hakları, çevre ve iyi yönetim konularındaki önemli uluslararası sözleşmeleri imzalayan gelişmekte olan ülkelere standart GSP kapsamındaki ürünlerde gümrük vergisi muafiyeti sağlamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2014). GSP'nin üçüncü ayağı ise en az gelişmiş ülkeler için oluşturulan Silahlar Hariç Her Şey (EBA) isimli düzenlemedir. Böylelikle, EAGÜ'ye³⁶ silah ve cephanelik dışındaki tüm ürünlerde gümrük vergisi muafiyeti sağlanmaktadır.

Diğer bir sorun da AB'nin STA'larıdır. Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesi ile AB OGT uyarınca AB'nin imzaladığı STA'larda yer alan tarımsal tavizler doğrudan ülkemiz için de geçerli olacaktır. Bu ise ülkemiz açısından ithalat artışı anlamına gelebilecektir. Günümüzde AB'nin STA imzaladığı ülkeler ile ülkemiz arasında STA imzalanıncaya kadar geçen süre içerisinde ülkemiz aleyhine yaşanan duruma benzer bir süreç tarım ürünleri açısından da ortaya çıkabilecektir. AB'nin STA'larındaki tarımsal tavizlerin doğrudan ülkemiz için de uygulanacak olması STA müzakerelerindeki pazarlık payımızı ortadan kaldıracaktır. Çünkü AB ve Türkiye STA'larda tarımsal tavizleri ayrı ayrı müzakere etmektedir.

4.4.2. Ticari Sorunlar

Dünya Bankası tarafından hazırlanan raporda AB'nin sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin ülkemizce karşılandığı varsayılarak söz konusu refah kazançları hesaplanmıştır (Dünya Bankası, 2014: 66). Ancak, ülkemizden AB'ye yapılan ihracatta söz konusu kriterler ve birtakım teknik engeller yüzünden sorunlar yaşanmaktadır.

Örneğin, AB mevzuatına göre ülkemizden AB'ye yapılan kuru incir ihracatında %20, fındıkta rastgele ve antepfıstığında %50 aflatoksin için kontrol sıklığı uygulanmaktadır³⁷ (884/2014 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü, Ek-1). Ayrıca, kuru kayısıda %10, yeşil biberde %10 ve asma yaprağında %50 kontrol sıklığı ile çeşitli kimyasal kalıntıları aranmaktadır (2015/1012 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü, Ek-1).

³⁵GSP+ ülkeleri şunlardır: Ermenistan, Bolivya, Kosta Rika, Yeşil Burun, Gürcistan, Guatemala, Moğolistan, Panama, Peru, Filipinler, Pakistan, Paraguay ve El Salvador (UNCTAD, 2015).

³⁶EAGÜ kategorisi BM tarafından belirlenmektedir. Günümüzde 48 ülke bu kategoride yer almaktadır. EAGÜ hakkında lütfen bkz.: UNCTAD (2014).

³⁷Gıdada azami aflatoksin düzeyi 1881/2006 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü, yemde 2002/32/AT sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi ile belirlenmektedir.

Geçmişte kabak, armut ve domateste de % 10 kontrol sıklığı uygulanmakta iken Bakanlığımızın çalışmaları ve alınan önlemler sonucunda kabak ve armut 2011 yılında domates ise 2013 yılında bu uygulamanın dışına çıkartılmıştır. Fındık için kontrol sıklığı %5 iken rastgeleye indirilmiştir.

Doğa mantarı ihracatında AB, 1635/2006/AT sayılı Komisyon Tüzüğü uyarınca bazı ülkelerden doğa mantarı ithalatında radyasyon kontrolü yapılmasını şart koşmaktadır³⁸. Bununla birlikte, doğa mantarlarının raf ömürleri kısa olduğundan sertifika düzenlenmesi sırasında geçen zaman ürün kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden, ülkemizden AB'ye doğa mantarı ihracatında radyasyon kontrollerinin Komisyon Tüzüğü kapsamından çıkartılması ile ilgili Avrupa Komisyonu nezdindeki çalışmalar devam etmektedir.

Hayvansal ürünler ile ilgili olarak ülkemizin sığırların süngerimsi beyin hastalığı (BSE) risk durumu Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı'na (OIE) göre belirsizdir. AB ise yalnızca ihmal edilebilir ve kontrol edilebilir risk bulunan ülkelerden kırmızı et ve canlı hayvan ithalatı yapmaktadır. Bu yüzden, ülkemizden AB'ye canlı hayvan ve kırmızı et ihracatı yapılamamaktadır. BSE ile mücadele etmek için 2011 yılında Nakledilebilir Süngerimsi Beyin Hastalıklarına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği yayımlanmıştır. Yönetmelik ile sığır, koyun ve keçi gibi hayvanlarda nakledilebilir süngerimsi beyin hastalıklarının ortaya çıkması durumunda uygulanacak asgari kontrol önlemleri belirlenmektedir.

Yalancı Tavuk Vebası (Newcastle) gibi birtakım kanatlı hastalıkları nedeniyle AB'ye kanatlı eti ihracatı yapılamamaktadır. Bununla birlikte, hastalık ile mücadele için Bakanlığımızca önemli tedbirler alınmaktadır. Örneğin, 2014 yılında Kuluçkahane ve Damızlık İşletmeleri Yönetmeliği yayımlanmıştır. Yönetmelik uyarınca kuluçkahaneler ruhsatlandırılmakta, izlenmekte ve Bakanlığımızca denetlenmektedir. Ayrıca, 2011 yılında yayımlanan Yalancı Tavuk Vebası Hastalığına Karşı Korunma ve Mücadele Yönetmeliği ile hastalıkla mücadele yöntemleri tanımlanmıştır. Aşısız ariliği sağlamak için 2011 yılında

³⁸ AB'ye doğa mantarı ihracatında radyasyon kontrolü yapması gereken ülkeler şunlardır: Arnavutluk, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Lihtenştayn, Makedonya, Moldova, Karadağ, Norveç, Romanya, Rusya, Sırbistan, İsviçre, Türkiye ve Ukrayna (1635/2006/AT sayılı Komisyon Tüzüğü, Ek-1).

Yalancı Tavuk Vebası Hastalığında Aşısız Arılık Programına İlişkin Tebliğ yayımlanmıştır.

Türkiye'den AB'ye canlı ve soğutulmuş çift kabuklu yumuşakça ithalatı askıya alınmıştır (743/2013 sayılı Komisyon Uygulama Tüzüğü, Madde 1-2). 8-17 Eylül 2015 tarihlerinde ülkemize yapılan Gıda ve Veterinerlik Ofisi (FVO) incelemesi henüz sonuçlanmamıştır. İnceleme sonuçlandıktan sonra AB kararını gözden geçirecektir. Dondurulmuş ve işlenmiş çift kabuklu yumuşakça ithalatına ise AB giriş noktalarında belirli kontrollere tabi tutulmak suretiyle izin verilmektedir.

Ülkemizden AB'ye süt ve süt ürünleri ihracatı Nisan 2000'deki FVO incelemesi sonrasında askıya alınmıştır (2001/177/AT sayılı Komisyon Tüzüğü, Ek-1). Zaman içerisinde Bakanlığımızca yürütülen çalışmalar sayesinde eksikliklerin giderilmesi ile günümüzde ülkemizdeki sekiz onaylı işletmeden AB'ye süt ve süt ürünleri ihracatı yapılabilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015c). Bununla birlikte, 1/2007 sayılı OKK ile AB ve Türkiye'nin karşılıklı olarak dondurma için birbirine tanıdığı tarife kotaları askıdadır. Çünkü dondurma üretiminde süt tozu kullanılmakta iken ülkemizdeki onaylı süt ve süt ürünleri tesislerinden yalnızca bir tanesi AB'ye süt tozu ihracatı yapabilmektedir. AB mevzuatına göre hammadde olarak kullanılan süt tozu AB'deki tesislerden ya da üçüncü ülkelerdeki onaylı işletmelerden temin edilmelidir.

Buna ilaveten, Bulgaristan Kaptan Andreevo sınır kapısında yükleme boşaltma ücreti ile belge kontrolü için ücretlerin ürün tonajına göre artması ülkemiz ihracatını olumsuz etkileyen teknik engellerdendir. Bulgaristan'ın tır lastiklerine dezenfeksiyon yapılmasını istemesi hem maliyet artışına hem de tır kuyruklarına neden olmaktadır.

AB ile ticaretimizdeki teknik engeller ve sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin karşılanamamasından kaynaklanan sorunlar devam ettiği takdirde Gümrük Birliği'ne tarım ürünlerinin dâhil edilmesi ülkemizin muhtemel refah kazançlarını olumsuz etkileyecektir. Sağlık ve bitki sağlığına ilişkin AB kriterlerine uyumumuzu artırmak ileride ülkemizin TTIP'ye katılması ya da ABD ile ayrı bir STA müzakere etmesi söz konusu olduğunda benzer sorunlarla karşılaşmamızı engelleyecektir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Bu tez çalışmasında tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin hukuki rejimi ve muhtemel etkileri değerlendirilmiştir. Tezin temel argümanı tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin düşen fiyatlar yüzünden tüketici refahını artırabileceği ancak artan ithalat karşısında azalan üretim neticesinde üretici refahında önemli kayıplara yol açabileceği şeklinde olmuştur. Tezde öne sürülen diğer bir argüman ise ülkemiz ve AB arasındaki ticareti olumsuz etkileyen birtakım teknik engeller ve sağlık ve bitki sağlığı kriterlerinin yerine getirilememesinin üretici refahındaki düşüşü artıracak şekilde dir.

Tezin argümanlarını desteklemek için Türkiye-AB ortaklık hukukunda tarım ürünlerinin serbest dolaşımı konusuna ne şekilde yer verildiği resmi belgelere atıfla detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, sektörel etkileri değerlendirmek için tahıllar, bazı bitkisel ürünler, meyve, sebze, et ve süt ürünleri için ticaret, arz, üretim ve üretici fiyatı gibi veriler ile gümrük vergisi oranları karşılaştırılmıştır. Konu ile ilgili önceden yapılan bilimsel çalışmalara yer verilmiştir. Bu itibarla, tezin araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesinin hukuki rejimi Ankara Anlaşması, Katma Protokol, 1/95 sayılı OKK ve Türkiye için Avrupa Stratejisi gibi resmi belgelerde düzenlenmiştir. Ayrıca, Ulusal Program ve KOB'da bu hususa yer verilmiştir. Tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi için ülkemizce OTP'ye yeterince uyum sağlanmalıdır. Dolayısıyla, katılım müzakereleri fasıllarından Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı için belirlenen açılış kriterlerine yeterince uyum sağlandığı takdirde Türkiye-AB ortaklık kurumlarından Ortaklık Konseyi'nin alacağı bir karar ile Gümrük Birliği genişletilebilecektir. Bu kriterleri yerine getirmek için IPARD ajansı olarak TKDK kurulmuş, destek stratejisi ve IACS için bir strateji hazırlanmıştır. Tarımsal istatistik stratejisi hâlihazırda hazırlanmaktadır.

Gümrük Birliği döneminde AB tarımsal ticaretimizde en önemli ortağımız olmaya devam etmiştir. 2/2006 sayılı OKK ve 1/2007 sayılı OKK ile tesis edilen tercihli rejim, coğrafi yakınlık ve büyük bir pazar olması AB'yi önemli bir ticari ortağımız haline

getirmiştir. Bununla birlikte, AB'nin tarımsal ticaretimizdeki payı 2005 yılında %49 iken 2014 yılında %31 olmuştur. Benzer şekilde, tarımsal ithalatımızdaki payı da 2005 yılında %27 iken 2014 yılında %22 olmuştur. AB'nin pazar payımızdaki azalışın en önemli nedeni diğer ülkelerdeki pazar payımızın yıllar içerisinde artmış olmasıdır.

Ortaklık ilişkisinin Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gerekli kılan bazı aksak yönleri bulunmaktadır. Bunlar Katma Protokol'de öngörülen işçilerin serbest dolaşımının hayata geçirilememesi, ticari koruma tedbirlerinin kullanımına müsaade edilmesi, taşımacılık kotaları ve transit vizeleri gibi teknik engellerin uygulanması, danışma prosedürüne işlerlik kazandırılmaması, ülkemizin Gümrük Birliği'ni ilgilendiren konularda ABAD'a başvuramaması ve AB'nin STA'larındaki Türkiye fıkrasının bağlayıcılığının bulunmamasıdır.

Gümrük Birliği'nin güncellenmesini gündeme getiren en önemli uluslararası gelişme ise uluslararası tarımsal ticaretin liberalizasyonudur. DTÖ Tarım Anlaşması ile başlayan bu süreç 2001 yılında başlayan Doha Kalkınma Turu ile devam ettirilmek istense dahi DTÖ üye devletleri arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden sekteye uğramıştır. Bununla birlikte, AB ve ABD gibi gelişmiş ekonomiler tarım ürünleri, kamu alımları ve hizmetler ticaretini de kapsayan birtakım iki ya da çok taraflı anlaşma müzakere ederek Doha Kalkınma Turu'nun başarısızlığını telafi etmeye çalışmaktadır. Bu anlaşmalarda sağlık ve bitki sağlığı, ticarete teknik engeller ve fikri mülkiyet hakları gibi yatay konularda DTÖ kurallarının ötesinde yeni kurallar belirlenmektedir. Tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi, ilgili AB mevzuatına uyum sağlanması anlamına geleceğinden ülkemizin bu sürecin dışında kalmamasını kolaylaştıracaktır.

Çalışmada temel olarak şu sonuçlara varılmıştır: i) Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletildiğinde hem GSYİH hem de tarımsal GSYİH içerisinde tarımsal ticaretin payı artabilecektir; ii) tarımsal GSYİH içerisinde tarımsal üretimin payı artan tarımsal ithalat ile birlikte düşebilecektir; iii) tarımsal ithalatımız artabilecektir.

Sektörel olarak, ülkemiz ve AB'deki tarımsal üretim, arz ve ticaret verileri ile gümrük vergileri karşılaştırıldığında tahıllardan buğday, mısır, arpa ve pirinçte ithalatımız artabilecektir. Bitkisel ürünlerden ayçiçeği tohumu ticaretinde önemli bir değişiklik

beklenmemekte iken ham ayçiçeği tohumu yağı ve palm yağı ithalatı artış gösterebilecektir. Ayrıca, hazır hayvan yemi, tamamen/kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış tütün, mercimek ve nohut ithalatımız artabilecektir. Şark tipi tütün ve soya fasulyesi ticaretinde ise önemli bir değişiklik olacağı düşünülmemektedir.

Meyvelerden kuru kayısı, üzüm, incir, portakal ve zeytin ticaretimizde önemli bir değişiklik beklenmemektedir. Fındıkta AB'ye ihracatımız artabilecektir. AB'nin ülkemize karşı uyguladığı giriş fiyatı uygulaması kaldırıldığında kiraz, limon ve elma ihracatımızda bu doğrultuda artış yaşanabilecektir. Muz ve cevizde ise ithalatımızın artabileceği öngörülmektedir. Sebzelere kuru soğan, domates, hıyar ve kornişon ticareti için önemli bir değişiklik beklenmemektedir. Patates ithalatımız ise belirli ölçüde artabilecektir.

Et ve süt ürünlerinden sığır etinde ithalatımız artabilecektir. Tavuk eti ticaretinde önemli bir değişiklik beklenmemektedir. Ayrıca, yumurta ihracatımızda artış olabilecek iken süt ve tereyağında ithalatımız artabilecektir. Bu çerçevede, sürecin olumsuz etkilerini azaltmak için:

- Arazi toplulaştırmasına devam edilerek ortalama işletme büyüklüğü artırılmalıdır;
- Ülkemiz tarım sektörünün rekabetçiliğini artırmak için teknoloji kullanımına, tarımda mekanizasyona ve tarımsal araştırma ve geliştirme çalışmalarına önem verilmeli ve böylece ülkemizdeki tarımsal ürün fiyatları dünya ortalamasına yaklaştırılmalıdır;
- Sağlık ve bitki sağlığı kriterlerine ülkemizin uyumu artırılarak özellikle AB'ye tarımsal ihracatta karşılaşılan sorunlar azaltılmalıdır;
- Ülkemiz ve AB üye devletleri arasındaki taşımacılık kotaları ve transit vizeleri gibi teknik engellerin kaldırılması için girişimler sürdürülmelidir;
- Ülkemizin AB OTP'ye uyumunu kolaylaştırmak için 1/95 sayılı OKK'da düzenlenen danışma prosedürüne işlerlik kazandırılmalı ve ülkemizin Gümrük Birliği'ne ilişkin konularda ABAD'a başvurabilmesine imkân tanınmalıdır;
- AB'nin STA'larındaki Türkiye fıkrası güçlendirilmelidir;

- Hassasiyetimizin yüksek olduğu tarımsal ürünler belirlenmeli ve müzakereler ile belirlenecek bir süre için bu ürünler 2/95 sayılı OKK'da olduğu gibi Gümrük Birliği'nin dışında tutulmalıdır;
- Gümrük Birliği'nin güncellenmesi süreci bir bütün olarak ele alınmalı ve yalnızca tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi şeklinde düşünülmemelidir. Bu çerçevede, taşımacılık kotaları ve transit vizeleri gibi teknik engeller kaldırılmadan, ülkemizin AB'nin STA'larına doğrudan katılımı sağlanmadan ve ülkemizin AB'nin karar alma mekanizmalarında temsil edilmesine imkân tanınmadan Gümrük Birliği tarım ürünlerine genişletilmemeli ve ülkemiz pozisyonu korunmalıdır.

Sonuç olarak, Gümrük Birliği'nin tarım ürünlerine genişletilmesinin düşen fiyatlar yüzünden tüketici refahını artırabileceği ancak artan ithalat karşısında azalan üretim neticesinde üretici refahında önemli kayıplara yol açabileceği öngörülmektedir. Bu yüzden, tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi değerlendirilirken önce ülkemiz ile AB arasındaki tarımsal ticareti olumsuz etkileyen sorunların giderilmesi ve verimliliği düşük olan sektörlerde üretim yapan ülkemiz üreticilerinin daha verimli sektörlerle yönlendirilmesi ya da tarımsal destekler, kırsal kalkınma yatırımları, projeler ve araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile verimlilik artışı sağlanmasının gerektiği düşünölmektedir. Gıdada ithalata bağımlılığın artması gıda güvenliğini olumsuz etkileyecek bir gelişmedir. Çünkü ithalatın yapıldığı ölkelerdeki tarımsal üretimde görölen herhangi bir olumsuz gelişme ya da ithalat yollarının kapanması gıda arzının gıda talebini karşılayamaması anlamına gelecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Arıkan, H. (2006) **Turkey and the EU: An Awkward Candidate for EU Membership**, İkinci Baskı, Aldershot: Ashgate
- Balassa, B. (1971) **The Structure of Protection in Developing Countries**, Londra: The John Hopkins Press
- El-Agraa, A. M. (1999) **Regional Integration: Experience, Theory and Measurement**, Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan
- Karluk, R. (1974) **Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Olan Ortaklık İlişkileri ve Türk Dış Ticaretinde Topluluğun Yeri**, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
- Karluk, R. (1996) **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- Müftüler-Baç, M. (2001) **Türkiye ve Avrupa Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, Çev.: Simten Coşar, İstanbul: Alfa
- Ricardo, D. (1821) **On the Principles of Political Economy and Taxation**, Üçüncü Baskı, Londra: John Murray [Online] <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/ricardo/prin/prin1.txt> [erişim tarihi: 5 Nisan 2015]
- Robson, P. (1993) **The Economics of International Integration**, İkinci Baskı, Londra: Routledge
- Viner, J. (1950) **The Customs Union Issue**, New York: Carneige Endowment for International Peace

MAKALELER

- Adam, A. ve T. Moutos (2005) “Turkish Delight for Some, Cold Turkey for Others?: The Effects of the EU-Turkey Customs Union”, **Cesifo Working Papers**, No: 1550, 1-35 [Online] file:///C:/Users/PC/Downloads/cesifo1_wp1550.pdf [erişim tarihi: 6 Mayıs 2015]
- Akkoyunlu-Wigley, A. ve S. Mihci (2006) “Effects of the Customs Union with the European Union on the Market Structure and Pricing Behaviour of the Turkish Manufacturing Industry”, **Applied Economics**, 38, 2443-2452
- Akman, M. S. (2014) “AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 13(1), 1-29
- Başlar, K. (1984) “Gümrük Birliği 'Anlaşması'nın (1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 4(1), 151-198
- Baysan, T. (1984) “Some Economic Aspects of Turkey’s Accession to the EC: Resource Shifts, Comparative Advantage, and Static Gains”, **Journal of Common Market Studies**, 23(1), 15-34
- Bekmez, S. (2002) “Sectoral Impacts of Turkish Accession to the European Union”, **Eastern European Economics**, 40(2), 57-84
- Cioffi, A., F. G. Santeramo ve C. D. Vitale (2011) “The Price Stabilization Effects of the EU Entry Price Scheme for Fruit and Vegetables”, **Agricultural Economics**, 42(3), 405-418
- Çakmak, E. H. (2007) “Trade Liberalization and Turkish Agriculture: Threat or Opportunity”, **Paper Prepared for Cal-Med Workshop**, 26-27 Nisan 2007, Barselona, [Online] http://aic.ucdavis.edu/research1/cakmak_paper.pdf [erişim tarihi: 3 Mart 2015]
- Çakmak, E. H. ve H. Kasnakoğlu (2001) **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi**, Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, [Online]

<http://www.tepge.gov.tr/dosyalar/yayinlar/881b372f4a574b95816a4de51ae782e1.pdf> [erişim tarihi: 7 Şubat 2015]

- Çelebi, I. (2013) “ABD ve AB’nin Yeni Ekonomik İşbirliği Stratejileri ve Türkiye’ye Etkileri”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 21(2), 217-229
- Dartan, M. (2002) “Turkey-EU Relations with Particular Reference to the Customs Union”, Muzaffer Dartan ve Çiğdem Nas (der.) **The European Union Enlargement Process and Turkey** içinde. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 271-322
- Eralp, A. (1997) “Soğuk Savaş’tan Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, Atilla Eralp (der.) **Türkiye ve Avrupa** içinde. Ankara: İmge , 86-119
- Eruygur, H. O. ve E. H. Çakmak (2005) “Trade Implications of Extending Turkey-EU Customs Union to Agricultural Products”, **Paper Prepared for the Conference of Middle East and North African Economies: Past Perspectives and Future Challenges**, 2-4 Haziran 2005, Brüksel [Online] <http://ecomod.net/sites/default/files/document-conference/ecomod2005-mena/ERUYGUR.pdf> [erişim tarihi: 5 Nisan 2015]
- Fellman, T., M. van Leeuwen, P. Salamon, A. Koç ve G. Bölük (2012) “EU Enlargement to Turkey: Potential Effects on Turkey’s Agricultural Income and Markets”, **Eurasian Economic Review**, 2(2), 1-16
- Grethe, H. (2004) “What Can Turkey Gain from Full Agricultural Market Integration with the EU without Being a Member”, **International Agricultural Trade Research Consortium**, No: 04-3, [Online] <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/14604/1/wp04-03.pdf> [erişim tarihi: 10 Haziran 2015]
- Grethe, H. (2007) “The Challenge of Integrating EU and Turkish Agricultural Markets and Policies”, **Int. J. Agricultural Resources, Governance and Ecology**, 6(4-5), 440-459
- Halıcıoğlu, F. (1996/1997) “Avrupa Birliği’nin Genişlemesinin Türkiye’nin Statik Toplumsal Refahı Üzerindeki Etkileri: Ex-Post ve Ex-Ante Bir Analiz”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 37. Seri, 283-296

- Halıcıoğlu, F. (1997) “Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Alternatiflerinin Statik Etkileri”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), 61-72
- Harrison, G. W., T. F. Rutherford ve D. G. Tarr (1997) “Economic Implications for Turkey of a Customs Union with the European Union”, **European Economic Review**, 41, 861-870
- Hartler C. ve S. Laird, T (1999) “The EU Model and Turkey: A Case for Thanksgiving?”, **Journal of World Trade**, 33(3), 147-165
- Jackson, K. (2007) “Assessing the Turkey-EU Customs Union: Shallow and Deep Integration”, **Paper Presented at the European Trade Study Group Conference**, [Online] <http://www.etsg.org/ETSG2007/papers/jackson.pdf> [erişim tarihi: 12 Haziran 2015]
- Kabaalioğlu, H. (1998) “The Customs Union: A Final Step Before Turkey’s Accession to the European Union”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 6(1), 113-140
- Koçyiğit, A. ve A. Şen (2000) “The Extent of Intra-Industry Trade Between Turkey and the European Union: The Impact of Customs Union”, **Journal of Economic Social Research**, 9(2), 61-85
- Kramer, H. (1996) “Turkey and the European Union: A Multi-Dimensional Relationship with Hazy Perspectives”, Vojtech Mastny ve R. Craig Nation (der.) **Turkey Between East And West: New Challenges For A Rising Regional Power** içinde. Oxford: Westview Press, 203-232
- Lasok, D. (1992) “The Ankara Agreement: Principles and Interpretation”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 2(1-2), 14-36
- Lipsey, R. G. (1957) “The Theory of Customs Union: Trade Diversion and Welfare”, **Economica**, 24(93), 40-46
- Santeramo, F. G. ve A. Cioffi (2012) “The Entry Price Threshold in EU Agriculture: Deterrent or Barrier?”, **Journal of Policy Modeling**, 34(5), 691-704
- Saraçoğlu, T (1992) “Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu İlişkileri”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 1(1-2), 49-55

- Togan, S. (2000) “Effects of a Turkey-European Union Customs Union and Prospects for the Future”, **Russian and East European Finance and Trade**, 36(4), 5-25
- Toluner, S. (1996) “6 Mart 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararı-Milletlerarası Hukuk Açısından Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 55(1-2), 3-26
- Tonus, Ö. (2007) “Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(1), 193-214
- Ülgen, S. ve Y. Zahariadis (2004) “The Future of Turkish-EU Trade Relations: Depening vs Widening”, **EU-Turkey Working Papers**, No:5, 1-32, [Online] http://aei.pitt.edu/6761/1/1147_05.pdf [erişim tarihi: 1 Temmuz 2015]
- van Berkum, S. (2005) “Is the Turkish Agri-Food Sector Ready for EU Entry?”, **Paper Prepared for Poster Presentation at the EAAE 2005 Ninth Conference**, 24-27 Ağustos 2005, Kopenhag, [Online] <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24626/1/pp05va03.pdf> [erişim tarihi: 3 Ocak 2015]
- Yannopoulos, G. N. (1990) “Foreign Direct Investment and European Integration: The Evidence From the Formative Years of the European Community”, **Journal of Common Market Studies**, 28(3), 235-259
- Yılmaz, Ö. T. (2013) “Evolution and Level of Agricultural Support in Turkey and in the European Union”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 21(2), 195-216

RESMİ BELGELER VE DİĞER KAYNAKLAR

- 1/2007 sayılı OKK [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 4 Nisan 2015]
- 1/65 sayılı OKK (1995) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 8 Şubat 2015]
- 1/67 sayılı OKK [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 9 Mart 2015]

- 1/80 sayılı OKK (1995) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 20 Nisan 2015]
- 1/95 sayılı OKK (1995) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 5 Ağustos 2015]
- 2015/1012 sayılı ve 23 Haziran 2015 tarihli Hayvansal Orjinli Olmayan Bazı Yem ve Gıdanın İthalatında Artan Resmi Kontrolleri Hakkında Komisyon Uygulama Tüzüğü [Online] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2015_162_R_0004&from=EN [erişim tarihi: 29 Haziran 2015]
- 1635/2006 sayılı ve 6 Kasım 2006 tarihli Çernobil Nükleer Santrali Kazasının Ardından Üçüncü Ülkelerden Tarımsal Ürünlerin İthalat Koşulları Hakkında Komisyon Tüzüğü [Online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1635&from=EN> [erişim tarihi: 29 Haziran 2015]
- 2/2006 sayılı OKK [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 10 Temmuz 2015]
- 2/69 sayılı OKK (1995) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 3 Şubat 2015]
- 2/95 sayılı OKK [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 7 Şubat 2015]
- 2001/177/AT sayılı ve 15 Şubat 2001 tarihli Üye Devletlerin İnsani Amaçlı Süt ve Süt Ürünleri İthalatına İzin Verdiği Üçüncü Ülke İşletme Geçici Listeleri Hakkında Komisyon Kararı [Online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001D0177&from=EN> [erişim tarihi: 10 Mart 2015]
- 2015/756 sayılı ve 29 Nisan 2015 tarihli Türkiye Menşeli Bazı Tarımsal Ürünlerin Birlik'e İthalatına İlişkin Bazı Tavizleri Askıya Alan Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü [Online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R0756&from=EN> [erişim tarihi: 14 Temmuz 2015]

- 3/2000 sayılı OKK (1995) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 20 Nisan 2015]
- 3/64 sayılı OKK (1995) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf [erişim tarihi: 4 Nisan 2015]
- 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005) [Online] <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050719-2.htm> [erişim tarihi: 10 Ocak 2015]
- 5488 sayılı Tarım Kanunu (2006) [Online] <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060425-1.htm> [erişim tarihi: 10 Ocak 2015]
- 6537 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2014) [Online] <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140515-1.htm> [erişim tarihi: 10 Ocak 2015]
- 743/2013 sayılı ve 31 Temmuz 2013 tarihli Türkiye'den İnsani Tüketim Amaçlı Çift Kabuklu Yumuşakçalar İthalatı İçin Koruyucu Tedbirler Hakkında Komisyon Uygulama Tüzüğü [Online] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:205:0001:0002:EN:PDF> [erişim tarihi: 7 Mayıs 2015]
- 884/2014 sayılı ve 13 Ağustos 2014 tarihli Aflatoksin Bulaşıklık Riski Yüzünden Bazı Üçüncü Ülkelerden Yem ve Gıda İthalatına İlişkin Özel Koşulları Belirleyen Komisyon Uygulama Tüzüğü [Online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0884&from=EN> [erişim tarihi: 8 Mayıs 2015]
- AB Bakanlar Konseyi (2005) **Declaration by the European Community and Its Member States**, 12541/05 (Presse 243) [Online] http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/86300.pdf [erişim tarihi: 13 Nisan 2015]
- AB Bakanlar Konseyi (2008) **Katılım Ortaklığı Belgesi**, (2008/157/EC), [Online] <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:051:0004:0018:EN:PDF> [erişim tarihi: 23 Nisan 2015]

AB Bakanlığı (2011) **Karma Parlamento Komisyonu** [Online]
<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=271&l=1> [erişim tarihi: 9 Haziran 2015]

AB-Cezayir STA (2002) [Online]
<http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=1241> [erişim tarihi: 5 Nisan 2015]

Ankara Anlaşması (1963) [Online] <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=117&l=1> [erişim tarihi: 3 Ocak 2015]

Avrupa Komisyonu (1989) **Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community**, SEC (89) 2290 final [Online]
<http://aei.pitt.edu/4475/1/4475.pdf> [erişim tarihi: 13 Ocak 2015]

Avrupa Komisyonu (1997) **Agenda 2000: For a Stronger and Wider Union**, COM (97) 2000 final [Online]
http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_1_ortaklik_iliskileri/2_1_4_diger/gundem_2000_eng.pdf [erişim tarihi: 15 Ocak 2015]

Avrupa Komisyonu (1998) **European Strategy for Turkey: The Commission's Initial Operational Proposals**, COM (1998) 124 final [Online]
<http://aei.pitt.edu/4356/1/4356.pdf> [erişim tarihi: 1 Şubat 2015]

Avrupa Komisyonu (2004) "Issues Arising from Turkey's Membership Perspective", **Commission Staff Working Documents**, COM (2004) 656 final SEC (2004) 1202 [Online]
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf [erişim tarihi: 2 Şubat 2015]

Avrupa Komisyonu (2006) **Global Europe: Competing in the World** [Online]
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130376.pdf [erişim tarihi: 3 Şubat 2015]

Avrupa Komisyonu (2014) **The EU's Generalised Scheme of Preferences (GSP)**, [Online] http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/november/tradoc_152865.pdf [erişim tarihi: 11 Mart 2015]

Avrupa Komisyonu (2015) **EU and Turkey Announce Modernisation of Customs Union**, [Online]

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1307&title=EU-and-Turkey-announce-modernisation-of-Custom-Union> [erişim tarihi: 5 Nisan 2015]

Avrupa Komisyonu (2015a) **Generalised Scheme of Preferences (GSP)**, [Online] http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/development/generalised-scheme-of-preferences/index_en.htm [erişim tarihi: 25 Nisan 2015]

Avrupa Komisyonu (2015b) **Frequently Asked Questions: End of Milk Quotas**, [Online] [file:///C:/Users/PC/Downloads/MEMO-15-4697_EN%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/MEMO-15-4697_EN%20(2).pdf) [erişim tarihi: 19 Mayıs 2015]

Avrupa Komisyonu (2015c) **Third Country Establishments – Turkey Raw Milk and Dairy Products**, [Online] https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/TR/MMP_TR_en.pdf [erişim tarihi: 15 Ağustos 2015]

Avrupa Konseyi (1999) **Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi**, 10-11 Aralık [Online] http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm [erişim tarihi: 18 Nisan 2015]

Avrupa Konseyi (2002) **Kopenhag Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi**, 12-13 Aralık [Online] http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf [erişim tarihi: 20 Ağustos 2015]

Avrupa Konseyi (2004) **Brüksel Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi**, 16-17 Aralık [Online] http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf [erişim tarihi: 21 Ağustos 2015]

Çakmak E. H. ve H. Akder (2005) “DTÖ ve AB’deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı”, **TÜSİAD Basın Bülteni**, TS/BAS-BÜL/04-53 [Online, 21 Haziran] <http://tusiad.org:7979/FileArchive/duyuruno699.pdf> [erişim tarihi: 12 Temmuz 2015]

Dış Ticaret Müsteşarlığı (2002) **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara: Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü

- Dışişleri Bakanlığı (2005) **Türkiye'nin Kıbrıs'la İlgili Deklarasyonu** [Online]
http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-kibris_la-ilgili-deklarasyonu_-29-temmuz-2005.tr.mfa [erişim tarihi: 5 Aralık 2014]
- DTÖ (2014) **Tariff Profiles** [Online]
<http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView.aspx?Language=E&Country=E28,EG,NO,TR,KR> [erişim tarihi: 6 Ocak 2015]
- DTÖ Tarım Anlaşması (1995) [Online] https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag.pdf [erişim tarihi: 6 Ocak 2015]
- Dünya Bankası (2014) **AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirmesi**, Rapor No:85830-TR [Online]
<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-eng.pdf> [erişim tarihi: 12 Ağustos 2015]
- Dünya Bankası (2015) **Economy & Growth**, [Online]
<http://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth> [erişim tarihi: 14 Temmuz 2015]
- Dünya Bankası (2015a) **Agriculture & Rural Development**, [Online]
<http://data.worldbank.org/indicator#topic-1> [erişim tarihi: 14 Temmuz 2015]
- Eker, M. M. (2014) **Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla Bölünmesi Sona Erdi**, [Online, 30 Nisan]
<http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?OgeId=412&Liste=Haber> [erişim tarihi: 15 Temmuz 2015]
- FAO (2001) **Food Balance Sheets: A Handbook**, [Online]
<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/x9892e/x9892e00.pdf> [erişim tarihi: 12 Mart 2015]
- FAOstat (2015) **Production**, [Online] http://faostat3.fao.org/download/Q/*/E [erişim tarihi: 12 Mart 2015]
- FAOstat (2015a) **Prices**, [Online] http://faostat3.fao.org/download/P/*/E [erişim tarihi: 12 Mart 2015]

FAOstat (2015b) **Food Balance Sheets**, [Online] http://faostat3.fao.org/download/FB/*/E [erişim tarihi: 10 Ağustos 2015]

GATT (1986) [Online] https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.pdf [erişim tarihi: 30 Mart 2015]

Grethe, H. (2003) “Effects of Including Agricultural Products in the Customs Union between Turkey and the EU”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Göttingen: Göttingen Üniversitesi [Online] <https://ediss.uni-goettingen.de/bitstream/handle/11858/00-1735-0000-0006-B03A-8/grethe.pdf?sequence=1> [erişim tarihi: 3 Aralık 2014]

GTHB (2009) **Türkiye-AB Tarım İlişkilerinde Dönüm Noktaları (1964-2009)** [Online] <http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/AB%20UYUM/Yay%C4%B1nlar%C4%B1m%C4%B1z/T%C3%BCrkiye-%20AB%20Tar%C4%B1m%20%C4%B0li%C5%9Fkilerinde%20D%C3%B6n%C3%BCm%20Noktalar%C4%B1.pdf> [erişim tarihi: 17 Nisan 2015]

GTHB (2014) **Structural Changes and Reforms in Turkish Agriculture (2003-2014)**, [Online] <http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/Faaliyet%20Kitaplar%C4%B1/ING.12.11.pdf> [erişim tarihi: 17 Nisan 2015]

GTHB (2014a) **Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2014 Faaliyet Raporu** [Online] http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/2014%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf [erişim tarihi: 17 Nisan 2015]

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2013) **AB ile Üyelik Müzakereleri** [Online] <http://ab.gtb.gov.tr/ab-ile-iliskiler/uyeik-muzakereleri/ab-ile-uyelik-muzakereleri> [erişim tarihi: 2 Mayıs 2015]

Katma Protokol (1970) [Online] http://www.ab.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf [erişim tarihi: 6 Kasım 2014]

İstanbul Ticaret Odası (2004) **Türkiye’de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları**, No: 2004-53 [Online] <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0014090.pdf> [erişim tarihi: 12 Temmuz 2015]

OECD (2015) **Producer and Consumer Support Estimates Database**, [Online]
<http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm> [erişim tarihi: 4 Nisan 2015]

Roma Antlaşması (1957) [Online] <http://www.eurotreaties.com/rometreaty.pdf> [erişim tarihi: 3 Ekim 2014]

TOBB (2013) **Türkiye Tarım Sektörü Raporu**, [Online]
http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/turkiye_tarim_meclisi_sektor_raporu_2013_int.pdf [erişim tarihi: 6 Haziran 2015]

TÜİK (2015) **Dış Ticaret İstatistikleri**, [Online]
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> [erişim tarihi: 7 Mart 2015]

Türkiye-EFTA STA (1991) [Online] <http://www.efta.int/media/documents/legal-texts/free-trade-relations/turkey/EFTA-Turkey%20Free%20Trade%20Agreement.pdf>
[erişim tarihi: 16 Temmuz 2015]

TÜSİAD (2003) **Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Dış Ticaretimize Etkileri**, Rapor No: TÜSİAD-T/2003-10-364 [Online]
http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/gumruk-disticaret.pdf [erişim tarihi: 16 Kasım 2014]

Ulusal Program (2001) [Online]
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/npaa_full_en.pdf [erişim tarihi: 3 Ekim 2014]

UNCTAD (1968) **Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development**, 1 Şubat-29 Mart [Online]
http://unctad.org/en/Docs/td97vol1_en.pdf [erişim tarihi: 6 Temmuz 2015]

UNCTAD (2014) **The Least Developed Countries Report 2014**, [Online]
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/lcd2014_en.pdf [erişim tarihi: 6 Temmuz 2015]

UNCTAD (2015) **Generalized System of Preferences: List of Beneficiaries**, [Online]
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/itcdtsbmisc62rev6_en.pdf [erişim tarihi: 5 Nisan 2015]

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Ufuk ALKAN
Uyruğu : T.C.
Telefon : 0 (312) 2873360

EĞİTİM BİLGİLERİ

2010-2013 Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü
Yüksek Lisans, AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler
2006-2010 İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Lisans, Uluslararası İlişkiler
2009-2010 Granada Üniversitesi, Siyasal Bilgiler ve Sosyoloji Fakültesi
Lisans (Erasmus LLP), Siyaset Bilimi

İŞ DENEYİMİ

2012- Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
AB Uzman Yardımcısı

YABANCI DİLLER

İngilizce, İspanyolca

ETİK BEYAN

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ufuk ALKAN

